

НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
«ІНСТИТУТ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ІМ. ЗАСЛ. ПРОФ. М. С. БОКАРІУСА»
МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОВАЛЕНКО ОКСАНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 343.98 (477)

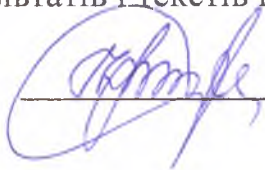
ДИСЕРТАЦІЯ
ЗАЛУЧЕННЯ ОБІЗНАНИХ ОСІБ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОБШУКУ

Галузь знань 08 «Право»

Спеціальність 081 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

О. О. Коваленко

Науковий керівник:
Щербаковський Михайло Григорович
доктор юридичних наук, професор

Харків – 2024

АНОТАЦІЯ

Коваленко О. О. Залучення обізнаних осіб при проведенні обшуку. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право (Галузь знань 08 – Право). – Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, Харків, 2024.

У дисертації на підставі узагальнення наукових досліджень українських і зарубіжних вчених, а також за результатами аналізу положень чинного кримінального та кримінального процесуального законодавства, з урахуванням сформованої практики Європейського суду з прав людини, а також національної судової практики, обґрунтовано низку теоретичних питань, пов'язаних із проведенням обшуків за участю обізнаних осіб, а також запропоновано вирішення практичних проблем, котрі виникають під час провадження цієї слідчої (розшукової) дії з урахуванням принципу ситуаційної зумовленості та деяких інших умов.

У Розділі 1 «Загальні правові й тактичні основи обшуку» на підставі аналізу загальних ознак слідчих (розшукових) дій, порівняльного аналізу дефініцій поняття «обшук», що знайшли висвітлення в спеціальній літературі, визначено іманентні ознаки обшуку. З урахуванням цього визначено місце обшуку в системі слідчих (розшукових) дій, визначено специфічні ознаки, що відрізняють його від інших процесуальних дій, що проводиться у кримінальному провадженні.

На підставі текстуального аналізу положень кримінального процесуального законодавства, узагальнення слідчої та судової практики, охарактеризовано юридичні та фактичні підстави проведення обшуку під час досудового розслідування. Узагальнено, що фактичними підставами, на основі яких слідчий, дізнавач, за погодженням із прокурором або прокурор самостійно може звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді, є сукупність установлених фактичних даних про те, що: скоєно

кримінальне правопорушення; предмети пошуку, які планується відшукати пов'язані із ним та обставинами, які необхідно установити та доказати під час досудового розслідування; означені слідчим, дізнавачем або прокурором предмети пошуку перебувають у житлі чи іншому приміщенні, відомості про яке зазначено в клопотанні як об'єкт обшуку; іншим шляхом отримати доступ і вилучити предмети пошуку неможливо.

Піддано ґрунтовному аналізу й визначено загальні тактичні основи обшуку, а також специфічні, до яких віднесено проведення обшуку за умов дії надзвичайних правових режимів, а саме: воєнного стану. Охарактеризовано тактичні прийоми, застосування яких під час обшуку є найбільш результативним з огляду на сформовану слідчу ситуацію. Наголошено на доцільності консультування з обізнаними особами щодо доцільності застосування окремих тактичних прийомів, ураховуючи при цьому ще й особливості об'єкту обшуку, характеристики предметів пошуку, виду та характеру тактичних завдань, реалізація яких запланована шляхом проведення обшуку тощо.

Обґрунтовано, що при формуванні слідчо-оперативної групи, яка братиме участь у проведенні обшуку чи групових обшуків, важливо залучати представників різної статевої приналежності, адже може виникнути потреба здійснення особистого обшуку присутніх на місці проведення слідчої (розшукової) дії осіб з огляду на законодавчі засади, відповідно до яких проведення обшуку особи допустиме лише представниками тієї ж статі, що й обшукувана особа.

Наголошено, що межі правосуб'єктності обізнаних осіб у кримінальному провадженні визначаються положеннями кримінального процесуального законодавства, Закону України «Про судову експертизу», а також рядом підзаконних нормативно-правових актів, однак наголошено, що в будь-якому разі під час участі в обшуку вони отримують статус спеціаліста, а отже, на них поширюються положення ст. 71 КПК України.

Визначено форми, у яких можуть використовуватися спеціальні знання

обізнаних осіб залежно від етапів проведення обшуку, зокрема підготовчого, робочого та заключного. Констатовано, що традиційним критерієм для класифікації означених форм є їх процесуальна регламентація, при цьому обґрунтовано, що відсутність нормативно закріпленого порядку реалізації тих форм, що віднесені до категорії «непроцесуальних», не є підставою для визнання їх недопустимими до реалізації, а отриманих на підставі цього доказів неналежними.

Установлено, що типовими функціями, котрі реалізуються завдяки залученню обізнаних осіб до проведення обшуку, належать: консультаційна; технічна; довідкова; організаційно-технічна; інформаційна.

Розділ 2 «Підготовка до проведення обшуку» присвячено визначенню особливостей участі обізнаних осіб у плануванні обшуку, збиранні орієнтуючої інформації, процесуальним аспектам залучення обізнаних осіб до обшуку, особливостей підготовки техніко-криміналістичних засобів, що будуть застосовуватися на робочому та заключному етапах проведення обшуку.

За результатами аналізу теоретичних положень, присвячених процесуальним аспектам підготовки до обшуку та тактичним особливостям його провадження, зокрема за участю обізнаних осіб, визначено, що важливими стадіями підготовчого етапу обшуку, до участі в яких неодмінно слід залучати спеціаліста є такі як: вивчення матеріалів кримінального провадження; збирання орієнтуючої інформації про об'єкт обшуку, предмети пошуку, осіб, у житлі чи іншому приміщенні яких планується проведення обшуку; підготовка техніко-криміналістичних засобів; планування обшуку.

Обґрунтовано, що на етапі вивчення матеріалів кримінального провадження варто обов'язково надати залученій обізнаній особі доступ до матеріалів кримінального провадження з огляду на те, що об'єктивне ознайомлення з окремими фактичними даними, із застосуванням прогностичного методу дозволить йому: 1) надати консультативну допомогу щодо техніко-криміналістичних засобів, які необхідно буде застосувати на робочому та заключному етапах обшуку; 2) визначити інших учасників слідчо-

оперативної групи, яка проводитиме обшук певного об'єкту; 3) обґрунтувати, які тактичні прийоми слід реалізувати та загалом спланувати тактику проведення обшуку; 4) визначити імовірні місця тайників, схованок та в цілому місця зберігання предметів пошуку; 5) запропонувати перелік імовірних ідентифікаційних характеристик предметів пошуку, відомості про які варто буде вказати в клопотанні про проведення обшуку тощо.

На підставі узагальнення положень чинного кримінального процесуального законодавства визначено умови, яких слід дотримуватися під час залучення обізнаної особи до ознайомлення із матеріалами кримінального провадження на підготовчому етапі проведення обшуку, серед яких зокрема: 1) пересвідчитися у компетентності залученого фахівця, встановити його повні анкетні дані; 2) спростувати наявність підстав, що свідчать про будь-яку заінтересованість обізнаної особи у результатах кримінального провадження, тобто, є підставами для відводу цього спеціаліста; 3) попередити залученого спеціаліста про недопустимість розголошення відомостей, що стали йому відомі у зв'язку із участю в обшуку, тобто відомостей досудового розслідування (ст. 222 КПК України), а також про кримінальну відповідальність за порушення цієї заборони (ст. 387 КК України).

Визначено, які форми використання спеціальних знань можуть бути реалізовані на стадії збирання орієнтуючої інформації підготовчого етапу обшуку, зокрема, розкрито можливості такої із них як залучення спеціаліста до проведення перевірок за криміналістичними обліками. За типом відомостей орієнтуючу інформацію класифіковано на певні види.

Охарактеризовано роль залученої обізнаної особи до планування обшуку та визначено напрями взаємодії із такою особою представників сторони обвинувачення, визначено деякі аспекти залучення та подальшої участі в обшуку перекладача. Визначено перелік типових питань, вирішення яких може бути покладено на залученого до планування обшуку спеціаліста.

Запропоновано алгоритм залучення спеціаліста до участі в обшуку, зокрема, у разі усвідомлення обов'язкової участі в обшуку спеціаліста певного

фаху, який, зокрема, є працівником певної установи, підприємства, організації, вказано на можливість вказівки щодо його залучення у відповідному клопотанні про проведення обшуку, що подається на розгляд слідчого судді. Охарактеризовано інші тактичні особливості участі обізнаних осіб в статусі спеціалістів у проведенні обшуку. Сформульовано рекомендації, який слід дотримуватися під час підготовки техніко-криміналістичних засобів до проведення обшуку.

У Розділі 3 «Особливості тактики й фіксації результатів обшуку за участю обізнаних осіб» визначено види обшуків та загальні слідчі ситуації обшуку, тактиці проведення обшуку залежно від особливостей об'єктів, предметів пошуку, а також розкрито особливості фіксації ходу та результатів обшуку.

На підставі проведеного теоретичного аналізу та узагальнення вдосконалено класифікацію обшуків. Загальні слідчі ситуації обшуку класифіковано за рівнем вчинюваної обшукуваним або власником чи користувачем приміщення протидії; за ступенем сприяння обшукуваним у реалізації цілей обшуку; за присутністю на місці проведення обшуку особи, яка причетна до вчинення кримінального правопорушення чи інших сторонніх осіб; залежно від ступеня інтенсивності прояву конфлікту під час проведення обшуку.

Охарактеризовано специфіку участі обізнаних осіб залежно від специфіки об'єкта обшуку та предметів пошуку. Визначено засади, яких слід дотримуватися при проведенні обшуку за участю спеціалістів, серед яких: 1) законність; 2) верховенство права; 3) науковість, що передбачає застосування науково обґрунтованого підходу, якісних та апробованих методик і сучасних техніко-криміналістичних засобів; 4) якісної технічної оснащеності; 5) збереження таємниці досудового розслідування; 6) неупередженості; 7) поваги до людської гідності; 8) ефективної комунікації, що полягає у відповідальному ставленні до вказівок слідчого, дізнавача або прокурора, котрий проводить обшук, а також у якісному виконанні покладених на

спеціаліста завдань. Саме за умови їх дотримання, проведений обшук стане результативним та сприятиме отриманню інформації, що підлягає встановленню або має орієнтує значення для кримінального провадження. Визначено особливості належної фіксації перебігу та результатів обшуку.

Ключові слова: боєприпаси, виявлення злочинів, вибухові речовини, досудове розслідування, експерт, зброя, комп'ютерна інформація, кримінальне провадження, криміналістична тактика, наркотичний засіб, обізнана особа, окрема слідча дія, перекладач, розслідування, слідча (розшукова) дія, спеціальні знання, спеціаліст, техніко-криміналістичний засіб, транспортний засіб.

SUMMARY

Kovalenko O. O. Involvement of specialists during the search. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

PhD thesis by the specialty 081 "Law" (Field of Study 08 Law). – National Scientific Center "Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute" of the Ministry of Justice of Ukraine. – Kharkiv, 2024.

The dissertation, based on the generalization of scientific research by Ukrainian scientists, as well as the results of the analysis of the provisions of the current criminal procedural legislation, taking into account the established practice of the European Court of Human Rights, national judicial practice, several theoretical questions related to the conduct of searches are substantiated with the participation of knowledgeable persons, as well as the solution of practical problems arising during the conduct of this investigative (search) action, taking into account the principle of situational conditioning and some other conditions.

In Section 1 "General legal and tactical bases of search" based on the analysis of general features of investigative (search) actions, comparative analysis of the definitions of the concept of "search" that have been covered in special literature, the features of search are determined. Taking this into account, the place of the search in the system of investigative (search) actions is determined, and specific features distinguish it from other procedural actions carried out in criminal proceedings.

Based on the textual analysis of the provisions of the criminal procedural legislation, the generalization of the investigative and judicial practice, and the legal and factual grounds for the search during the pre-trial investigation were characterized. It is summarized that the factual grounds on which the investigator, inquirer, with the agreement of the prosecutor or the prosecutor on his own, can apply to the investigating judge with a request to search are a set of established factual data that: a criminal offense has been committed; objects of the search, which are planned to be found and the circumstances related to it, which must be established and proven during the pre-trial investigation; the search objects specified by the investigator, inquirer or prosecutor are located in a dwelling or other premises,

information about which is defined in the petition as the object of the search; it is impossible to gain access and remove search items by other means.

The general tactical bases of the search, as well as specific ones, which include the search in conditions of emergency legal regimes, particularly during martial law, have been subjected to a thorough analysis and determined. The tactical techniques, the use of which during the search is the most effective because of the established investigative situation, are characterized. The practicality of consulting with knowledgeable persons regarding the practicality of using certain tactical methods is emphasized, taking into account the peculiarities of the search object, the characteristics of the search objects, the type, and nature of the tactical tasks, the implementation of which is planned by searching, as well as the individual characteristics of the searched person.

It is well-founded that when forming an investigative team that will participate in a search or group search, it is important to involve representatives of different genders, because there may be a need to conduct a personal search of persons present at the place of the investigative (search) action given the legislative principles, according to which the search of a person is admissible only by representatives of the same sex as the searched person.

It is emphasized that the limits of the legal personality of informed persons in criminal proceedings are determined by the provisions of the CPC of Ukraine and other Laws of Ukraine, as well as several subordinate legal acts, however, it is emphasized that in any case during the participation in the search, they receive the status of a specialist, and therefore they are subject to the provisions of Art. 71 of the CPC of Ukraine.

The forms in which the special knowledge of knowledgeable persons can be used depending on the search stages, in particular preparatory, working, and final, have been defined. It was established that the traditional criterion for classifying the specified forms is their procedural regulation. At the same time, it is substantiated that the absence of a normatively established procedure for implementing those forms that are classified as "non-procedural" is not a reason to recognize them as

inadmissible for implementation. Still, those obtained based on this evidence are inadequate.

It was established that the typical functions, which are implemented thanks to the involvement of knowledgeable persons in the search, include: consultation; technical; reference; organizational, and technical; informative

Chapter 2 "Preparation for a search" is devoted to determining the specifics of the participation of knowledgeable persons in the planning of the search, the collection of orientation information, the procedural aspects of the involvement of knowledgeable persons in the search, the specifics of the preparation of technical and forensic means that will be used in the working and final stages of the search.

According to the results of the analysis devoted to the procedural aspects of preparation for the search and the tactical features of its conduct, in particular with the participation of knowledgeable persons, it was determined that the important stages of the preparatory stage of the search, in which a specialist should be involved, are the following: study of the materials of criminal proceedings; collecting orientation information about the object of the search, objects of search, persons in whose dwelling or other premises the search is planned; preparation of technical and forensic means; search planning.

It is justified that at the stage of studying the materials of the criminal proceedings, it is necessary to give the involved knowledgeable person access to the materials of the criminal proceedings, given that an objective review of individual factual data, using a predictive method, will allow him to: 1) provide advisory assistance regarding technical and forensic means that will need to be applied at the working and final stages of the search; 2) identify other members of the investigative and operative group that will search for a certain object; 3) justify what tactical techniques should be implemented and generally plan the search tactics; 4) determine likely places of hiding places, hiding places and, in general, places of storage of search items; 5) to offer a list of probable identification characteristics of the objects of search, information about which should be indicated in the search request, etc.

Based on the generalization of the provisions of the current criminal

procedural legislation, the conditions that should be observed when involving an informed person to review the materials of the criminal proceedings at the preparatory stage of the search are determined, among which in particular: 1) verify the competence of the involved specialist, establish his complete questionnaire data; 2) to deny the existence of grounds indicating any interest of the informed person in the results of the criminal proceedings, i.e., grounds for disqualification of this specialist; 3) to warn the involved specialist about the inadmissibility of disclosing pre-trial investigation information (Article 222 of the Criminal Code of Ukraine), as well as about criminal liability for violating this prohibition (Article 387 of the Criminal Code of Ukraine).

It has been determined what forms of use of special knowledge can be implemented at the stage of gathering orientation information of the preparatory stage of the search, in particular, the possibility of one of them, such as the involvement of a specialist in conducting checks on forensic records, has been revealed. According to the type of information, orienting information is classified into certain types.

The role of an informed person involved in the planning of the search is characterized and the directions of interaction with such a person of the representatives of the prosecution side are defined, some aspects of involvement and further participation in the search of the translator are defined. A list of typical questions, the solution of which can be entrusted to the specialist involved in the search planning is defined.

An algorithm for the involvement of a specialist in the search is proposed, in particular, in the case of awareness of the mandatory participation in the search of a specialist of a certain profession who, in particular, is an employee of a certain institution, enterprise, organization, it is indicated the possibility of indicating his involvement in the corresponding request for conducting a search, which is submitted to the investigating judge. Other tactical features of the participation of knowledgeable persons in the status of specialists in searching are characterized. Recommendations have been formulated, which should be followed while preparing

forensic technical means for searching.

Section 3 "Peculiarities of search tactics and recording of search results with the participation of knowledgeable persons" defines the types of searches and general investigative search situations, search tactics depending on the features of the objects, objects of search, and also discloses the features of recording the course and results of the search.

Based on the conducted theoretical analysis and generalization, the classification of searches was improved. General investigative search situations are classified according to the level of countermeasures committed by the person being searched or the owner or user of the premises; according to the degree of assistance to those searched in the realization of the goals of the search; by the presence at the place of the search of a person involved in the commission of a criminal offense or other third parties; depending on the degree of intensity of the manifestation of the conflict during the search.

The specifics of the participation of knowledgeable persons are characterized depending on the particulars of the object of the search and the objects of the search. The principles that should be observed when searching with the participation of specialists are defined, including 1) legality; 2) rule of law; 3) scientificity, which involves the use of a scientifically based approach, high-quality and proven methods, and modern technical and forensic means; 4) high-quality technical equipment; 5) preserving the secrecy of the pre-trial investigation; 6) impartiality; 7) respect for human dignity; 8) effective communication, which consists in a responsible attitude to the instructions of the investigator, inquirer or prosecutor who searches, as well as in the high-quality performance of the tasks assigned to the specialist. It is under the condition of their compliance that the conducted search will be effective and will contribute to obtaining information that is subject to establishment or has a guiding value for criminal proceedings. The specifics of the proper course recording and the search have been determined.

Key words: ammunition, crime detection, explosives, pre-trial investigation, expert, weapon, computer information, criminal proceedings, forensic tactics,

narcotic drug, knowledgeable person, separate investigative action, translator, investigation, investigative (search) action, special knowledge, specialist, forensic technical tool, vehicle.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Kovalenko O. O. Features Of Tactics And Fixation The Results Of A Search Carried Out With The Participation Of A Specialist. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. 2023. № 2 (8). P. 99–105.

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.8.2023.07>.

2. Коваленко О. О. Правові й тактичні основи проведення обшуку житла чи іншого володіння особи: окреслення шляхів вирішення дискусійних запитань. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. № 4 (103). С. 214–223.

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.4.20>.

3. Коваленко О. О. Участь спеціаліста у підготовці до проведення обшуку. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту ім. Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 1 (105). С. 317–327.

DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.105.317-327>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Коваленко О. О. Особливості участі спеціаліста в обшуку, метою якого є відшукання зброї, вибухових пристроїв і вибухових речовин. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу: матер. V щорічної міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 грудня 2023 р.) / за заг. ред. Н. В. Нестор; уклад.: А. О. Полянський, О. В. Баулін, Ю. О. Мазниченко, Н. А. Гаврилюк, Ю. Б. Форіс; Міністерство юстиції України. Київ: Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. 2023. С. 202–206.*

5. Коваленко О. О. Особливості проведення обшуку за участю спеціаліста в умовах воєнного стану. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.)*. Дніпро: ДДУВС. 2024.

С. 405–408.

6. Коваленко О. О. Ознаки обшуку як слідчої (розшукової) дії. *Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама* : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 19 квіт. 2024 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. правових наук України ; Кримінол. асоц. України. Вінниця : ХНУВС, 2024. С. 385–388.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	17
ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПРАВОВІ Й ТАКТИЧНІ ОСНОВИ ОБШУКУ..	30
1.1. Обшук в системі слідчих (розшукових) дій.....	30
1.2. Правові й тактичні засади проведення обшуку.....	51
1.3. Обізнані особи та їх функції у кримінальному проваджені.....	64
Висновки до розділу 1.....	77
РОЗДІЛ 2. ПІДГОТОВКА ДО ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ.....	80
2.1. Участь обізнаних осіб у збиранні орієнтуючої інформації та плануванні обшуку.....	80
2.2. Залучення обізнаних осіб до обшуку	100
2.3. Підготовка техніко-криміналістичних засобів.....	111
Висновки до розділу 2.....	125
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ Й ФІКСАЦІЇ РЕЗУЛЬТАТІВ ОБШУКУ ЗА УЧАСТЮ ОБІЗНАНИХ ОСІБ.....	131
3.1. Види обшуку та загальні слідчі ситуації обшуку.....	131
3.2. Проведення обшуку залежно від об'єкта обшуку.....	146
3.3. Проведення обшуку залежно від предмета пошуку.....	155
3.4. Фіксація ходу та результатів обшуку.....	171
Висновки до розділу 3.....	183
ВИСНОВКИ.....	186
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	195
ДОДАТКИ.....	222

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

БпЛА – безпілотні літальні апарати

ВС – Верховний Суд

ГПК – Господарський процесуальний кодекс

ГУНП – Головне управління Національної поліції

ДСНС – Державна служба України з надзвичайних ситуацій

ЕОМ – Електронна обчислювана машина

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КАС – Кодекс адміністративного судочинства

КК – Кримінальний кодекс

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

МВС – Міністерство внутрішніх справ

МЮ – Міністерство юстиції

НПУ – Національна поліція України

НСРД – Негласні слідчі (розшукові) дії

СРД – слідчі (розшукові) дії

Ст. – стаття

ТЗ – технічний засіб

ЦК – Цивільний кодекс

ЦПК – Цивільний процесуальний кодекс

Ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Обшук у кримінальному провадженні є слідчою (розшуковою) дією, проведення якої характеризується власне притаманними їй кримінальними процесуальними, організаційно-тактичними та психологічними особливостями. Перед слідчим, прокурором під час підготовки та проведення обшуку постає низка проблемних питань, пов'язаних, передусім, із отриманням інформації щодо об'єктів обшуку та предметів пошуку, формуванні слідчо-оперативної групи, визначенню та застосуванню тактичних прийомів пошуку кримінально-релевантних об'єктів, труднощами опису ознак предметів пошуку чи осіб, яких планують відшукати, опису тайників або інших спеціально пристосованих місцях для їх приховання, реалізацією безперервного відеозапису слідчої (розшукової) дії тощо. Суттєву допомогу у вирішенні цих завдань надають обізнані особи: експерт, спеціаліст (криміналіст, кінолог, комп'ютерник, судово-медичний експерт), перекладач. Проте аналіз слідчої практики засвідчує, що співробітники правоохоронних органів часто вимушені вирішувати цілу низку проблемних питань, що пов'язані із труднощами щодо залучення обізнаних осіб певного профілю під час підготовки та безпосереднього проведення обшуку. Також практичні працівники недооцінюють сучасні можливості техніко-криміналістичних засобів у виявленні та фіксації об'єктів пошуку або не мають усвідомлення про їх можливості та не використовують їх у повній мірі задля вирішення завдань кримінального провадження.

Концептуальні засади криміналістичної тактики обшуку висвітлено у наукових роботах Ю. П. Аленіна, В. П. Бахіна, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, В. О. Гусєвої, В. А. Журавля, А. В. Іценка, І. І. Когутича, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, Д. Б. Сергєєвої, С. М. Стахівського, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітька та ін. Особливості залучення обізнаних осіб у кримінальному провадженні розглядалися в працях

В. Г. Гончаренко, І. В. Гори, М. В. Костицького, Н. І. Клименко, В. К. Лисиченко, Г. М. Надгорного, І. А. Петрової, І. В. Пирога, М. В. Салтевський, Е. Б. Сімакової-Єфремян, З. М. Соколовського, І. Я. Фрідмана, В. М. Шерстюк, М. Г. Щербаковського та ін.

Напрацювання вчених мають важливе значення для формування засад залучення обізнаних осіб до проведення обшуку. Однак у вітчизняній науковій літературі проблематика залучення обізнаних осіб при проведенні обшуку не була предметом окремого наукового дослідження. У роботах науковців проблеми залучення обізнаних осіб при проведенні обшуку висвітлювалися поверхнево, в загальних рисах, а деякі – лише епізодично. На даний момент частина монографічних робіт втратила свою актуальність з огляду на давність написання і не відображає сучасні проблеми юридичної науки і слідчої практики, що виникають при залученні обізнаних осіб при проведенні обшуку. Основна увага приділялась участі в обшуку спеціаліста, ігноруючи таких фахівців як судово-медичний експерт, перекладач, експерт, психолог. Не акцентувалась увага на таких сучасних об'єктах пошуку як вибухові пристрої та вибухові речовини, комп'ютерна (цифрова) інформація, наркотичні засоби та ін.

Важливість викладених проблем, необхідність наукового осмислення та вирішення питань, пов'язаних із залученням обізнаних осіб під час обшуку у кримінальних провадженнях в сучасних умовах, визначили актуальність теми та необхідність її всебічного розгляду. Це засвідчує актуальність теми та потребу її нагального вивчення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обрана проблематика відповідає й узгоджується із положеннями Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 рр., що схвалена Указом Президента України від 11.06.2021 №231/2021, Стратегії боротьби з організованою злочинністю, котра затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126; положень Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від

14.09.2020 № 392/2020, а також відповідає Плану науково-дослідних робіт Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України. Тема дослідження сформульована відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукових досліджень в Україні з проблем наук кримінально-правового циклу, затверджених бюро відділення кримінально-правових наук Національної академії правових наук України (протокол засідання № 3 від 30.05.2019 р.). Також вона відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11.06.2020 № 454).

Тему дисертації затверджено на засіданні Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України від 22.12.2021 р. (протокол № 16), а також включено до Переліку тем дисертаційних досліджень з юридичних наук (затверджених у 2021 р.), розглянутих і схвалених координаційним бюро відділень Національної академії правових наук України (п. 918, 2021 р.).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у визначенні теоретичних і практичних засад участі обізнаних осіб під час проведення обшуку та розробленні відповідних методичних рекомендацій щодо підвищення ефективності та результативності цієї слідчої (розшукової) дії.

З метою реалізації означеної мети на вирішення поставлено такі завдання:

- з'ясувати місце обшуку у системі слідчих (розшукових) дій, визначити іманентні ознаки цієї слідчої (розшукової) дії;
- визначити загальні основи тактики проведення обшуку;
- з'ясувати, які функції виконують обізнані особи в кримінальному провадженні у разі залучення їх до проведення обшуку;
- розробити пропозиції щодо підготовки до проведення обшуку за участю обізнаних осіб;
- визначити особливості участі обізнаних осіб у плануванні обшуку;

– запропонувати алгоритм дій спеціалістів під час обшуку залежно від об'єкта обшуку та предметів пошуку;

– визначити способи фіксації ходу та результатів обшуку.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, що виникають у процесі підготовки та проведення обшуку.

Предметом дослідження є процедура залучення обізнаних осіб до проведення обшуку та практичні аспекти їх участі в слідчій (розшуковій) дії.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є міждисциплінарний підхід, який включає використання загальнонаукових і спеціальних методів пізнання (діалектичного, догматичного, логіко-семантичного, структурно-логічного, порівняльно-правового та ін.), положень теорії доказів, логіки, гносеології, криміналістики, сучасної доктрини кримінального процесу, обрання яких зумовлено особливостями об'єкту, предмету дослідження, метою і завданнями наукової роботи.

Догматичний метод використовувався з метою тлумачення правових і криміналістичних категорій, з'ясування їх сутності задля поглибленого вивчення й уточнення понятійно-категоріального апарату, що використовувався в дослідженні (розділи 1–3).

Логіко-семантичний та структурно-логічний методи забезпечили проведення критичного аналізу висловлених у спеціальній літературі положень і пропозицій, а також сприяли формуванню та викладенню науково обґрунтованих положень у тексті дисертації наукових публікаціях (розділи 1–3).

Метод юридичного аналізу та порівняльно-правовий були використані під час визначення найбільш апробованих рекомендацій щодо залучення спеціалістів до обшуку, аналізу положень кримінального процесуального і кримінального законодавства щодо визначення їх узгодженості між собою тощо (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2, 2.3, 3.3, 3.4).

Соціологічні методи використані задля формування емпіричних даних, що стали основою для цього дослідження (Додатки А, Б).

Статистичні методи використовувалися під час узагальнення та аналізу емпіричних даних, з метою визначення типових помилок, що мають місце в правозастосовній діяльності, типових запитань, що покладаються на вирішення залучених до обшуку спеціалістів, типових форм застосування спеціальних знань, що використовуються під час проведення обшуків тощо (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3).

Теоретична база дисертації представлена науковими працями українських і зарубіжних вчених, які є представниками наук кримінально-правового циклу, зокрема кримінального процесу, криміналістики, кримінального права та ін. Правовою основою дослідження стали положення Конституції України, положенням міжнародно-правових договорів, ратифікованих Верховною Радою України, Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України, рішення Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини та інші нормативно-правові акти.

Емпіричною основою дослідження стали матеріали слідчої та судової практики, зокрема результати узагальнення 180 судових рішень (вироків та ухвал), 70 матеріалів кримінальних проваджень, у яких проведено обшуки, результати анкетування практичних працівників органів Національної поліції (60 слідчих, з яких 15 керівники органів досудового розслідування, 20 дізнавачів), 24 прокурорів, аналітичні матеріали Національної поліції України та Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації.

Наукова новизна отриманих результатів. Теоретична і практична значущість дослідження полягає в тому, що наукові висновки дисертації можуть бути використані в слідчій практиці, в навчальній і навчально-методичній роботі в закладах вищої освіти зі специфічного спрямування або тих, що здійснюють підготовку здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Право», при викладанні дисципліни «Кримінальний процес», «Криміналістика», а також на курсах підвищення кваліфікацій слідчих, суддів, прокурорів, адвокатів, судових експертів.

Проведене дослідження, за характером і змістом вирішуваних запитань, є одним із перших в Україні комплексним науковим дослідженням методичних і практичних основ залучення обізнаних осіб до проведення обшуку. За результатами наукових пошуків сформульовано концептуальні та науково обґрунтовані висновки, серед яких:

уперше:

– сформульовано умови, яких слід дотримуватися при залученні спеціаліста на стадії ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, серед яких: з'ясування повних анкетних даних; перевірка фаховості та компетентності; попередження про недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування та попередження про кримінальну відповідальність за недотримання цього обов'язку; встановлення відсутності підстав для відводу;

– класифіковано орієнтуючу інформацію, котра збирається на підготовчому етапі до проведення обшуку за типом відомостей, що вона охоплює: 1) про об'єкт обшуку: його конструктивні особливості, площа, способи охорони, наявність сигналізації, відеоспостереження, підключення до електронних комунікаційних мереж (локальних, Інтернету); 2) про предмети пошуку: їхні ідентифікаційні ознаки, чи вилучені вони законом з обігу, можуть становити небезпеку для учасників обшуку, імовірні місця приховання, особливості вилучення та фіксації, вимоги, які висуваються до їх пакування, транспортування та подальшого зберігання тощо; 3) щодо обшукуваних осіб: соціально-демографічні відомості; соціально-біологічні характеристики; соціально-психологічні якості; девіантні прояви або інші особливості психологічного портрету; наявність у володінні зброї, навичок поводження із нею, кримінального досвіду тощо; 4) про техніко-криміналістичні засоби: вид, марку, умови застосування, кількість, особливості експлуатації, способи застосування за цільовим призначенням тощо; 5) щодо особливостей реалізації тактичних прийомів залежно від слідчої ситуації;

– запропоновано один із можливих алгоритмів залучення обізнаної особи

до проведення обшуку, котрий полягає у внесенні відомостей про неї в клопотанні про проведенні обшуку, що направляється на розгляд слідчого судді;

– визначено засади проведення обшуку за участю спеціалістів:

- 1) законність;
- 2) верховенство права;
- 3) науковість, що передбачає застосування науково обґрунтованого підходу, якісних та апробованих методик і сучасних техніко-криміналістичних засобів;
- 4) якісна технічна оснащеність;
- 5) збереження таємниці досудового розслідування;
- 6) неупередженість;
- 7) повага до людської гідності;
- 8) ефективна комунікація, що полягає у відповідальному ставленні до вказівок слідчого, дізнавача або прокурора, котрі проводять обшук, а також у якісному виконанні покладених на спеціаліста завдань;

удосконалено:

– систему іманентних ознак, що характеризують обшук як слідчу (розшукову) дію, а також ряд специфічних ознак, котрі відрізняють його з-поміж інших процесуальних заходів;

– юридичні та фактичні підстави проведення обшуку в кримінальному провадженні;

– тактичні основи обшуку, що проводиться в умовах правового режиму воєнного стану;

– форми використання спеціальних знань, що реалізуються на відповідному етапі проведення обшуку;

– особливості участі залученої обізнаної особи до планування обшуку, яка за своєю сутністю має аналітично-прогностичний характер і полягає в узагальненні встановлених відомостей про подію кримінального правопорушення; об'єкт, де проводитиметься обшук; особливості потенційних предметів пошуку; визначення форм технічної допомоги, яка буде надана особі, уповноваженій на проведення обшуку, зокрема щодо застосування засобів техніко-криміналістичного забезпечення, потреба у використанні яких може виникнути на робочому етапі проведення слідчої (розшукової) дії, що в

сукупності є підставою визначення тактичних прийомів проведення обшуку для забезпечення його результативності;

- систему техніко-криміналістичних засобів, застосування яких є типовим під час проведення обшуку: засоби пошуку, фіксації та вилучення слідів і матеріальних об'єктів, зокрема засоби фотозйомки та відеозапису; засоби унеможливлення технічного витоку інформації; засоби відпирання замкнених приміщень, сейфів тощо; спеціальні засоби роботи з комп'ютерною технікою та комп'ютерними мережами;

- класифікацію різновидів обшуку, підставами якої є: 1) об'єкт обшуку; 2) юридична підстава проведення процесуальної дії; 3) мета проведення та значення предметів пошуку для розслідування; 4) суб'єкт проведення; 5) статус учасників, котрі залучені до його проведення; 6) професійний, політичний або інший статус особи, яка обшукується; 7) тип проведених пошукових дій; 8) особливості тактики проведення; 9) характер діяльності і тип вирішуваних залученими спеціалістами завдань; 10) форма власності об'єкта обшуку; 11) тип охорони об'єкту обшуку; 12) специфіка діючого правового режиму; 13) обсяг обстеження; 14) послідовність проведення процесуальної дії; 15) одночасність проведення процесуальних дій (в одному кримінальному провадженні); 16) кількість суб'єктів, котрі проводять пошукові дії;

- типові слідчі ситуації обшуку, запропоновано виокремлювати за такими підставами: за рівнем вчинюваної обшукуваним або власником чи користувачем приміщення протидії; за ступенем сприяння обшукуваним у реалізації цілей обшуку; за присутністю на місці проведення обшуку особи, яка причетна до вчинення кримінального правопорушення чи інших сторонніх осіб; за ступенем інтенсивності прояву конфлікту під час проведення обшуку;

- рекомендації щодо підготовки техніко-криміналістичних засобів до проведення обшуку, серед яких: 1) пересвідчитися у їх справності та коректності роботи; перевірити ампераж (ємність) акумуляторної батареї (за наявності), забезпечити максимальний рівень заряду, у тому числі змінних акумуляторних батарей; 2) пересвідчитися в належному пакуванні комплекту

технічних засобів (їхній укомплектованості відповідно до вимог); 3) ознайомитися із правилами експлуатації, використання та заходами безпеки під час застосування техніко-криміналістичних засобів, їх можливостями та іншими характеристиками; 4) у випадку відсутності навичок застосування або усвідомлення неможливості їх самостійного використання слідчим під час проведення обшуку, залучити обізнану особу відповідного фаху; 5) з'ясувати технічні характеристики техніко-криміналістичних засобів, застосування яких планується, оскільки їх слід повідомити на початку обшуку всім учасникам слідчої (розшукової) дії; визначити особливості пакування потенційних предметів пошуку та ін.

дістали подальшого розвитку:

– положення, що визначають місце обшуку в системі процесуальних дій, порядок проведення яких передбачено положеннями чинного кримінального процесуального законодавства;

– функції, для реалізації яких до участі в обшуку залучаються спеціалісти певних фахів;

– форми діяльності спеціаліста, який бере участь у таких стадіях підготовчого етапу обшуку як: ознайомлення з матеріалами кримінального провадження; збирання орієнтуючої інформації; планування обшуку; підготовка техніко-криміналістичних засобів та ін.;

– перелік типових запитань, у вирішенні яких бере участь залучений до планування обшуку спеціаліст, серед яких, зокрема: 1) чи є вірогідність того, що під час обшуку існуватиме потреба у проведенні робіт, які неможливо чи складно виконати (провести) без участі спеціаліста; 2) чи існуватиме потреба під час проведення обшуку залучення спеціаліста певного фаху; 3) чи можливо для раціональної організації обшуку, наприклад, для пришвидшення строку його перебігу, доручити проведення певного виду робіт спеціалісту або групі спеціалістів; 4) чи планується застосування техніко-криміналістичних засобів, навички поводження з якими відсутні у представників сторони обвинувачення, яким слідчим суддею надано дозвіл на проведення обшуку; 5) чи може

виникнути під час проведення обшуку потреба в попередньому дослідженні предметів пошуку тощо, зокрема проведення попередніх криміналістичних та інших досліджень; 6) працівника якої організації, установи, підприємства слід залучити як спеціаліста; 7) яку кількість спеціалістів варто залучити для правильного й оперативного розв'язання поставлених завдань та ін.;

– пропозиції щодо використання такої термінологічної конструкції як «техніко-криміналістичний засіб», для позначення всіх наукових, технічних, науково-технічних засобів, що використовуються під час проведення обшуку та ін.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що результати дисертаційного дослідження впроваджені та можуть бути використані у:

– *законотворчій діяльності* – з метою внесення змін до чинного кримінального процесуального законодавства задля усунення законодавчих прогалин та окремих неузгодженостей в деяких його положеннях, а отже і підвищення ефективності досудового розслідування, зокрема в аспекті проведення слідчих (розшукових) дій;

– *науково-дослідній діяльності* – для розробки науково-методичних та практичних рекомендацій щодо вирішення проблем, котрі виникають у практичній діяльності, зокрема під час проведення обшуків (*акт впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ від 19 квітня 2024 року*);

– *правозастосуванні* – з метою підвищення результативності практичної діяльності дізнавачів, слідчих, оперативних працівників, прокурорів, інспекторів-криміналістів, судових експертів і працівників інших підприємств, установ, організацій, котрі залучаються до участі в проведенні обшуків як спеціалісти;

– *освітньому процесі* – під час розробки освітніх та освітньо-наукових програм, у підготовці текстів лекцій, підручників і навчальних посібників, а також методичних рекомендацій, викладання навчальних дисциплін:

«Криміналістика», «Кримінальний процес», «Криміналістичні засоби та методи розкриття і розслідування кримінальних правопорушень», «Тактика окремих слідчих (розшукових) дій», «Докази і доказування», «Напрями розвитку наук Криміналістика та Судова експертологія» тощо (*акт впровадження Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України від 27 березня 2024 року, акт впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ від 19 квітня 2024 року*).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною та оригінальною науковою працею в якій розроблено методико-практичні рекомендації щодо залучення обізнаних осіб до проведення обшуків. Викладені в ньому положення, висновки і рекомендації ґрунтуються на результатах досліджень отриманих особисто авторкою, що вдалося завдяки використанню та критичному осмисленню положень національних і міжнародних нормативно-правових актів, наукових праць зарубіжних і українських вчених, вивчення матеріалів кримінальних проваджень, узагальнення слідчої та судової, а також адвокатської практики. Усі наукові праці, у яких висвітлено основні результати проведених авторкою досліджень, є результатом власних авторських теоретичних розробок. Наукові праці здобувачки мають одноосібне авторство.

Апробація матеріалів дослідження. Результати наукових досліджень і сформульовані авторкою висновки оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях, таких як: *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу: V щорічна міжнародна науково-практична конференція* (м. Київ, 21 грудня 2023 р.); *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: VIII міжнародна науково-практична конференція* (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.); *Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама*: міжнародна науково-практична конференція (м. Вінниця, 19 квітня 2024 р.).

Публікації. Основні положення та отримані результати проведеного наукового дослідження викладено у трьох статтях, що опубліковані у наукових виданнях України, визнаних Міністерством освіти та науки України фаховими з юридичних наук та у трьох тезах доповідей, що опубліковано на міжнародних науково-практичних конференціях. Усі публікації здобувачки одноосібного авторства.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою, визначеними завданнями дослідження. Дисертація складається з таких структурних компонентів як: анотація, перелік умовних скорочень, вступ, трьох розділів, котрі складаються з десяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел, а також чотирьох додатків. Загальний обсяг дисертації складає 234 сторінок, з яких основний текст дисертації займає 178 сторінок, список використаних джерел (240 найменувань) – 26 сторінок, додатки – 13 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ПРАВОВІ Й ТАКТИЧНІ ОСНОВИ ОБШУКУ

1.1. Обшук в системі слідчих (розшукових) дій

Процес доказування у кримінальному провадженні передбачає проведення комплексу процесуальних заходів, котрі спрямовані на пізнання події кримінального правопорушення. Перш за все це стосується з'ясування обставин, що підлягають доказуванню під час досудового розслідування, що визначені ст. 91 КПК України. Наявність таких обставин засвідчується сукупністю доказів, достатньо інформативними серед яких є матеріальні джерела інформації у формі речових доказів і документів.

Ураховуючи те, що речові докази та документи належать до процесуальних джерел доказів, важливим є не просто описове закріплення в матеріалах кримінального провадження обставин, що пов'язані з подією кримінального правопорушення, важливо забезпечити вилучення та збереження об'єктів матеріального світу, пов'язаних з подією кримінального правопорушення, які в подальшому можуть набути такий статус. Задля цього стороною обвинувачення і проводяться слідчі (розшукові), процесуальні дії, котрі спрямовано «на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні» (ст. 223 КПК України) [105].

Однією зі слідчих (розшукових) дій, котра пов'язана з обмеженням прав і законних інтересів суб'єктів, які навіть не завжди причетні до вчинення кримінального правопорушення, є обшук. Його метою є «виявлення та фіксація відомостей і фактичних даних про подію кримінального правопорушення, відшукування та вилучення знарядь кримінального правопорушення, майна, набутого протиправним шляхом, а також установлення місцезнаходження розшукуваних осіб» (ст. 234 КПК України) [105].

Обшук, разом із оглядом і допитом, належить до числа найпоширеніших, типових слідчих (розшукових) дій, котрі проводяться під час досудового розслідування численної кількості різних видів злочинів і кримінальних проступків. Водночас, як зауважують в юридичній літературі, «обшуки є досить складними слідчими (розшуковими) діями, що вимагають високої кваліфікації співробітників, які беруть у них участь, та ретельної підготовки до них. Для них характерна багатоманітність об'єктів, що підлягають дослідженню, для цього слідчий повинен детально ознайомитися з наявними матеріалами і визначитися з планом проведення цієї слідчої (розшукової) дії» [43, с. 282].

Теоретико-правовим і тактичним засадам проведення та фіксації результатів слідчих (розшукових) дій у матеріалах кримінального провадження приділили свою увагу такі вчені: Ю. П. Аленін, В. І. Алексєйчук, Н. М. Ахтирська, В. В. Вапнярчук, А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, М. О. Головецький, В. О. Гусєва, Ю. М. Грошевий, І. А. Жалдак, О. В. Капліна, А. В. Коваленко, Л. П. Ковтуненко, В. О. Коновалова, Є. Д. Лук'яников, В. Т. Нор, Д. М. Піскун, М. А. Погорецький, О. М. Процюк, В. А. Сас, М. В. Салтевський, М. Ф. Сокиран, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, С. В. Харченко, М. Л. Цимбал, К. О. Чаплинський, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітько та багато інших. Згідно із теоретичними напрацюваннями вчених, слідчі (розшукові) дії та окремі тактичні операції є незамінними щодо вирішення багатьох тактичних завдань, у розв'язанні яких виникає потреба на певному етапі кримінального провадження, розпочатого у зв'язку зі вчиненням злочину або кримінального проступку. Саме тому вони були та продовжують залишатися предметом досліджень багатьох теоретиків і практиків.

Не оминають своєю увагою українські дослідники і теоретико-правові, організаційні та тактичні аспекти проведення обшуків. Згадані питання та деякі інші висвітлено у монографічних дослідженнях С. Ф. Денисюка (1999) [47], Т. О. Борець (2009) [9], І. В. Вегери-Іжевської (2018) [13], М. В. Комарової (2019) [84], А. О. Нечваль (2020) [136], О. Л. Дульського [50],

О. В. Салманова (2021) [175], Л. М. Перцовой-Тодорової (2022) [145], О. С. Смірнова (2023) [181] та ін.

Деякі аспекти проведення обшуку також досліджувалися Т. А. Абушовим, А. С. Амеліною, Л. І. Аркушею, О. М. Атамановим, О. В. Баганцем, О. В. Бишевець, М. І. Бортун, І. В. Гловюк, М. А. Григою, С. В. Давиденко, Т. Г. Ільєвою, О. В. Капліною, О. В. Керевеч, О. Б. Комарницькою, А. І. Кунтієм, І. О. Крицькою, В. Г. Лісогором, О. А. Лучко, В. В. Назаровим, Г. К. Тетерятник, А. Я. Хитра, С. С. Чернявським, В. М. Шевчуком, В. О. Яремчук та багатьма іншими.

Також вважаємо за потрібне зауважити, що із уведенням на території нашої держави правового режиму воєнного стану, кримінальне процесуальне законодавство зазнало низки змін, що активізувало потребу їхнього аналізу та визначення проблемних моментів, що виникають у зв'язку із цим у практичній діяльності. Так, деякі аспекти проведення обшуків в умовах особливих правових режимів, зокрема під час воєнного стану провели О. Гарасимів [37], Г. Тетерятник [182; 198], М. Кулик, Ю. Терещенко та А. Симчук [111], І. Літвінова та Д. Лобай [118], Т. Лоскутов [120], Т. Матюшкова [125], А. Михайлова [128], І. Огерук [137], О. Солдатенко [185], А. Шаповал [220], Ю. Шинкарьов [227] та ін.

Авторський внесок означених науковців у теоретичну розробку проблематики, пов'язаної із проведенням обшуків у кримінальному судочинстві достатньо ґрунтовний, та попри вагому теоретичну розробленість, урахуовуючи зміни, яких зазнає кримінальне процесуальне законодавство, зокрема й ті, що зумовлені введенням правового режиму воєнного стану, беручи до уваги особливості формування практики Європейського суду з прав людини, а також національної суддівської практики, можемо констатувати про наявність численної кількості невирішених дискусійних питань, що виникають під час проведення обшуків. Тому вважаємо, що окремі аспекти потребують свого ґрунтовного дослідження. Одним із таких питань, на нашу думку, є місце обшуку в системі слідчих (розшукових) дій.

Проведеним аналізом теоретичних положень встановлено, що при вирішенні питань про сутність слідчих (розшукових) дій, їх відмежування від інших процесуальних дій, науковці ґрунтовно підходять до визначення їхніх ознак. Це цілком логічно, адже формулювання дефініції поняття, як зауважують В. М. Стратонов і О. В. Стратонова, передбачає проведення дослідницької роботи задля з'ясування його сутності через визначення характерних (іманентних) ознак, що у своїй сукупності і забезпечують його однозначність [190, с. 177].

Як правило, у системі ознак слідчих (розшукових) дій виокремлюють такі:

1) чітко врегульований порядок проведення слідчої (розшукової) дії положеннями кримінального процесуального законодавства;

2) пізнавальна спрямованість, що полягає у формуванні (або дослідженні у формі перевірки) доказової бази, що буде покладена в основу правової позиції певного суб'єкта доказування;

3) забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій силою державного примусу;

4) порушення внаслідок їх проведення окремих особистих прав та обмеження «законних інтересів людини, у зв'язку з чим деякі з них можуть бути проведені тільки на підставі рішення слідчого судді або прокурора» [11, с. 73–74; 62, с. 18–22; 150, с. 392–393].

Також існують й інші підходи до визначення ознак слідчих (розшукових) дій. Так, наприклад, О. В. Салманов зазначив, що до них належать: 1) чітка регламентація нормами кримінального процесуального законодавства підстав, порядку та суб'єктів, уповноважених на їх проведення; 2) спрямованість на пошук, отримання, перевірку доказів і відомостей про них [175, с. 28].

Визначаючи специфіку слідчих (розшукових) дій, теоретичну розробленість дефініції цього поняття, їх ознаки, слід констатувати, що у визначеннях та іманентних ознаках, запропонованих науковцями, спостерігається певне розмаїття, причому кожен із них наголошує на різних їх

аспектах та ознаках. Ми ж можемо узагальнити, що обов'язковими іманентними ознаками всіх слідчих (розшукових) дій є пізнавальний характер, а також процесуально-правова природа [11; 113, с. 34].

Визначаючи роль і важливе значення слідчих (розшукових) дій у контексті з'ясування обставин учиненого кримінального правопорушення, тобто досліджуючи їх пізнавальну спрямованість, Б. Є. Лук'янчиков та Є. Д. Лук'янчиков визначили слідчі (розшукові) дії як основний інструмент пізнавальної діяльності з розкриття і розслідування злочинів [121, с. 69].

А. О. Шульга також уточнив, що в своїй сукупності слідчі (розшукові) дії, разом із негласними слідчими (розшуковими) діями, це не просто інструментарій установлення обставин учиненого злочину або кримінального проступку, але й і засоби забезпечення кримінального провадження в цілому [228, с. 160]. Ми підтримуємо вченого, адже вважаємо, що саме слідчі (розшукові) дії є найбільш результативними засобами вирішення завдань кримінального провадження. Водночас зауважимо, що таке формулювання використане автором як «засоби забезпечення кримінального провадження» може призвести до неоднозначності та їх плутанини із заходами забезпечення кримінального провадження, порядок застосування яких регламентовано Розділом II КПК України, тому використання саме такого формулювання, на нашу думку, не є достатньо коректним.

Обшуку, як різновиду слідчих (розшукових) дій, також притаманний пізнавальний характер, що полягає у виконанні тактичних завдань, на вирішення яких спрямована ця слідча (розшукова) дія, зокрема щодо відшукування та вилучення об'єктів і матеріальних слідів-відображень, котрі мають значення для розслідування, а також зумовлені потребою встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [74].

Ураховуючи наведені позиції вчених можемо узагальнити, що пізнавальний характер слідчих (розшукових) дій пояснюється їхньою спрямованістю щодо з'ясування обставин, котрі підлягають установленню під час розслідування, а також наданню здобутим результатам відповідної форми

зادля забезпечення можливості їх використання як доказів. Водночас беручи до уваги, що засвідчення встановлених обставин має відбуватися у передбаченій кримінальній процесуальній формі, задля забезпечення законності та уніфікації форм, у яких вони проводяться, важливим було ґрунтовне визначення та закріплення на законодавчому рівні основних засад і порядку проведення слідчих (розшукових) дій. Саме із такими положеннями пов'язують процесуально-правову природу досліджуваних дій.

Із такою ознакою слідчих (розшукових) дій як урегульований кримінальним процесуальним законом порядок проведення перебуває в нерозривному зв'язку ще й така характеристика як обмеження прав і законних інтересів особи. Це пояснюється тим, що застосування таких обмежень (їх вид і строки), буде визнано законним і допустимим лише за умови наявності для цього обґрунтованих і достатніх підстав, а також у разі дотримання ряду законодавчих вимог.

Відповідно до ст. 30 Основного Закону України – Конституції «проникнення до житла чи до іншого володіння особи допустиме лише за вмотивованим рішенням суду, а у невідкладних випадках – можливий інший порядок проникнення до житла чи іншого володіння особи» [90].

Окреслене конституційне положення закріплене і нормами міжнародно-правових актів. Статтею 12 Загальної декларації прав людини проголошено: «Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте та сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємницю кореспонденції» [54]. Окреслені положення знаходять своє закріплення і у положеннях «Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» [87], «Міжнародному пакті про громадянські і політичні права» [129], а також у деяких рішеннях ЄСПЛ.

Ще в 2004 р. Конституційний Суд України вказав «обмеження конституційних прав обвинуваченого повинно відповідати принципу пропорційності: інтереси забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та безпеки тощо можуть

виправдати правові обмеження прав і свобод тільки в разі адекватності соціально обумовленим цілям» [173]. Отже, обмеження гарантованого кожному права не недоторканість житла можливе лише на підставі вмотивованого рішення суду або у виняткових випадках, перелік яких наведено в кримінальному процесуальному законі. Під час досудового розслідування санкціонованим дозволом на проведення огляду стає ухвала слідчого судді, винесенню якої в обов'язковому порядку має передувати всебічне дослідження поданого стороною обвинувачення клопотання [85, с. 14].

У контексті досліджуваного питання наведемо позицією ЄСПЛ, згідно із якою право будь-якої особи на недоторканність житла може бути обмежено, але за умови дотримання відповідних умов таке обмеження буде визнано правомірним. Так, згідно з рішенням ЄСПЛ у справі «Волохи проти України» від 05.11.2006 р. не порушує статтю 8 Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) те втручання, що здійснюється «згідно із законом», зумовлено переслідуванням законної мети та є необхідним у демократичному суспільстві задля досягнення такої мети [169]. Тому слушними є висновки про те, що право на недоторканність житла не є абсолютним, у зв'язку з чим у визначених законом випадках може бути обмежено, проте із суворим дотриманням процесуального порядку проведення відповідних процесуальних дій [184, с. 493].

Саме задля забезпечення дотримання прав людини, її законних інтересів на стадії досудового розслідування відповідною реформою, однією зі складових якої стало прийняття у 2012 р. нового джерела права – Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, введено таку процесуальну фігуру у кримінальному провадженні як слідчий суддя. Як з цього приводу слушно зауважують в юридичній літературі [187–189], таким чином забезпечено реалізацію судового контролю, котрий у широкому сенсі має правозахисний характер, адже згідно із закріпленими у ст. 206 КПК України положеннями обов'язком слідчого судді є захист прав людини. Завдяки йому права, свободи й інтереси учасників кримінального провадження

забезпечуються невідкладним судовим захистом слідчого судді. Це ж забезпечує належні умови для реалізації засади змагальності під час досудового розслідування кримінальних правопорушень [191, с. 3]. Водночас у будь-якому разі на всіх етапах здійснення кримінального провадження важливо забезпечувати дотримання загальних засад кримінального провадження і встановленої КПК України процесуальної форми, адже їх порушення може вплинути на ефективність досягнення завдань кримінального провадження [57, с. 97–98] та визнання окремих доказів недопустимими.

З прийняттям чинного КПК України також було переформатовано і звичний порядок проведення слідчих дій. Зокрема актуалізувалася потреба визначення доцільності іменування їх такою характеристикою як «розшукова» спрямованість. Як зазначив В. А. Журавель, подібне формулювання є доволі дискусійним, адже за своїм змістом, метою та завданнями, слідчі дії та розшукові заходи є різними процесуальними засобами. Ще одна особливість про яку наголосив науковець, це численний спектр суб'єктів, які можуть реалізовувати майже весь комплекс слідчих (розшукових) дій, що передбачені чинним кримінальним процесуальним законодавством України. У зв'язку з цим, автор наголосив на доречності використання таких термінологічних конструкцій як «процесуальні дії на досудовому розслідуванні» і «процесуальні дії на судовому провадженні» для позначення слідчих (розшукових) дій [51, с. 23].

З часом пропозиції В. А. Журавля знайшли свій подальший розвиток, у зв'язку з чим активізувалися додаткові дискусії щодо співвідношення понять «слідчі (розшукові) дії» та «процесуальні дії». Проте дотепер ця полеміка не знайшла свого вирішення ані в законодавчому ракурсі, ані серед представників наукової спільноти.

Наприклад, на переконання М. В. Комарової застосування епітету «розшукові» при позначенні слідчих дій, зумовлено особливостями їхнього результату, адже завдяки ним сторони та потерпілий отримують докази, що обґрунтовують вирок або судові рішення «по суті без їх перевірки під час

судового розгляду» [85, с. 38–39]. Із позицією авторки погодитися складно, адже хоча їх спрямованість визначається перевіркою вже отриманих доказів, це ще не означає, що під час судового розгляду вони не підлягають перевірці. Така позиція не узгоджується з засадами та положеннями кримінального провадження, зокрема зі ст. 363 КПК України, відповідно до якої процедура судового розгляду закінчується з'ясуванням обставин, установлених під час здійснення кримінального провадження та перевіркою їх доказами [105].

Також слід зауважити, що М. В. Комарова розшукову спрямованість слідчих (розшукових) дій пов'язує з «розшуком» фактичних даних, котрі мають значення для конкретного кримінального провадження [82, с. 17–19]. У цілому погоджуючись із наведеною позицією М. В. Комарової, вважаємо, що доцільніше вказувати про пошукову спрямованість, адже під «пошуком» розуміють:

1) шукання, розшукування чого-небудь;

2) творчу роботу, спрямовану на відкриття нового в науці, мистецтві, на виробництві тощо. Очевидно, що визначаючи, наприклад, сутність допиту вірним буде вказати про те, що він спрямований на з'ясування нових відомостей, тобто «відкриття» для слідчого нових обставин або відомостей, аніж «розшук», котрий спрямований на відшукання кого- або чого-небудь [180]. Водночас з огляду на те, що під розшуком у тлумачних словниках розуміють «систему слідчих та оперативних заходів щодо виявлення злочинця, який зник, викраденого майна тощо» [180], вважаємо, що така характеристика цілком обґрунтовано може застосовуватися для позначення слідчих дій.

Обґрунтовують доцільність застосування термінологічної конструкції «слідчі (розшукові) дії» і аргументи, приведені М. Є. Шумилою. Згідно з позицією вченого, основу слідчої діяльності, що спрямована на розслідування кримінального правопорушення, становить пізнавальна діяльність. Під нею слід розуміти дії, пов'язані із виявленням, збиранням й оцінкою інформації щодо події злочину та пошуку недостатньої інформації, що вимагає проведення активних розшукових дій. Це, на переконання автора, підтверджує значимість

та доречність проведення заходів розшукової спрямованості в структурі досудового розслідування [229, с. 25].

Отже, намагаючись надати ґрунтовне визначення слідчих (розшукових) дій, як правило, вчені наголошують про такі їхні характеристики як пізнавальний, процесуальний і розшуковий характер. Ми підтримуємо такий підхід, однак вважаємо за потрібне зупинитися на з'ясуванні сутності та розкритті специфіки такої слідчої (розшукової) дії як обшук, проведення якої є необхідним під час вирішення важливих тактичних завдань у багатьох категоріях кримінальних правопорушень. Вирішення окреслених питань є важливим, адже окрім загальних характеристик, кожній зі слідчих (розшукових) дій притаманні власне її специфічні ознаки, правові й організаційно-тактичні особливості проведення тощо.

Нормативна дефініція поняття «обшук» відсутня у чинному кримінальному процесуальному законодавстві, тому в цьому питанні спостерігається певний плюралізм наукової думки, що знаходить свій прояв у багатоманітті наукових визначень. Відсутність законодавчо закріпленого поняття «обшук» призводить до плутанини й неоднозначності застосування положень КПК України у практичній діяльності, пов'язаній із його проведенням [84, с. 10]. Це зумовлює потребу аналізу відповідних дефініцій та здійснення тривалої наукової полеміки з цього приводу, що неможливе без ґрунтовного теоретичного аналізу.

Свого часу О. С. Галиця запропонував розуміти під обшуком слідчу дію, сутність котрої полягає в примусовому огляді людини, приміщення, транспортних засобів, ділянок місцевості задля відшукування та вилучення предметів і документів, котрі можуть мати значення речових доказів, виявлення розшукуваних осіб, тварин і трупів [36, с. 75–77]. Очевидно, що наразі таке визначення може піддаватися критиці через використання термінологічної конструкції «примусовий огляд», адже неодноразово суди наголошували на недопустимості проведення обшуку під виглядом огляду тощо.

Л. М. Лобойко визначив обшук як слідчу (розшукову) дію, що котра полягає в примусовому обстеженні житла, іншого володіння особи або ж самої особи з метою відшукування та вилучення об'єктів, котрі мають значення для встановлення обставин учинення кримінального правопорушення [119, с. 291]. Подібні визначення надані й іншими авторами [98, с. 283; 106; 203, с. 176; 217, с. 71].

Більш розширене визначення обшуку, концентруючись на предметах пошуку, надав Ю. П. Аленін. Вчений вказав, що це слідча дія, що передбачає примусове обстеження особи, приміщення, споруди, ділянки місцевості, транспортного засобу, що перебуває у володінні особи або членів її сім'ї чи будь-якої організації та спрямована на відшукування і вилучення об'єктів, що приховуються, відіграють вагоме значення для справи, а також виявлення розшукуваних осіб чи трупів [3, с. 218].

М. В. Салтевський запропонував під обшуком розуміти процесуальну слідчу дію, що полягає у виявленні, дослідженні та вилученні «матеріальних джерел інформації, а також живих осіб, трупів і тварин, що перебувають у розшуку» [176, с. 349].

Обшук, на думку А. П. Шеремета, обґрунтована доказами слідча дія, що полягає в обстеженні окремих громадян, ділянок місцевості, приміщень і робочих місць, котре є примусовим і метою якого є виявлення злочинців, знарядь учинення злочину, речей або цінностей, що здобуті злочинним шляхом, предметів і документів, що мають значення для встановлення істини у справі [226, с. 283].

В. М. Тертишник у своєму визначенні центральної категорії нашого дослідження наголосив на такій вагомій підставі проведення обшуку, як наявність достатніх відомостей про те, що потенційний предмет пошуку зберігається або знаходиться у конкретно визначеному об'єкті. Згідно із запропонованою автором дефініцією, обшук – «це слідча дія, що передбачає примусове обстеження приміщень, споруд, ділянок місцевості та інших об'єктів, котрі перебувають у віданні певних осіб з метою віднайдення та

вилучення предметів і документів, що можуть мати значення у справі, чи відшукування осіб, які розшуковуються, проваджуваному за наявності ймовірних даних про те, що вони приховані у певному місці чи в певної особи» [196].

Подібне визначення, що й попередні вчені, але з урахуванням положень чинного КПК України надали С. В. Ківалов, С. М. Міщенко та В. Ю. Захарченко. Вчені запропонували розуміти під досліджуваним поняттям слідчу (розшукову) дію, котра спрямована на примусове обстеження житла чи іншого володіння особи й самої особи, членів її сім'ї або будь-якої організації задля встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб, «виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення» [107, с. 514].

О. В. Капліна сформулювала схожу дефініцію, однак вчена розширила її в частині предметів пошуку, зокрема вказала, що обшук спрямований на відшукування та вилучення речових доказів, документів, необхідних для встановлення обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, виявлення розшукуваної особи, майна, що забезпечує відшкодування збитків або є забороненим до обігу [61].

У сучасній кримінально-правовій літературі при формулюванні поняття обшуку вчені намагаються одночасно враховувати й особливості об'єктів обшуку, і предметів пошуку. Так, вдале застосування комплексного підходу дозволило сформулювати таке визначення обшуку, згідно із яким під ним слід розуміти слідчу (розшукову) дію примусового характеру, що полягає у цілеспрямованому обстеженні приміщень, будівель і ділянок місцевості, котрі «перебувають у власності обшукуваного, його близьких родичів, іншої фізичної або юридичної особи, обшук особи з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, здобутого» [179, с. 72] через його вчинення, а також задля встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. На наше переконання наведене

визначення дещо переобтяжене приміткою щодо власника об'єкту, у якому проводиться обшук. Також поза увагою авторів залишився такий типовий об'єкт як транспортний засіб, котрий згідно із сучасною доктриною кримінального процесу слід розуміти як «інше володіння особи».

М. В. Комарова під обшуком визначила обґрунтовану доказами слідчу (розшукову) дію, що «полягає у примусовому цілеспрямованому обстеженні окремих громадян, їх одягу та особистих речей, приміщень, різноманітних споруд, житла, робочих місць, транспортних засобів, ділянок місцевості, що знаходяться у віданні обшукуваної особи та членів її сім'ї, або якої-небудь організації, що здійснюється уповноваженою на те особою, з метою виявлення, фіксації та вилучення знарядь злочину, зброї, речей та цінностей, здобутих злочинним шляхом, а також предметів, документів та речових доказів, що мають значення у кримінальному провадженні, та встановлення місцезнаходження розшукуваних злочинців, трупів» [83, с. 25–27].

Аналізуючи подібні визначення, вважаємо, що критиці підлягає термінологічна конструкція «що знаходяться у віданні обшукуваної особи та членів її сім'ї, або якої-небудь організації» [3, с. 218]. Термін «відання» раніше використовувався у термінологічній конструкції «право повного господарського відання», під яким згідно із Законом України «Про власність» (втратив чинність 20.06.2007), розуміли «право юридичної особи володіти, користуватися, розпоряджатися майном, яке надано їй власником для здійснення підприємницької діяльності» [159].

На наше переконання, недоцільно у визначенні поняття обшуку вказувати про власника, володільця або користувача об'єкту, де він проводитиметься, адже у слідчій та судовій практиці мають місце ситуації, коли особа приховує певні речі або документи у приміщенні, законний володілець якого на надав жодного дозволу на можливість користування ним певною особою. Наприклад, коли у гаражному кооперативі вчинено серію крадіжок, особи, причетні до їх учинення, залишають зберігатися протиправно набуте майно в одному зі сховищ (гаражі), через неможливість негайного

транспортування викраденого до приміщення, яке перебуває у їх законному користуванні чи володінні.

Отже, вчені дотримуються різних підходів під час визначення дефініції поняття «обшук». Перш ніж сформулювати власне авторське визначення цієї категорії, ми вважаємо за потрібне визначити основні ознаки досліджуваної нами слідчої (розшукової) дії.

Так, однією з основних ознак обшуку є його примусовий характер, що пов'язує із втручанням в особисте життя громадян [56, с.84–85; 61; 119, с. 291; 131, с.11; 145, с. 45]. Будучи заходом «кримінально-процесуального примусу», як зауважують у правничій літературі, проведення обшуку обмежує гарантовані ст.30 Конституції, що закріплює право на особисту недоторканність, недоторканність житла [39, с. 4–5]. При цьому в контексті обшуку державний примус є частиною процедури отримання доказів [12, с. 216].

Про примусовість обшуку, на нашу думку, свідчить те, що він проводиться на підставі ухвали слідчого судді, яка є обов'язковою до виконання попри волю особи, котра користується, володіє або розпоряджається об'єктом, адже невиконання рішення суду є підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 382 КК України, а перешкодження його проведенню може визнаватися втручанням у діяльність працівників правоохоронних органів (ст. 343 КК України).

Також на обґрунтування примусового характеру обшуку вважаємо за потрібне навести положення ст. 166 КПК України «Наслідки невиконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів» [105], згідно із ч. 1 котрої «у разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів на підставі ухвали, має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку згідно з положеннями цього Кодексу з метою відшукування та вилучення зазначених речей і документів» [105]. Тобто очевидним є

протиставлення законодавцем характеру обшуку тимчасовому доступу до речей і документів. Керуючись подібними засадами, у сучасній доктрині кримінального процесу деякі вчені пропонують розглядати обшук як правовідновлювальну санкцію, що застосовується через невиконання ухвали, котрою надано дозвіл на «тимчасовий доступ до речей і документів» [132, с. 127]. На нашу думку, подібне визначення недоцільне, можливим є лише констатація «конкурування» означених заходів. Ми погоджуємося з О. Ю. Хабло та Ю. В. Маринич, які на обґрунтування останньої тези вказали, що обшук фактично є примусовою формою тимчасового доступу до речей та документів. При цьому, згідно з позиціями авторок основною відмінністю останніх є те, що перший проводиться, коли відсутні достатні підстави вважати, що певний предмет зберігається в конкретному місці, а другий – коли є точні дані про місцезнаходження речей або документів, а також їх володільця чи особи, у користуванні якої вони перебувають [212, с. 173; 122, с. 81]. На наше переконання, суттєвими відмінностями означених заходів також є такі:

1) обшук, на відміну тимчасового доступу, проводиться не тільки з метою ознайомлення, виготовлення копій чи вилучення речей і документів, але й для встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб, трупів, їх частин, тобто відрізняються об'єкти, на які спрямовано проведення цих заходів (предмети пошуку);

2) суттєвими відмінностями характеризуються слідчі ситуації, за яких проводяться ці заходи, зокрема отримання тимчасового доступу до речей і документів здійснюється в умовах неконфліктних слідчих ситуаціях, водночас обшук проводиться тоді, коли є нагальна потреба негайного відшукання та вилучення предмету пошуку задля унеможливлення його пошкодження, зміни або знищення певною особою, тобто в тих ситуаціях, коли є підстави вважати, що особа може вдатися до вчинення таких дій або чинити іншого роду протидію проведенню обшуку;

3) мета обшуку є більш складною, адже вона полягає не тільки у відшуканні та вилученні конкретних предметів, але й у виявленні, а також

фіксації «відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення» [105], наприклад, у виявленні та фіксації слідів кримінального правопорушення тощо.

Ще однією іманентною ознакою досліджуваної нами слідчої (розшукової) дії є її пошукова складова, що знаходить свій прояв у використанні таких термінологічних конструкцій як «виявлення», «відшукання»,. Як слушно зауважив О. С. Смірнов, вона закріплена і законодавцем, і в авторських дефініціях, згідно із якими діяльнісний аспект обшуку полягає в обстеженні відповідних об'єктів обшуку [181, с. 39]. Процедура обстеження характерна і для огляду, але, на відміну від нього, об'єкти, що необхідно відшукати під час обшуку, заздалегідь відомі. Саме за раніше окресленими ознаками, особливостями реалізації діяльнісного аспекту, а також урахуваючи конкретизацію предметів пошуку в юридичній літературі відрізняють обшук від огляду [39, с. 7; 181, с. 39–40]. На додачу важливо вказати, що і порядок, і підстави проведення огляду й обшуку у кримінальному провадженні суттєво відрізняються.

Визначаючи особливості проведення обшуку важливо зауважити, що тактика його проведення, як і будь-якої слідчої (розшукової) дії, складається з декількох етапів, зокрема: 1) підготовчого; 2) робочого; 3) заключного [217, с. 103]. Кожен із окреслених етапів відрізняється певною специфікою та притаманними власне йому складнощами, які ми плануємо розглянути у наступних розділах нашого дослідження. Однак у цілому, методологічний підхід до проведення обшуку суттєво не відрізняється від інших слідчих (розшукових) дій.

Також зауважимо, що окрім проаналізованих нами ознак обшуку, в юридичній літературі наводять і інші, за якими його слід відрізнити від інших слідчих (розшукових) дій. Зокрема С. М. Тарасюк вказує про такі іманентні ознаки обшуку як:

- проведення лише уповноваженою особою;
- невідкладність провадження, що додатково супроводжується певним

психологічним впливом на обшукувану особу або особу, у житлі чи іншому володінні якої він проводиться;

– раптове втручання у приватне життя особи (осіб), подекуди навіть безпосередньо не причетної до вчинення кримінального правопорушення або ж «у приватне життя членів сім'ї особи, яка вчинила кримінальне правопорушення» [193, с. 68–69]. Тому вважаємо за потрібне проаналізувати їх докладніше.

Обшук може бути проведено лише уповноваженою особою, зокрема, вказаною в ухвалі слідчого судді, що винесена на підставі розгляду відповідного клопотання. Порушення означених засад призводить до визнання отриманих доказів недопустимими, тому означений підхід підлягає викоріненню зі слідчої практики.

Щодо наявності в особи повноважень на проведення обшуку, то тут принагідно відмітимо, що з відповідним клопотанням може звернутися працівник органу досудового розслідування, якому керівник органу досудового розслідування на підставі п. 1 ч. 2 ст. 39 КПК України або керівник органу дізнання (на підставі п. 1 ч. 2 ст. 39-1 КПК України) доручив здійснювати досудове розслідування або, який увійшов до групи слідчих, у разі якщо воно здійснюється слідчою групою. Однак, попри те, що проведення слідчих (розшукових) дій згідно із п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України може доручатися оперативним підрозділам, у контексті обшуку слід керуватися спеціальною нормою – положеннями ч. 1 ст. 236 КПК України, згідно із якою «ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим чи прокурором» [105]. Неможливість проведення обшуку третіми особами (не зазначеними в ухвалі слідчого судді) засвічує відсутність у чинному кримінальному процесуальному законодавстві положень про передоручення ухвали слідчого судді [76, с. 220].

Окреслені законодавчі положення не виключають можливості залучати слідчим до проведення обшуку працівників оперативних підрозділів. Як слушно вказано у вирокі, ухваленому в справі Бобровицького районного суду

Чернігівської області, «участь оперативних співробітників під час проведення слідчою слідчої дії та виконання такими співробітниками доручень слідчої не вказує на те, що ця дія проведена неуповноваженою особою, так як організація проведення слідчої дії, залучення її учасників, які необхідні слідчій для проведення такої дії і які, зокрема, допомагають слідчій провести слідчу дію, покладається на розсуд останньої, в межах її компетенції з урахуванням складності і обсягу слідчої дії» [18]. Таким чином, оперативні працівники можуть брати участь в обшуку, однак виконання ухвали, організація обшуку, керування діями присутніх осіб на місці проведення обшуку, складення протоколу слідчої (розшукової) дії покладається виключно на особу, на яку покладено виконання ухвали про проведення обшуку.

Що стосується невідкладності проведення обшуку, то слід зазначити, що з тактичної точки зору, інколи відтермінування моменту його проведення може стати вирішальним у досягненні його мети. У зв'язку з чим зауважимо, що, по-перше, «підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети» [105], і по-друге, загальний термін, протягом якого можливе проведення обшуку, визначається відповідною ухвалою слідчого судді, що як правило, становить 30 діб. Тому, погоджуючись із тим, що невідкладність обшуку залежить не стільки від етапу розслідування, скільки зумовлена об'єктивними обставинами кримінального провадження [199, с.138], вважаємо, що при обранні моменту проведення обшуку важливо керуватися виключно специфікою сформованої слідчої ситуації та встановленими фактичними даними, а також брати до уваги загальні засади проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема, передбачених ч. 4 ст. 223 КПК України згідно із якою «проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 години до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного, а також крім здійснення кримінального провадження у порядку, встановленому статтею 615 цього Кодексу» [105].

Також важливим є врахування того факту, що обшук проводиться лише після внесення відповідних відомостей про вчинений злочин або кримінальний проступок до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР). Таке положення стосується навіть тих обшуків, що проведені згідно із ч. 3 ст. 233 КПК України, тобто так званих невідкладних обшуків. Слушним також вважаємо підкреслити і щодо недопустимості проведення обшуку під виглядом огляду. Отож, навіть керуючись гарантованими вимогами «проникнення до житла чи іншого володіння особи у невідкладних випадках, пов'язаних із урятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення» [105], важливою є попередня реєстрація відповідних відомостей про виявлені ознаки кримінального правопорушення у передбаченій кримінальним процесуальним законодавством формі.

Щодо втручання у приватне життя особи, то про цю ознаку ми вказували раніше, досліджуючи той факт, що проведення слідчих (розшукових) дій пов'язане з порушенням або обмеженням прав і законних інтересів їх учасників. У контексті проведення обшуку, вважаємо за потрібне наголосити, що задля гарантування дотримання основоположних прав людини і громадянина, чинною доктриною кримінального процесу передбачено, що:

1) сторона обвинувачення зобов'язана під час проведення слідчої (розшукової) дії забезпечити присутність осіб, права та законні інтереси котрих можуть бути обмежені або порушені (ч. 3 ст. 223, ч. 1 ст. 236 КПК України);

2) учасникам слідчої (розшукової) дії обов'язково роз'яснюються їх права й обов'язки, передбачені Конституцією України, КПК України, а також відповідальність, встановлена законом (ч. 3 ст. 223 КПК України), а присутньому володільцю житла чи іншого володіння, або іншій присутній особі – вручається копія ухвали про надання дозволу на проведення обшуку (ч. 3 ст. 236 КПК України);

3) участь адвоката чи захисника в обшуку гарантується незалежно від етапу обшуку (ч. 1 ст. 236 КПК України);

4) проведення обшуку слід здійснювати у час, в який заподіюється найменша шкода заняттям особи, котра ними володіє, за винятком визначених законом обставин (ч. 2 ст. 236 КПК України);

5) всі учасники обшуку мають право робити заяви, котрі підлягають занесенню до протоколу обшуку;

6) особі, у якої проводився обшук, за її відсутності – повнолітньому членові її сім'ї чи його представникові, а також керівникові чи представникові підприємства, установи, організації обов'язково вручається копія протоколу обшуку «з описом вилучених документів і тимчасово вилучених речей (за наявності)» [105]. Таким чином, законодавцем визначено та забезпечено необхідні та достатні, на нашу думку, гарантії дотримання прав і законних інтересів, як учасників обшуку, так і інших заінтересованих осіб.

Також зауважимо, що з огляду на те, що проведення обшуку пов'язане із обмеженням деяких конституційних прав і свобод людини, зокрема особистої недоторканості та недоторканості житла. З огляду на це, провадження цього заходу має відповідати застосованим правовим обмеженням відповідно до принципу пропорційності, а саме:

«1) проведення цієї слідчої (розшукової) дії має відбуватися згідно із законом;

2) кінцева мета проведення обшуку полягає у переслідуванні законної мети;

3) саме цей захід визнаний як необхідний у демократичному суспільстві задля досягнення конкретної мети» [173]. На нашу думку, засада «пропорційності втручання в особисте і сімейне життя особи» (п. 5 ч. 5 ст. 234 КПК України) наразі цілком втілена в процесуально закріпленому механізмі отримання санкції слідчого судді на проведення такої дії.

Отже, обшук є однією зі слідчих (розшукових) дій, якій притаманні всі їх іманентні ознаки, зокрема: урегульований і передбачений законом чіткий порядок проведення; пізнавальна спрямованість, що полягає в установленні обставин події кримінального правопорушення; забезпечення досягнення цілей

слідчої (розшукової) дії, визначеної кримінальним процесуальним законом ще й силою державного примусу; визначені законом межі допустимості порушення й обмеження прав учасників слідчої (розшукової) дії [73].

Водночас разом із загальними ознаками обшуку, йому притаманні ще й окремі, специфічні, що відрізняють його від інших слідчих (розшукових) дій. До таких ми відносимо:

1. Проведення обшуку виключно особою, яка займає відповідну посаду в правоохоронних органах та відомості про яку внесено до ухвали слідчого судді без неможливості передоручення. Тобто обмежений суб'єктний склад потенційних учасників обшуку, зокрема тих осіб, які будуть його проводити.

2. Примусовий характер цієї слідчої (розшукової) дії, що не передбачає альтернатив у характері проведення пошукових заходів (хоча присутнім особам і можна запропонувати добровільно видати предмети, перелік яких наведено в ухвалі слідчого судді або які вилучені законом з обігу).

3. Проведення обшуку пов'язано з обмеженням конституційних прав і законних інтересів його учасників або інших суб'єктів суспільних відносин, зокрема у власності яких перебувають об'єкти нерухомості або інше рухоме майно. Це стосується не тільки обмежень конституційної гарантії недоторканості житла, але і права особистої недоторканості, що пов'язано з потенційною можливістю бути обшуканим, якщо особа опинилася в місці проведення обшуку. Таким чином перебування особи у яких-небудь «зв'язках» із об'єктом обшуку (навіть якщо вона випадково опинилася у приміщенні) [73], уже може визнаватися достатньою підставою для проведення особистого обшуку [73]. Це також стосується заборони права на вільне пересування, зокрема залишення місця проведення обшуку, що зокрема передбачено положеннями абз. 2 ч. 3 ст. 236 КПК України [105].

Отже, обшук – це одна зі слідчих (розшукових) дій, котра відрізняється необхідністю ґрунтовної підготовки, зокрема, в аргументуванні достатності підстав його проведення, доцільності обмеження конституційних прав і законних інтересів певних осіб, у неможливості виконання тактичних завдань

розслідування іншим чином, а також високим рівнем складності в аспекті практичної реалізації. Йому притаманні всі ознаки слідчих (розшукових) дій, що є заходами пізнавально-пошукової спрямованості, а також він відрізняється сукупністю окремих ознак, що притаманні виключно йому [73].

З огляду на те, що досить часто на стадії досудового розслідування слідчі судді відмовляють у задоволенні клопотання про проведення обшуку, а у судовому розгляді визнають отримані докази, здобуті під час проведення обшуку недопустимими доказами, що унеможливило їх подальше покладення в обґрунтування судового рішення, ґрунтовної уваги потребує питання про визначення правових і тактичних основ проведення обшуку.

1.2. Правові й тактичні засади проведення обшуку

У науковій літературі постійно приділяють увагу обшуку, правовим і тактичним засадам його проведення залежно від місця, об'єктів, які планується відшукати, залучених учасників тощо. Попри це проведені обшуки не завжди стають результативними і це не пов'язано з тим, що місцезнаходження об'єктів пошуку не було встановлено. Як правило, це зумовлено порушенням процесуальних вимог, непрофесійністю дій тих осіб, які його проводили або яким доручалося проведення окремих дій тощо. За результатами оцінки здобутих під час обшуку доказів суд може визнати вилучені об'єкти або протокол обшуку недопустимими доказами. Задля недопущення цього, важливо забезпечувати якісне проведення обшуків, з дотриманням комплексу правових і тактико-організаційних засад їх проведення [77, с. 318].

Обшук, як і будь-яка слідча (розшукова) дія, може бути проведено лише за наявності достатніх для цього підстав, котрі визначені законом. За їх відсутності отримані докази будуть визнані такими, що отримані з порушенням встановленого кримінальним процесуальним законодавством порядку, тобто здобуті незаконним шляхом [161]. На підставі узагальнення теоретичних

розробок [72, с. 301–302; 149, с. 399; 202, с. 49], доходимо висновку, що основною класифікації підстав проведення обшуку є їх поділ на юридичні та фактичні.

Як правило, серед юридичних підстав проведення слідчої (розшукової) дії у правничій літературі виокремлюють такі:

- 1) правові положення, що визначають можливість і порядок її проведення;
- 2) наявність у суб'єкта повноважень щодо здійснення кримінального провадження у цілому, а також проведення процесуальних дій зокрема;
- 3) процесуальний документ, що засвідчує рішення про проведення відповідної слідчої (розшукової) дії [72, с. 49; 85, с. 62].

Принагідно зауважимо, що окреслені підстави можуть бути віднесені і до тих, що визначають порядок проведення обшуку, однак у цьому контексті важливо зауважити про деякі їх особливості.

Правовий порядок проведення обшуку визначено ст.ст. 223, 233, 234-236 КПК України, детально положення яких ми не будемо наводити у тексті нашого дослідження через обмеженість його обсягу і враховуючи те, що вони є загальновідомими і загальнодоступними. Тим паче, що вони досить ґрунтовно проаналізовані і в юридичній літературі [38; 44; 61; 182; 185]. Водночас наголосимо, що «обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді місцевого загального суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування» [105]. Таким чином, ухвала слідчого судді і є тим процесуальним документом, у якому зафіксовано дозвіл на проведення досліджуваної нами слідчої (розшукової) дії.

Потреба в судовому контролі за обмеженнями прав і свобод громадян є необхідною та кореспондується із позиціями ЄСПЛ, викладеними у справі «Клас та інші проти Федеративної Республіки Німеччина», в якій, визначено, що принцип верховенства права означає, що втручання органів виконавчої влади у права окремих осіб повинно здійснюватися під ефективним контролем, зокрема й судовим, який є останньою інстанцією. Судовий контроль є

найкращим гарантом незалежності, неупередженості та належної правової процедури [171].

Також зауважимо, що фактично слідчий або дізнавач повинен запевнити у наявності достатніх підстав для проведення обшуку спочатку прокурора, а потім уже слідчого суддю. Прокуророві, як правильно зауважує О. Б. Комарницька, слід звернути увагу на те, чи достатньо і правильно представниками органу досудового розслідування чи дізнання:

1. Обґрунтовано наявність правової підстави проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи, приміщеннях підприємств, установ, організацій, на певній місцевості, особистого обшуку.

2. Визначено суб'єкта проведення обшуку, вірно визначено межі обшуку з огляду на особливості слідчої ситуації, особливості предметів пошуку та специфіку об'єктів обшуку.

3. Забезпечено організацію підготовки до проведення обшуку.

4. Оцінена можлива протидія проведенню обшуку, які ефективні шляхи її подолання.

5. Підготовлено та визначено особливості фіксації та засоби, які будуть застосовані для досягнення цілей обшуку [80, с. 119].

Серед основних правових засад, дотримання яких є обов'язковим для отримання ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук та її подальшого виконання, вважаємо необхідним виокремити такі:

1) «звертатися до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку мають право слідчий у кримінальному провадженні (за погодженням з прокурором)» [105] або це може здійснювати прокурор самостійно;

2) клопотання про проведення обшуку має відповідати вимогам, визначених кримінальним процесуальним законодавством;

3) обов'язковому долученню до клопотання підлягають витяг з ЄРДР і копії документів, а також інших матеріалів, якими обґрунтовані доводи, викладені у клопотанні;

4) ухвала про дозвіл на проведення обшуку житла, іншого володіння

особи виконується слідчим або прокурором, відомості про якого зазначені в ній протягом строку її дії;

5) «на підставі ухвали слідчого судді проникнення до житла чи іншого володіння особи може бути здійснено лише один раз» [105];

6) особа, яка проводить обшук має вжити належні «заходи для забезпечення присутності осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені» [105] через проведення цієї слідчої (розшукової) дії;

7) присутні учасники слідчої (розшукової) дії повинні бути ознайомлені з текстом ухвали, а також правами й обов'язками, якими вони наділені, відповідно до їхнього процесуального статусу у кримінальному провадженні;

8) пріоритет при визначенні моменту проведення обшуку слід віддавати тому часу, коли заподіюється найменша шкода звичайним заняттям особи, у житлі чи іншому володінні якої він проводиться (виняток становить лише ситуація, за якої дотримання цієї умови може істотно зашкодити меті обшуку);

9) за загальним правилом до проведення обшуку житла чи іншого володіння особи обов'язковим є залучення понятих і застосування безперервного відеозапису;

10) особі, у якої було проведено обшук, «у разі її відсутності – повнолітньому членові її сім'ї або його представникові, вручають другий примірник протоколу обшуку разом з описом» [105] документів і тимчасово вилучених речей;

11) проведення особистого обшуку має здійснюватися особою тієї ж статті, що й особа, яку обшуковують тощо.

Більш складним є питання щодо визначення фактичних підстав проведення обшуку. Щодо семантичного аналізу цієї категорії, то деякі вчені пропонують розуміти під нею розумне припущення сторони обвинувачення, що ґрунтується на оцінці встановлених фактичних обставин кримінального провадження та наявності достатніх доказів, котрі «вказують на можливість (ймовірність) досягнення мети цієї слідчої (розшукової) дії та визначають її як найдоцільніший і найефективніший спосіб виявлення та фіксації необхідних на

даному етапі розслідування відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення» [181, с. 58].

Серед правників поширеною є позиція, згідно з якою безпосередні фактичні дані, на підставі яких уповноважений суб'єкт може дійти висновку про доцільність проведення обшуку, є обґрунтовані підстави вважати, що у певному приміщенні або місці чи в будь-якої особи знаходяться знаряддя кримінального правопорушення, майно, речі або цінності, здобуті в результаті його вчинення, у тому числі й інші предмети, документи, котрі мають значення для розслідування чи забезпечення цивільного позову, а також розшукувані особи [5, с. 54; 81, с. 104–107; 106; 119, с. 292; 197, с. 12].

Зустрічаються в юридичній літературі й інші пропозиції щодо фактичних підстав проведення обшуку. Так, під ними розуміють наявність достатніх підстав про те, що:

- 1) встановлений факт вчинення кримінального правопорушення;
- 2) речі чи документи, котрі планується відшукати мають значення для досудового розслідування;
- 3) відомості, котрі містяться у відшуканих речах і документах, можуть набути статус доказів під час судового розгляду;
- 4) відшукані речі, документи або особи знаходяться у зазначеному в клопотанні об'єкті обшуку (житлі чи іншому володінні особи) [106, с. 65].

Щодо першої з них, то її доведення й обґрунтування дійсно є важливими. Особливо це має значення в тих кримінальних провадженнях, де жодній особі не повідомлено про підозру, а лише є підстави вважати, що вона причетна до вчинення кримінального правопорушення. Як зауважує Л. М. Перцова-Тодорова, саме з учиненням правопорушення пов'язують виникнення певних правовідносин, за результатами виникнення яких реалізується юридична відповідальність [145, с. 69]. Ми підтримуємо авторку та вважаємо, що у будь-якому разі важливо надати належні аргументи про те, що існують достатні підстави вважати, що вчинено кримінальне правопорушення. Крім цього, саме тому в клопотанні важливо вказувати відомості: про кримінальне провадження,

його правову кваліфікацію, короткий виклад обставин справи тощо.

Детальний перелік предметів пошуку також важливо зазначати в клопотанні, адже саме це вказує про: 1) наявність достатніх підстав, що вчинено кримінальне правопорушення; 2) можливість досягнення мети обшуку; 3) обізнаність сторони обвинувачення про кримінально-протиправну діяльність конкретної особи та зв'язок предметів, які планується відшукати з конкретною подією та їх значення для доказування обставин, визначених ст. 91 КПК України.

Під час підготовки клопотання про дозвіл на обшук не слід нехтувати викладом обставин щодо важливості відшукування означених предметів та їх взаємозв'язку із учиненим кримінальним правопорушенням і доказів того, що вони дійсно зберігаються у приміщенні чи іншому володінні особи, обшук якого планується здійснити. На нашу думку, окрім означених підстав також важливо вказати, чому іншим шляхом неможливо отримати доступ до об'єктів, які слід відшукати та вилучити. Саме належне обґрунтування всіх цих підстав перед слідчим суддею і буде визнаватися належним фактом засвідчення того, як вказав ЄСПЛ у справі «Buckleу проти Сполученого Королівства», що національною судовою владою дотримано справедливий і такий, що забезпечує повагу інтересів, котрі гарантовано особі положенням ст. 8 ЄКПЛ процес прийняття рішення про втручання у приватне життя [154]. Однак при цьому слід брати до уваги ймовірнісне знання щодо окремих фактів і обставин кримінального провадження, а тому обшук буде визначено як засіб отримання нових доказів і перевірки вже встановлених фактичних даних [181, с. 57–58].

Також ми погоджуємося із думкою В. В. Лисенко, який зауважує, що у формулюванні змісту клопотання важливо обґрунтувати, чому неможливо добровільно отримати речі та документи шляхом отримання тимчасового доступу до речей і документів або відомостей, що можуть у них міститися. Також має бути додатково обґрунтовано, що шляхом проведення інших слідчих (розшукових) дій не можна вирішити завдання кримінального провадження, окрім як за винятком проведення обшуку. Окрім цього, до

клопотання мають додаватися оригінали чи копії документів або інших матеріалів, котрими прокурор, слідчий чи дізнавач обґрунтовує доводи, викладені у клопотанні (про наявність у власності житла, автомобіля тощо), а також надати витяг з ЄРДР, котрий засвідчує факт реєстрації відомостей про кримінальне правопорушення та повноваження відповідних суб'єктів [115, с. 253]. Як зазначає автор, «поширеними в судовій практиці є випадки повернення для доопрацювання клопотання слідчого, прокурора про надання дозволу на проведення обшуку через неякісну їх підготовку. Судова практика знайшла форму вирішення таких ситуацій через надання слідчим чи прокурором заяви про повернення клопотання у зв'язку з необхідністю його доопрацювання, оскільки, відповідно до положень ч.6 ст.234 КПК України, у разі відмови в задоволенні, клопотання про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи слідчий, прокурор не має права повторно звертатися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на обшук того самого житла чи іншого володіння особи, якщо в клопотанні не зазначені нові обставини, які не розглядалися слідчим суддею» [115, с. 253].

При вирішенні питання про проведення тієї чи іншої процесуальної дії або заходу під час розслідування в юридичній літературі вказують про доцільність застосування тесту на пропорційність. Г. Ю. Юдківська вказує про його трикомпонентність, зокрема: 1) належність – засвідчення того, що використані засоби мають бути належними і достатніми для досягнення мети; 2) необхідність – застосована дія або захід є найменш обтяжуючим ефектом для тієї або іншої цінності; 3) розумність – використані засоби мають бути пропорційними очікуваним результатам [234, с. 118]. Водночас при застосуванні цієї трикомпонентної формули щодо обшуку І. В. Гловюк тлумачить її так: 1) належність засвідчує можливість досягнення обшуку; 2) необхідність полягає в обґрунтуванні доцільності й ефективності цієї дії для відшукування та вилучення речей і документів, розшукуваних осіб тощо; 3) пропорційність (розумність) пов'язана зі співвідношенням шкоди, заподіяною внаслідок втручання в особисте і сімейне життя особи та

результативністю проведеного заходу для кримінального провадження, а також конкретизацією меж обшуку, детальним переліком предметів пошуку [104, с. 22–23, 25]. Ми підтримуємо позиції авторок та вважаємо, що при визначенні питання про доцільність проведення обшуку, важливим є використання такої формули.

Щодо тактичних основ проведення обшуку, то як ми вже вказували порядок його провадження складається з трьох етапів. На першому етапі проведення обшуку – підготовчому, здійснюється його планування, що визначають як розумову діяльність слідчого (прокурора або дізнавача), спрямовану на визначення завдань її проведення, з'ясування найбільш раціональних, ефективних шляхів і засобів розв'язання сформульованих завдань [213, с. 168]. До участі в плануванні обшуку може бути запрошено обізнану особу. За результатами узагальнення матеріалів правозастосовної практики, а також урахуваючи власний багаторічний досвід роботи в органах досудового розслідування, можемо констатувати, що неабияку допомогу слідчому або прокурору надають компетентні спеціалісти, яких вони підбирають саме на стадії планування майбутньої слідчої (розшукової) дії.

Робочий етап провадження обшуку досить складно уявити собі без участі в ньому обізнаної особи, адже навряд слідчий зможе самотійно реалізувати весь той спектр тактичних завдань, вирішення яких планується досягти шляхом проведення обшуку самотійно, без допомоги відповідного спеціаліста. Саме тому, вважаємо, що цілком обґрунтованим є залучення фахівців до участі в обшуках, однак важливим при цьому є дотримання ряду умов, для того, щоб під час судового розгляду зібрані докази не були визнані недопустимими.

Щодо загальних тактичних основ проведення обшуку, то також важливо зауважити про застосування фактору раптовості, а також об'єктивної оцінки виду та характеру вирішуваних завдань, що зумовлені характеристиками об'єкту обшуку (наприклад, великою площею приміщення) тощо. У тривалих обшуках, як слушно зауважує О. В. Капліна, виникають питання процесуального оформлення можливості перерви у перебігу проведення

слідчої (розшукової) дії задля відпочинку учасників та інших присутніх осіб [61, с. 7–8, 11], тому важливо правильно спланувати час і тривалість проведення обшуку.

Також вважаємо за потрібне наголосити, на доцільності залучення до участі в обшуку осіб різної статі. Це зумовлено тим, що по-перше, під час проведення обшуку житла, іншого володіння особи допустимим є проведення обшуку присутніх у ньому осіб. По-друге, проведення особистого обшуку останніх може доручатися виключно особам тієї ж статі, що і особа, яку обшуковують. Тому при визначенні персонального складу учасників слідчо-оперативної групи, яка проводитиме обшук, ураховуючи превалювання в складі працівників правоохоронних органів чоловіків, важливо забезпечити участь хоча б однієї представниці органу досудового розслідування чи оперативного підрозділу.

Поряд із загальними основами тактики проведення обшуку, важливо відмітити і ті специфічні особливості, що мають місце під час проведення обшуку в умовах дії правового режиму воєнного стану. На відміну від загального порядку проведення обшуку, правовими засадами проведення обшуків в умовах воєнного стану, є такі:

- можливість завершення складення протоколу проведення обшуку, у випадках, коли відсутня можливість складання процесуальних документів, після його закінчення, проте не пізніше 72-ох годин з моменту завершення слідчої (розшукової) дії, але за обов'язкової фіксації доступними технічними засобами;

- допустимість проведення обшуку «у невідкладних випадках, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного» [105] у нічний час, зокрема, із 22-ої години вечора до 6-ої години ранку);

- проведення обшуку за відсутності понятих, у випадку, якщо забезпечення їх присутності є об'єктивно неможливим або пов'язане з потенційною небезпекою для їх життя та/або здоров'я (але з обов'язковим

фіксуванням їх доступними технічними засобами шляхом безперервного відеозапису та ін. [74].

Вважаємо необхідним вказати, що окреслені нововведення вже отримали своє висвітлення та критичні зауваження в юридичній літературі. Одним із таких є можливість складення протоколу протягом 72-ох годин після завершення слідчої (розшукової) дії. Якщо сторона обвинувачення буде постійно користуватися цієї законодавчою новелою, то на практиці буде виникати ряд складнощів. Так, І. С. Огерук зазначає про те, що у зв'язку із плином значного проміжку часу після завершення слідчої (розшукової) дії та складенням протоколу можуть виникнути складнощі зі складенням протоколу. Адже незрозумілим буде «на якій підставі викликати осіб, які брали участь у проведенні обшуку, для підписання протоколу обшуку, та яку відповідальність вони понесуть в разі неявки; що робити в тому випадку, якщо особи, які брали участь в обшуку, позбавлені фізичної можливості прибути для підписання протоколу обшуку у відведений час, однак при потребі можуть підтвердити все зазначене у протоколі іншим способом (наприклад, по онлайн-зв'язку)» [137, с. 67].

Такі ж законодавчі положення можуть викликати складнощі зі своєчасним врученням другого примірника або копії протоколу обшуку з переліком вилучених речей і документів (за наявності) особі, у приміщенні чи іншому володінні якої проводився обшук, або ж, як це визначено ч. 9 ст. 236 КПК України, за її відсутності – повнолітньому членові її сім'ї чи його представникові [105]. О. С. Смірнов наголошує на необхідності вирішення питання неявки учасника обшуку до органу досудового розслідування для завершення складення протоколу обшуку, а також питання про підтвердження вжиття стороною обвинувачення належних заходів для вручення копії означених документів заінтересованим особам [181, с. 179]. На переконання автора, керуючись положеннями, що гарантують безперервність фіксування обшуку технічними засобами, слід забезпечити законодавчу врегульовану можливість не складати за таких умов друкований або рукописний протокол,

оскільки всі дії особи, яка проводила обшук, були зафіксовані шляхом застосування безперервного відеозапису.

Пропозиції О. С. Смірнова і раніше знаходили висвітлення в юридичній літературі. Так, наприклад, до внесення змін у Розділ IX-1 КПК України, ухвалених за період дії в Україні правового режиму воєнного стану, Г. К. Тетерятник наголошувала на недоцільності дублювання в умовах небезпечних факторів і завантаженості слідчих, прокурорів інформації з відеозапису слідчих (розшукових) дій до друкованих протоколів, котрі по суті є нічим іншим, аніж стенограмою установлених фактичних даних, котра міститься на технічному носіїві інформації [198, с. 297–298]. Раціональним є висновок і Т. О. Лоскутова про те, що змішаний варіант фіксації «письмовий документ+технічні засоби» є більш гарантованим, проте в обстановці активних бойових дій вона має бути максимально спрощена, тому важливим є баланс між паперовою та технічними формами [120, с. 343].

Цілком обґрунтованою є позиція про те, що копія протоколу, разом із описом вилучених речей та іншими складеними додатками, може бути вручена у спосіб, котрий передбачено КПК України для вручення повідомлень. Водночас більш актуальним і дискусійним залишається питання щодо оформлення протоколу такими необхідними реквізитами, як підписи учасників, їхні доповнення та зауваження, що підлягають обов'язковому внесенню до тексту протоколу за результатами ознайомлення із ним, після складення як мінімум вступної та описової частини протоколу.

Варто зауважити, що відсутність повністю оформленого протоколу обшуку може призвести до унеможливлення проведення ряду інших необхідних процесуальних дій, однією з яких є «накладення арешту на тимчасово вилучене під час обшуку майно» [105].

Щодо об'єктів пошуку, то за критерієм можливості їх вільного обігу, їх може бути класифіковано на такі групи як: 1) ті, що перебувають у вільному обігу; 2) вилучені законом з обігу (ч. 7 ст. 236 КПК України). Зауважимо, що «Інструкцією про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових

доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду» [58] до вилучених з обігу предметів було віднесено ті, які:

- можуть бути придбані та використані лише за особливими дозволами та вичерпний перелік яких визначено законодавством України;
- заборонено законом виготовляти, придбати, зберігати, збувати і розповсюджувати;
- віднесено до категорії «документи», перелік яких визначено законодавством та іншими нормативно-правовими актами.

Законодавцем однозначно наголошено, що вилучені речі, документи, котрі не належать до тих, що вилучені законом з обігу, та які не ввійшли до визначеного в ухвалі переліку, тобто щодо яких слідчим суддею прямо надано дозвіл на відшукання та вилучення, вони вважаються тимчасово вилученим майном. Тимчасово вилучене майно, відповідно до положень ст.ст. 167, 168, 170, 171 КПК України підлягає:

- 1) або негайному поверненню особі, у якої його вилучено;
- 2) або арешту на підставі ухвали слідчого судді. Водночас нормами кримінального процесуального законодавства визначено, що «клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано не пізніше наступного робочого дня після його вилучення, інакше» [105] воно підлягає негайному поверненню особі, у якої його вилучено [105].

Обґрунтування доводів, викладених у клопотанні про арешт майна, слід супроводжувати поданням відповідних документів, зокрема, оригіналами або копіями документів, інших матеріалів, якими сторона обвинувачення аргументує необхідність арешту. Як свідчить проведений нами аналіз матеріалів слідчої та судової практики, такими додатками обов'язково є копія протоколу про проведення обшуку з описом вилучених предметів. Детальний опис останніх, з позначенням їхніх індивідуальних характеристик, забезпечує не тільки подальшу ідентифікацію з-поміж вилученого майна та документів,

але й гарантує недопущення їх підміни. Отже, правильним вважаємо підхід негайного складення відповідного протоколу, задля забезпечення можливості його подальшого долучення в якості додатків до клопотання про арешт тимчасово вилученого майна [74].

Більш ускладненим, на нашу думку, є вирішення питання оформлення протоколу, якщо участь в обшуку брав спеціаліст чи декілька обізнаних осіб. Відповідно до проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень у 73% обшуків беруть участь інспектори-криміналісти, з них у майже 46% – декілька суб'єктів, наділених спеціальними знаннями у галузі криміналістики та інших сферах науки, техніки тощо. Як правило, залученим спеціалістам доручається реалізація функції надання технічної допомоги, котра полягає у здійсненні фото- та відеофіксації обшуку, пакуванні вилучених об'єктів. У зв'язку з чим, важливо зауважити, що відповідно до ч. 2 ст. 106 КПК України «дії щодо належного упакування речей і документів та інші дії, що мають значення для перевірки результатів процесуальної дії» [105] входять до складу слідчої (розшукової) дії. Тому цілком логічним видається те, що пакування вилучених під час обшуку об'єктів також можливе після завершення обшуку, зокрема протягом 72-годин [74]. Проте вважаємо, що вказана процедура неприпустима, оскільки на стадії судового розгляду може бути використано стороною захисту як підстава визнання отриманих доказів недопустимими.

Набуває вагомої актуальності питання про завершення оформлення протоколу, якщо до участі в обшуку залучалися, наприклад, представники спеціалізованої пересувної лабораторії МВС України, утвореної при регіональному відділі науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України. Центр функціонує лише в містах обласного значення, через що може бути територіально віддалений від місця проведення обшуку. Така ж ситуація виникає, якщо до участі в слідчій (розшуковій) дії залучалися працівники інших підприємств, установ, організацій. Через це гостро може постати питання як щодо складання протоколу, так і про пакування вилучених об'єктів, оформлення додатків до протоколу та забезпечення ознайомлення із

ним всіх учасників обшуку. Ураховуючи викладене ми вважаємо, що ситуації за яких відтермінується складення протоколу обшуку, мають бути винятком, а не правилом. Слушною вважаємо позицію, що це допустимо і має визнаватися законним перш за все на тих територіях, де через активні бойові дії або з інших об'єктивних причин неможливим є негайне складення протоколу та оформлення необхідних додатків до нього.

Отже, законодавчі новели, прийняття яких зумовлене введенням на території нашої держави правового режиму воєнного стану, суттєво позначаються на діяльності органів досудового розслідування. Важливо, щоб вони не стали перешкодою у вирішенні завдань кримінального провадження [74].

Окрім означених питань, пов'язаних із залученням до обшуку спеціаліста, на практиці виникають численні складнощі тактико-організаційного характеру, які також потребують свого ґрунтовного дослідження та наукового розроблення.

1.3. Обізнані особи та їх функції у кримінальному провадженні

Майже в кожному кримінальному провадженні виникає потреба застосування спеціальних знань, що не є фаховими для сторони обвинувачення та сторони захисту. Ми підтримуємо позицію, що результативність застосування спеціальних знань у кримінальному судочинстві зумовлена їх змістом, ознаками і суб'єктами, які ними володіють [153, с. 499–502; 231, с. 43]. Означене є підставою залучення для цього відповідних фахівців або як їх же називають в юридичній літературі – обізнаних осіб.

Визначенню поняття «обізнані особи», дослідженню особливостей їх правового статусу в кримінальному провадженні, можливостей взаємодії із ними сторони обвинувачення та сторони захисту тощо присвячено праці О. О. Бондаренка [8], О. О. Волобуєвої [30], Є. Є. Демидової [46],

Д. В. Куриленка [112], М. Г. Щербаковського [233], К. А. Садчікової [174], О. А. Кравченка [92], В. М. Реваки [165], В. Ю. Шепітька [225] та ін. Однак питання функцій та особливостей участі обізнаних осіб під час проведення обшуку, поки що не були предметом дослідження українських вчених, а окремі питання в цьому контексті і досі залишаються дискусійними.

Наукова правнича література майорить різноманітними визначеннями поняття «обізнана особа». На думку А. Ф. Волобуєва, це незаінтересована у результатах справи особа, яка володіє спеціальними знаннями у певній галузі і залучена до участі в розкритті та розслідуванні злочинів, зокрема для вирішення спеціальних питань [29, с. 250].

Більш розширена дефініція досліджуваного нами поняття сформульована О. О. Бондаренком. Учений пропонує розуміти під нею будь-яку компетентну особу, котра не зацікавлена у вирішенні справи, наділена спеціальними знаннями в певній галузі науки, техніки або мистецтва чи ремесла, досвідом їх використання, і залучена слідчим, прокурором, судом (суддею) до участі в кримінальній справі задля сприяння їм у вирішенні запитань, котрі вимагають застосування спеціальних знань і практичних навичок [8, с. 31].

Керуючись положеннями сучасної доктрини кримінального процесу сформулювала визначення обізнаних осіб К. А. Садчікова. Авторка вважає, що «це будь-які не зацікавлені компетентні особи, котрі володіють спеціальними знаннями в певній галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла і досвідом їх використання та залучені сторонами кримінального провадження, судом (суддею) до участі як до початку, так і під час кримінального провадження, з метою сприяння у вирішенні питань, що вимагають застосування спеціальних знань і практичних навичок» [174, с. 31].

Дещо іншого підходу, аніж О. О. Бондаренко та К. А. Садчікова дотримується О. А. Кравченко, який запропонував розуміти під обізнаною особою людину, яка володіє життєвими, загальнодоступними або науковими знаннями, здобутими за результатами «трудової повсякденної діяльності й особистого досвіду або загальної чи спеціальної освіти» [92, с. 40], та яка

застосовує їх у порядку, установленому законодавством [92, с. 41].

Є. Є. Демидова обґрунтувала, що термін «обізнана особа» вживається як збірне поняття для позначення осіб, які володіють спеціальними знаннями та залучаються до судочинства. На підставі узагальнення суттєвих ознак, котрі характеризують обізнану особу, авторка запропонувала розуміти під цим поняттям особу, котра наділена спеціальними знаннями в певній галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, не зацікавлена у результатах справи (кримінального провадження) та залучається уповноваженою особою або ж «органом відповідно до галузевого процесуального законодавства на різних стадіях судочинства з метою надання допомоги у встановленні істини, вирішенні справи (кримінального провадження) шляхом застосування спеціальних знань» [46, с. 7].

Сформулювали дефініцію поняття «обізнана особа» у широкому сенсі М. Г. Щербаковський і Д. В. Куриленко. Автори зауважують, що під обізнаною особою слід розуміти суб'єкта, «який володіє спеціальними (неправовими) знаннями у певній галузі людської діяльності чи правовими знаннями, навичками їх застосування, не є професійним учасником процесу» [233, с. 151–152] та залучається безпосередньо або опосередковано, у процесуально врегульованій або нерегламентованій формі, обов'язково чи на розсуд уповноваженої особи (органу) для сприяння у вирішенні завдань правосуддя, а надані ним відомості і документи – використовуються як джерела доказів чи слугують довідково-орієнтуючою інформацією, що може бути покладена в обґрунтування прийнятих процесуальних, тактичних і організаційних рішень [233, с. 152]. Вагомою є заслуга цих авторів, які на підставі узагальнення положень чинного процесуального законодавства, розробили класифікацію обізнаних осіб. Серед класифікаційних критеріїв, що використовуються авторами для поділу обізнаних осіб на групи обрано такі:

1. Безпосередня участь у кримінальному провадженні (процесуальних діях):

«а) діяльність повністю процесуально регламентована: експерт (ст. 69

КПК, та ін.); експерт з питань права (ст. 73 ЦПК, ст. 69 КАС, ст. 71 ГПК), спеціаліст (ст.ст. 71 360 КПК, ст. 74 ЦПК, ст. 70 КАС; ст. 71 ГПК); перекладач, сурдоперекладач (ст. 68 КПК, ст. 75 ЦПК, ст. 71 КАС, ст. 72 ГПК); підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, які володіють спеціальними знаннями (ст. 95 КПК)» [233, с. 152–153];

«б) діяльність частково процесуально урегульована: судово-медичний експерт, крім проведення судово-медичної експертизи (ст.ст. 206, 238, 238, 239, 241 КПК ст. 342 ЦПК), педагог, психолог, крім проведення психологічної експертизи (ст.ст. 226, 227, 228, 354, 491 КПК), лікар (ст. 226, 227, 238, 241, 354, 491 КПК), психіатр, крім проведення психіатричної експертизи (ст.ст. 298, 341 ЦПК)» [233, с. 152–153].

2. Опосередкована участь у кримінальному провадженні:

«а) результати діяльності частково процесуально регламентовані: ревізор та перевіряючий (ст. 99 КПК), медичний працівник, лікар (ст.ст. 212, 280, 509, 539 КПК, ст.ст. 252, 311, 312, 344 ЦПК, 236 КАС), психіатр, крім проведення психіатричної експертизи (ст.ст. 514, 515 КПК, ст. 339, 340 ЦПК), фахівці Науково-консультативної ради при Верховному Суді (ст. 434–2 КПК, ст. 404 ЦПК, ст. 347 КАС, ст. 303 ГПК)» [233, с. 152–153];

«б) діяльність та її результати процесуально не регламентовані: особи, які надають консультації, проводять попередні дослідження об'єктів, перевірку об'єктів та осіб за криміналістичними обліками» [233, с. 152–153].

З-поміж виокремлених суб'єктів ревізор, лікар, перекладач, педагог, психолог залучаються для виконання допоміжних функцій [231, с. 44–45].

Також висловлюються в юридичній літературі думки про можливість доповнення категорії «обізнані особи» такими суб'єктами, як представник органу пробації, працівник ювенальної превенції, співробітник служби у справах дітей. На обґрунтування такої позиції Ю. М. Мирошніченко вказує, що кожен з окреслених суб'єктів є фахівцем у сфері своєї діяльності та завдяки своїм знанням сприяє вирішенню певних специфічних завдань, а отже, і досягненню завдань кримінального провадження [127, с. 474].

Керуючись положеннями чинного законодавства, а також ураховуючи підходи, застосовані вченими, можемо узагальнити, що в кримінальному провадженні обізнані особи можуть набувати такі процесуальні статуси як: експерт, спеціаліст педагог, психолог, перекладач та ін. Причому щодо перекладача тривають дискусії в контексті того, чи доцільно його визначати як залученого спеціаліста [31, с. 52; 92, с. 11; 114, с. 102] або ж існує потреба виокремлення додаткової форми використання спеціальних знань, адже межі його правосуб'єктності є відмінними від спеціаліста [7, с. 35; 70, с. 62; 93, с. 45–46; 106; 116, с. 11; 174, с. 89; 193, с. 62; 224, с. 178].

Т. М. Кузик на підставі ґрунтовного дослідження теоретико-правових і процесуальних аспектів участі перекладача у кримінальному провадженні, визначив, що він може залучатися у двох формах, що зумовлює надання йому двох різних статусів. Перша процесуальна форма полягає у здійсненні перекладу пояснень, показань або документів, наданих особою, для реалізації її прав і законних інтересів у ситуаціях, коли вона не володіє мовою, якою здійснюється кримінальне провадження. Друга процесуальна форма використання спеціальних знань перекладача полягає у залученні його для вирішення тактичних завдань щодо встановлення факту не володіння особою мовою кримінального провадження, з'ясування того, якою мовою вона достатньо володіє тощо [109, с. 11–12]. Нам імпонує підхід Т. М. Кузика і ми вважаємо, що він цілком узгоджується з сучасною доктриною кримінального процесу. Адже законодавцем гарантовано, що під час особливого режиму кримінального провадження в умовах особливого режиму кримінального провадження (що проводиться під час воєнного стану), якщо в слідчій ситуації, що склалася неможливо забезпечити участь перекладача, а дізнавач, слідчий, прокурор, володіють однією із мов, якими спілкується підозрюваний або потерпілий, то представник сторони обвинувачення має право здійснювати переклад їх пояснень, показань або процесуальних документів самостійно (ч. 12 ст. 615 КПК України) [105]. Наведені законодавчі положення унеможливають визнання подібної діяльності представників сторони

обвинувачення такою, що мала б характер упередженості та не вимагає від особи наявності спеціальних знань і навичок, адже не пов'язана із проведенням наукових дослідів, експериментів тощо. У разі, коли перекладач, у тому числі й особа, яка володіє вищою філологічною освітою, залучається для з'ясування рівня володіння особою певною мовою, а результати її діяльності будуть оформлені, наприклад, у вигляді довідки, то таку форму використання спеціальних знань можна відносити до категорії консультативно-довідкової допомоги. На підставі цього, ми вважаємо, що форми застосування спеціальних знань перекладача доцільно розрізняти.

Особливості правосуб'єктності обізнаних осіб у кримінальному провадженні визначаються положеннями КПК України, інших Законів України, а також рядом підзаконних нормативно-правових актів. Це зумовлює і виокремлення різноманітних форм, у яких обізані особи застосовують спеціальні знання.

Визначення компетентності потенційного учасника слідчої (розшукової) дії, який належить до категорії «обізані особи», його фаху, досвіду, рівня освіти та інших характеристик, зумовлює врахування певної сукупності чинників. Це, зокрема: 1) форма залучення до судочинства; 2) стадія, на якій здійснюється провадження (досудове розслідування чи судовий розгляд); 3) обов'язковість участі відповідно до законодавства чи ситуаційна зумовленість залучення; 4) функції, для реалізації яких залучається; 5) тактичні й організаційні особливості реалізації спеціальних знань; 6) процесуальне значення залучення для результатів справи [46, с. 8].

Процесуальними формами участі обізнаних осіб у кримінальному провадженні є: залучення експерта до проведення експертизи; участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій. Непроцесуальними формами їх участі є надання консультацій, проведення попередніх досліджень об'єктів, перевірки об'єктів та осіб за криміналістичними обліками [223], проведення опитувань із застосуванням поліграфу, залучення спеціалістів до складання суб'єктивного та психологічного портретів [31, с. 97–103, 115–120;

143, с. 1202–1203].

За своєю сутністю непроцесуальна діяльність обізнаних осіб полягає в наданні консультацій, рекомендацій, порад, пошуку та передачі довідкової (орієнтуючої) інформації, участі в підготовці та проведенні різноманітних заходів (не тільки окремих слідчих або судових дій, але й тактичних операцій, як сукупності взаємопов'язаних слідчих та процесуальних дій), проведенні лабораторних досліджень, обстеженні об'єктів, ділянок території, проведенні контрольних перевірок та інших заходів [10, с. 193].

Щодо функцій, реалізації яких сприяють залучені до кримінального провадження обізнані особи, то в юридичній літературі їх визначають по-різному. При цьому змішування функцій спеціалістів з функціями експертів є неприпустимим. Як слушно зазначає Г. К. Прокопанич, ототожнення їх є недопустимим через суттєві відмінності статусу експерта та спеціаліста, значенням їх участі для результатів справи (провадження) [163, с. 270].

Загалом функції обізнаних осіб полягають в такому:

- 1) збиранні доказів, що підтверджують наявність обставин, визначених ст. 91 КПК України та тих, що становлять локальний предмет доказування;
- 2) установленні та збиранні орієнтуючої інформації, що має значення як для перевірки й уточнення слідчих версій, так і для прийняття процесуальних й тактичних рішень у кримінальному провадженні.

Суттєві відмінності вказаних функцій полягають у тому, що доказова інформація охоплює відомості про обставини, котрі підлягають доказуванню у провадженні та яка отримується виключно процесуально регламентованими способами, а орієнтуюча інформація може бути отримана як процесуально регламентованими, так і не врегульованими положеннями чинного кримінального процесуального законодавства способами. Вона використовується для досягнення організаційно-тактичних цілей у провадженні, наприклад, висування версій, визначення напрямів розслідування «або розгляду справи, планування процесуальних дій, прогнозування можливої лінії поведінки учасників процесу і т. п.), а також під час дослідження

доказів» [231, с. 81–83].

Водночас у контексті визначення цілей залучення обізнаних осіб до кримінального провадження, функцій, виконання яких може покладатися на них, слід зауважити, що визначальними також є фах обізнаних осіб, окремі правові засади, що врегульовують їх діяльність, питання, що необхідно вирішити у кримінальному провадженні з використанням спеціальних знань, та інші чинники. Нашу увагу привертають функції, які покладаються на обізнаних осіб за умови залучення їх до участі в слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) діях. Окреслені питання вже неодноразово ставали предметом вивчення багатьох українських вчених.

Так, В. О. Яремчук дійшла висновку, що залучений до проведення слідчих (розшукових) дій спеціаліст може:

- 1) виконувати дії, пов'язані з виявленням, вилученням і фіксацією доказів із застосуванням різноманітних технічних засобів, тобто надає технічну допомогу слідчому;
- 2) надавати консультації зі спеціальних питань, потреба у розв'язанні яких виникла при проведенні слідчої (розшукової) дії;
- 3) сприяти пізнанню події кримінального правопорушення шляхом постановлення учасникам вербальної чи невербальної слідчої (розшукової) дії, з дозволу слідчого, уточнюючих або додаткових запитань щодо обставин, умов і причин учиненого кримінального правопорушення;
- 4) надавати консультаційну допомогу під час складання протоколу слідчої (розшукової) дії та додатків до нього;
- 5) допомагати або безпосередньо самостійно складати схеми, плани, креслення, що відбивають перебіг і результати проведеної слідчої (розшукової) дії;
- 6) консультувати слідчого щодо коректного формулювання запитань, що будуть поставлені учасникам слідчої (розшукової) дії;
- 7) надавати різноманітні довідки, що посвідчують або роз'яснюють окремі факти чи обставини тощо [235, с. 37].

Н. М. Косміна вказала, що до загальних положень участі спеціаліста у слідчих діях належить надання допомоги слідчому у:

1) виявленні, фіксації, а також вилученні та упакуванні слідів злочину і предметів – речових доказів;

2) проведенні попередніх досліджень слідів, що дозволяє отримати в результаті досліджень орієнтуючу інформацію, котра:

- полегшує та прискорює подальше проведення судових експертиз;
- має значення для термінового проведення слідчих дій;
- є основою для моделювання події злочину, висунання слідчих версій та ін.;

3) консультуванні слідчого зі спеціальних питань, пов'язаних із виявленими об'єктами та призначенням експертиз [91, с. 61–62].

Досить ґрунтовно до визначення функцій спеціаліста, залученого до проведення процесуальних дій підійшов Д. В. Куриленко. Автор відніс до них такі:

1. Технічне й організаційно-тактичне сприяння сторонам кримінального провадження та суду в збиранні доказів. Така діяльність полягає в сприянні сторонам кримінального провадження та суду у збиранні (пошуку, виявленні, фіксації, вилученні, збереженні) та дослідженні доказів, що здійснюється шляхом застосування технічних засобів та організаційно-тактичних (криміналістичних) методів і прийомів, зумовлених метою й особливостями процесуальної дії.

2. Надання пояснень, які включають консультації та довідки. Така функція є результативною в контексті розв'язання процесуальних та організаційно-тактичних завдань [112, с 12].

Водночас щодо таких спеціалістів як перекладач, психолог, педагог, лікар, судово-медичний експерт, то як слушно акцентував Д. В. Куриленко, вони в кримінальному провадженні мають процесуальний статус спеціаліста, щодо яких законодавець безпосередньо вказав їх фах [112, с. 16]. При цьому функції педагога та психолога, залучених до слідчих і судових дій за участю

малолітніх і неповнолітніх, на переконання автора слід розглядати крізь призму кінцевих цілей, а також проміжних завдань процесуальних дій. Так, проміжні завдання розподілено автором на три групи, серед яких: «1) процесуальні, спрямовані на отримання достовірних доказів (сприяння отриманню повних та правдивих показань; встановленню обставин, що підлягають доказуванню за кримінальним провадженням; закріпленню доказів, зокрема, щодо правильності викладення показань у протоколі); 2) тактичні, що вирішуються під час підготовки процесуальної дії (вивчення особи, формулювання питань), її проведення (встановлення психологічного контакту, забезпечення оптимального емоційного стану допитуваного), фіксації та оцінки отриманих результатів; 3) спеціальні, спрямовані на охорону психічного здоров'я малолітніх або неповнолітніх від негативного впливу незвичайної для них обстановки» [112, с.13–14].

Є. В. Ковалевська, яка займалася вивченням проблематики використання спеціальних медичних знань, визначила, що цілями їх застосування у кримінальному провадженні є: 1) сприяння повному та швидкому розслідуванню злочинів; 2) встановлення істини у кримінальному провадженні; 3) сприяння процесу збирання доказів та з'ясуванню спеціальних запитань, котрі виникають при проведенні процесуальних дій; 4) дослідження певних об'єктів і явищ; 5) отримання необхідних відомостей для встановлення обставин, котрі мають значення для прийняття правильних та обґрунтованих рішень у справі; 6) розробка технічних і тактичних засобів і методів збирання доказів [67, с. 11].

За результатами проведеного узагальнення матеріалів слідчої, судової практики, можемо зауважити, що поширеною формою використання спеціальних знань є залучення обізнаних осіб до участі в обшуку. Типовою є участь у цій процесуальній дії інспекторів-криміналістів (82%), працівників Державної служби з надзвичайних ситуацій (31%), вибухотехніків (18%), спеціалістів у галузі комп'ютерних наук та інформаційних технологій (17%), спеціалістів у галузі судової медицини (судово-медичних експертів, лікарів)

(9%) та ін. (Додаток А).

Щодо функцій спеціаліста, залученого до обшуку, як зауважують в юридичній літературі, є досить широкими, а саме: консультаційна; технічна; довідкова; організаційно-технічна; інформаційна. За своєю сутністю реалізація окреслених функцій полягає в: наданні усної консультативної допомоги, котра має орієнтувальне значення; роз'ясненні спеціальної термінології, котру використовують в окремій галузі науки (наприклад, правильні назви об'єктів або їх частин, що підлягатимуть вилученню); консультуванні щодо особливостей виявлення, вилучення, пакування, транспортування та умов зберігання потенційно небезпечних речовин як предметів обшуку; роз'ясненні спеціальних запитань, котрі можуть виникнути чи виникають під час підготовки та безпосереднього проведення деяких слідчих (розшукових) дій, процесуальному оформленні їх результатів тощо [45, с. 76–77].

Слушною також вважаємо позицію В. В. Юсупова, Б. Б. Теплицького, О. М. Шрамка, які зауважили, що під час обшуку обізнана особа надає допомогу, залучена як спеціаліст, надає допомогу, що пов'язана із:

- використанням наукових і науково-технічних засобів з метою відшукування, фіксації та вилучення криміналістично значущої інформації;
- обстеженням складних об'єктів;
- наданням попередньої оцінки об'єктів;
- консультаційною допомогою щодо питань, вирішення яких потребує спеціальних знань [209, с. 48]. З огляду на викладену позицію можемо зауважити, що автори виокремили завдання, що покладаються на спеціалістів з огляду на їх фах і завдання розслідування.

Подібного підходу при визначенні функцій спеціаліста, залученого до обшуку, дотримується і А. В. Кофанов, котрий вказує, що залучений спеціаліст надає допомогу в:

- пошуку об'єктів обшуку;
- збиранні інформації, котра забезпечує подальше доведення приналежності відшуканих об'єктів конкретній особі;

– виявленні, фіксації та вилученні слідів, предметів, речовин, матеріалів, котрі в подальшому будуть піддаватися експертному дослідженню, зокрема й зразків для порівняльного дослідження;

– проведенні попередніх досліджень предметів пошуку, речовин і засобів задля вирішення питання про визначення їх приналежності до події кримінального правопорушення та підозрюваної особи;

– кваліфікованому застосуванні наукових і науково-технічних засобів у вищезазначених цілях [102, с. 370].

М. Й. Кулик також визначає специфіку виконуваних завдань спеціалістом, залученим до проведення обшуку. На переконання автора, діяльність останнього може знаходити свій вияв у:

- 1) застосуванні пошукових приладів і засобів;
- 2) виконанні доручень, котрі вимагають застосування спеціальних знань і навичок (слюсар, технік-будівельник, водолаз тощо);
- 3) наданні консультацій щодо питань дотримання правил безпеки на місці проведення слідчої (розшукової) дії та при поводженні з окремими знаряддями;
- 4) висловленні рекомендацій у перевірці ймовірних місць зберігання предметів пошуку;
- 5) наданні порад і учиненні дій щодо вилучення відшуканих предметів, порядку поводження із ними, їх пакування, транспортуванні та подальшого правильного зберігання [110, с. 187].

На думку М. Г. Щербаківського та О. А. Кравченка, найчастіше спеціалістів до участі в обшуку залучають для роботи з пошуковими приладами, оптичною апаратурою, а також вимірювальними засобами, використання яких спрямовано на виявлення схованого майна [230, с. 25–26].

З урахуванням викладеного, а також беручи до уваги прийняті в юридичній літературі підстави для класифікації форм застосування спеціальних знань [166, с. 74–85; 65, с. 205–206; 114, с. 93; 32, с. 56–60; 93, с. 44–46], можемо узагальнити, що участь та діяльність спеціаліста в обшуку

може здійснюватися у:

1) процесуальній формі, котра передбачає безпосередню його участь у проведенні обшуку та надання технічної допомоги;

2) непроцесуальній формі, що полягає в:

- отриманні орієнтуючої інформації;
- перевірці виявлених об'єктів або осіб за криміналістичними обліками або інформаційно-пошуковими системами;
- попередньому дослідженні речових доказів;
- участі спеціаліста в плануванні обшуку, аналізі причин та умов, що призвели до вчинення кримінальних правопорушень або зумовили настання конкретних суспільно-небезпечних наслідків;
- консультуванні слідчого щодо питань, які потребують спеціальних знань на будь-якому етапі проведення обшуку.

Також в юридичній літературі додатково звертають увагу на те, що «проводячи обшук особи, слідчий та залучений спеціаліст оглядають певний об'єкт, що був знайдений в обшукуваного (наприклад, грошові кошти або інший предмет), з метою виявлення слідів і ознак, що вказують на його приналежність конкретній особі. Предмети, які виявляються під час обшуку, спеціаліст піддає обробці для виявлення слідів рук з метою виключення заяв з боку обшукуваного, що дані предмети були йому підкинута. При огляді одягу, взуття доцільно шукати сліди ґрунту, фарби, мікрочастинки біологічного походження, текстильних волокон, за якими можна встановити факт контактної взаємодії або зберігання предмета в конкретному місці» [201, с. 180].

Отже, функції спеціаліста, який бере участь в обшуку подібні до тих, котрі покладаються на нього і під час проведення інших слідчих (розшукових) дій, зокрема, оглядів, однак усе ж таки їм притаманна власна специфіка, що зумовлена пошуково-пізнавальним характером обшуку, специфікою вчиненого кримінального правопорушення щодо якого здійснюється досудове розслідування, характеристиками об'єктів обшуку, індивідуальними

характеристиками предметів пошуку, слідчою ситуацією обшуку тощо, що зумовлює потребу окремого поглибленого дослідження окреслених аспектів.

Висновки до розділу 1

На підставі узагальнення теоретичних розробок українських вчених, узагальнення положень чинного кримінального процесуального та кримінального законодавства, ураховуючи сформовану практику Європейського суду з прав людини, а також беручи до уваги особливості формування національної судової практики, сформульовано ряд науково обґрунтованих положень, пов'язаних із правовими й тактичними основами проведення обшуку. Серед них основними вважаємо такі:

1. Обґрунтовано місце обшуку в системі слідчих (розшукових) дій на підставі узагальнення його іманентних ознак та аналізу запропонованих у юридичній літературі дефініцій цієї процесуальної дії. Визначено специфічні ознаки обшуку, що відрізняють його від інших слідчих (розшукових) дій, до яких віднесено:

– проведення виключно особою, яка займає відповідну посаду в правоохоронних органах та відомості про яку внесено до ухвали слідчого судді без неможливості передоручення;

– примусовий характер, що не передбачає альтернатив у процесуальному й тактичному плані в контексті реалізації пошукових заходів (попри те, що присутнім учасникам і пропонується добровільно видати предмети, зазначені в ухвалі слідчого судді або ж подолати системи логічного захисту комп'ютерних даних тощо);

– проведення пов'язано з обмеженням конституційних прав і законних інтересів особи.

2. Охарактеризовано юридичні та фактичні підстави проведення

обшуку. Наголошено, що про наявність у сформованій слідчій ситуації фактичних підстав, достатніх для проведення обшуку свідчать: 1) установлений факт скоєння кримінального правопорушення; 2) вагомість значення відшуканих речей, документів, осіб для досудового розслідування та загалом для виконання завдань кримінального провадження; 3) наявність достатніх підстав вважати, що вилучені предмети пошуку набудуть статусу процесуальних джерел доказів у кримінальному провадженні; 4) установлення достатніх фактів, що засвідчують перебування потенційних предметів пошуку у житлі чи іншому приміщенні, де планується проведення обшуку.

3. Визначено загальні тактичні основи обшуку, а також специфічні, до яких віднесено проведення обшуку в умовах дії надзвичайних правових режимів, зокрема під час воєнного стану. Охарактеризовано тактичні прийоми, застосування яких під час обшуку є найбільш результативним. Наголошено на доцільності консультування з обізнаними особами щодо доцільності застосування техніко-криміналістичних засобів, окремих тактичних прийомів, урахування особливості об'єкту обшуку, характеристики предметів пошуку, виду та характеру тактичних завдань, реалізація яких запланована шляхом проведення обшуку.

4. Обґрунтовано, що при формуванні слідчо-оперативної групи, яка братиме участь у проведенні обшуку, важливо залучати представників різної статевої приналежності, адже може виникнути потреба здійснення особистого обшуку присутніх осіб, проведення якого допустиме лише представниками тієї ж статі, що й особа, яку обшуковують.

5. З'ясовано, що особливості правосуб'єктності обізнаних осіб у кримінальному провадженні визначаються положеннями КПК України, Закону України «Про судову експертизу», а також рядом підзаконних нормативно-правових актів, однак наголошено, що в будь-якому разі під час участі в обшуку вони отримують статус спеціаліста.

6. Ураховуючи, що проведення обшуку складається з трьох етапів, серед яких: підготовчий, робочий і заключний, обґрунтовано, що застосування

спеціальних знань, залученими спеціалістами, може здійснювати як у процесуальній, так і непроцесуальній формі, а результати їх діяльності мають доказове чи орієнтовне-інформаційне значення.

7. Установлено, що у вирішенні завдань обшуку залучений спеціаліст виконує консультаційну; технічну; довідкову; організаційно-технічну; інформаційну функцій.

Основні положення цього розділу відбито в публікаціях [73; 76].

РОЗДІЛ 2

ПІДГОТОВКА ДО ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

2.1. Участь обізнаних осіб у збиранні орієнтуючої інформації та плануванні обшуку

Якісному проведенню обшуків сприяє належне та компетентне його планування, до здійснення якого, як засвідчує аналіз правозастосовної діяльності, важливо залучати обізнаних осіб. Про важливість участі обізнаних осіб в обшуку неодноразово наголошували вітчизняні вчені. Такий підхід гарантує мінімізацію порушень правових та організаційних засад проведення цієї слідчої (розшукової) дії, адже залучений учасник, котрий є носієм спеціальних знань або навичок, може запропонувати більш раціональну організацію його проведення, звернути увагу представників сторони обвинувачення на окремі аспекти правильного застосування техніко-криміналістичних засобів, потреба в яких виникає під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії, забезпечити якість і коректність використання спеціальної термінології у процесуальних документах, невідкладно провести попереднє криміналістичне дослідження виявлених слідів або матеріальних предметів тощо [77, с. 319]. Таким чином, окреслений підхід є апробованим, а переваги його застосування не викликають сумнівів і не є підставою для наукової полеміки.

Одним із важливих етапів проведення обшуку є етап підготовки. Як зауважують в юридичній літературі, підготовча діяльність до проведення обшуку слідчими, характеризується рядом недоліків. Представники сторони обвинувачення, намагаючись провести слідчу (розшукову) дію якомога швидше, нехтують такими важливими складовими як приділення гідної уваги збору й детальному аналізу інформації про особу, у житлі чи володінні якої проводитиметься обшук, особливостям її поведінки та рисам характеру,

професійній діяльності, особистих і ділових якостей, зв'язків, уподобань тощо. Не збираються данні про мешканців житла, що має стати об'єктом обшуку, попри те, що відомості про них можуть суттєво вплинути на тактику проведення слідчої (розшукової) дії.

Також, як вказує М. А. Грига, не вивчаються слідчими індивідуальні, конструктивні й інші особливості об'єкта обшуку, попри те, що така інформація важлива під час визначення стратегії проведення обшуку і може позитивно вплинути на його оперативність, результативність тощо [41, с. 196]. Нехтують працівники правоохоронних органів ще й установленням даних про особу, яку передбачається обшукувати.

До найбільш важливих елементів підготовчого етапу обшуку, як справедливо узагальнив свого часу С. Ф. Денисюк, належать: «1) вивчення матеріалів кримінальної справи; 2) збирання орієнтуючої інформації; 3) визначення кола учасників обшуку; 4) підготовка науково-технічних засобів; 5) планування обшуку» [47, с. 10]. О. В. Шаповал означений перелік доповнює ще й такими складовими: «звернення до слідчого судді з клопотанням про проведення процесуальної дії; отримання ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення слідчої (розшукової) дії» [221, с. 75], а також тих, що були визначені іншими авторами, зокрема, визначення осіб, котрі братимуть участь у проведенні обшуку; планування та визначення часу проведення обшуку; вирішення питання про необхідність застосування технічних засобів, перевірка їх готовності [221, с. 75]. Вважаємо за потрібне зупинитися на деяких видах діяльності, що реалізується на підготовчому етапі проведення обшуку більш детально, адже саме від їх ретельного проведення вагомою мірою зумовлена результативність обшуку у багатьох слідчих ситуаціях.

Така стадія підготовчого етапу як вивчення матеріалів кримінального провадження (справи) здійснюється слідчим або дізнавачем, якому доручено розслідування, а також прокурором, який здійснює процесуальне керівництво протягом усього процесу розслідування, адже ця діяльність спрямована на пізнання події кримінального правопорушення, встановлення обставин, що

підлягають з'ясуванню, передбачає планування з визначенням безпосередніх завдань й заходів, спрямованих на збирання доказів, а також особливостей їх проведення залежно від специфіки сформованих слідчих ситуацій. Більш актуальним є аналіз багатоепізодного кримінального провадження, коли, наприклад, досудове розслідування здійснюється групою слідчих, окремі представники якої лише залучаються до проведення окремих слідчих (розшукових) або процесуальних дій, тобто братимуть участь в проведенні обшуку задля підвищення його ефективності та результативності, а також проведення групових обшуків.

Під час вивчення матеріалів провадження, як зазначають в літературі, основну увагу слід зосередити на протоколі огляду місця події з додатками, серед яких: фотогаблиці, схеми та інші, а також висновках експерта, протоколах допиту, тобто процесуальних документах, у яких можуть бути відображені відомості про сліди кримінального правопорушення, прикмети зовнішності осіб, яких планується розшукати й особливості викраденого майна, інших об'єктів, аналіз даних про які дозволить визначити перелік предметів, що підлягатимуть відшукуванню та вилученню під час проведення обшуку [164, с. 108].

У разі вирішення питання про залучення до участі в обшуку обізнаної особи, важливо, щоб остання також мала змогу ознайомитися із матеріалами кримінального провадження, адже це позначиться на результативності її участі. Саме об'єктивне ознайомлення з окремими фактичними даними, із застосуванням прогностичного методу дозволить фахівцю: 1) надати консультативну допомогу щодо техніко-криміналістичних засобів, які необхідно буде застосувати на робочому та заключному етапах обшуку; 2) визначити інших учасників слідчо-оперативної групи, яка проводитиме обшук певного специфічного об'єкту; 3) визначити техніко-криміналістичні прийоми та спланувати тактику проведення обшуку; 4) визначити імовірні місця тайників, схованок та в цілому місця зберігання предметів пошуку; 5) встановити ідентифікаційні ознаки предметів пошуку, відомості про які

варто буде вказати в клопотанні про проведення обшуку тощо.

Ще однією складовою діяльності з підготовки до проведення обшуку є збирання орієнтуючої інформації, що стосується об'єкту обшуку, предметів пошуку, а також особи – власника чи користувача житлом або іншим приміщенням, осіб, які проживають у певному житлі, користуються іншим приміщенням тощо.

З'ясування власника житла чи іншого приміщення, у якому буде проводитися обшук, а також вивчення його характеристики, як і особи самого обшукуваного важливо з декількох причин. Потреба у вирішенні окреслених завдань зумовлена тим, що по-перше, відомості про власника приміщення, де проводитиметься обшук мають бути викладені у тексті клопотання. По-друге, сторона обвинувачення повинна вжити заходи щодо забезпечення його присутності. По-третє, окремі особливості статусу чи професійної діяльності особи зумовлюють потребу вжиття комплексу додаткових заходів, що вимагаються законом.

Так, на підставі «абз. 2 ч. 2 ст. 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» «під час проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката має бути присутній представник ради адвокатів регіону, крім випадків, передбачених абзацом четвертим цієї частини» [158]. Таким чином, у разі проведення обшуку в адвоката, на робочому етапі слідчої (розшукової) дії важливим буде вжиття заходів щодо забезпечення присутності додаткових обов'язкових учасників. Це також вимагає проведення комплексу додаткових організаційних заходів.

В юридичній літературі потреба повідомлення представника ради адвокатів регіону викликає певні дискусії, адже чинне кримінальне процесуальне законодавство прямо не визначає обов'язку та порядку здійснення такого повідомлення. Вчені вказують, що обов'язковим є надсилання такого повідомлення в письмовій формі, а також пропонують внести зміни до законодавства, зокрема, закріпити у ст. 23 Закону України

«Про адвокатуру та адвокатську діяльність» ще й обов'язок органу досудового розслідування повідомляти про проведення процесуальних дій раду адвокатів регіону саме «в письмовій формі» [219, с. 288].

Також згідно зі ст. 482-2 КПК України [105] клопотання щодо проведення обшуку у народного депутата України слід буде погодити з Генеральним прокурором чи особою, яка виконує його обов'язки. Тобто важливо не тільки спланувати порядок проведення пошукових заходів, але й ознайомлюватися з індивідуальними та професійними характеристиками особи, у якої планується проведення обшуку або яка є власником приміщення, де він буде здійснюватися.

Окрім цього, якщо обшук планується в особи, яка причетна до вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним обігом зброї, вибухових пристроїв, боєприпасів тощо, а також в інших осіб, яким притаманна агресивна чи конфліктна поведінка, важливо з'ясувати, наприклад, чи має він дозвіл на володіння зброєю, а також чи не зберігає за місцем мешкання така особа вогнепальну зброю. Це можливо здійснити шляхом проведення відповідних перевірок за обліками, розпорядниками яких є управління інформаційно-аналітичної підтримки, що створені при територіальних відділах поліції в містах обласного значення (ГУНП в областях), а також деякими криміналістичними обліками. Для цього може залучатися працівник відповідного відділу управління або ж надіслано запит в порядку ч. 2 ст. 93 КПК України чи доручено в усному порядку проведення вказаних перевірок. Таким чином буде реалізовано одну з непроцесуальних форм використання спеціальних знань, що полягає у залученні обізнаної особи до проведення перевірок за криміналістичними обліками.

На підставі викладеного, вважаємо слушною позицію С. Ф. Денисюка про те, що під час збирання орієнтуючої інформації важливо встановити відомості про особистість обшукуваного, що охоплюють, зокрема, такі ознаки та їх групи як:

«1) соціально-демографічні: соціальний стан, освіта, професія, фах, рід

занять, виробничий стаж, взаємовідносини в колективі, родинний стан, склад родини, дані про близьких членів родини, найближче побутове оточення, зв'язки, знайомства та ін.; 2) соціально-біологічні: стать, вік, стан здоров'я (наприклад, фізичні вади, спадковий алкоголізм тощо); 3) соціально-психологічні: моральні (погляди, переконання, прагнення, життєві сподівання та ін.); інтелектуальні (обсяг знань, рівень розумового розвитку, життєвий досвід тощо); емоційні (сила, врівноваженість, особливості нервових процесів – темперамент, ступінь емоційної збудливості, сила і темп реакцій на різні подразники та ін.); вольові (цілеспрямованість, витримка, самовладання, рішучість та ін.); 4) девіантні (вживання алкоголю, наркотиків, схильність до суїцидальної поведінки, наявність судимостей тощо)» [47, с. 10–11].

Також вважаємо слушними доповнення М. В. Кривоноса та В. С. Бондара, які до означених відомостей віднесли ще й ставлення особи до правоохоронних органів, зокрема її реакцію на затримання, схильність до опору тощо. Згідно з пропозицією вчених щодо особи, яка причетна до скоєння кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів або психотропних речовин та ін., отримання психологічного портрету можливе від працівників підрозділів «Департаменту протидії наркозлочинності Національної поліції України» [93, с. 244]. Такі відомості дозволять спрогнозувати як імовірну поведінку особи під час проведення слідчої (розшукової) дії, так і визначити тактичні прийоми, застосування яких буде ефективним у сформованій слідчій ситуації обшуку.

В аспекті планування майбутнього обшуку також слід звернути увагу на такий аспект, як можливість протидії проведенню слідчої (розшукової) дії співробітниками правоохоронного органу або залученими обізнаними особами. Вважаємо слушними з цього приводу позиції В. М. Плетенця, який зауважує, що з метою унеможливлення створення обстановки, у якій на уповноважену особу та/або процес розслідування може чинитися вплив, кількість інформації, що надходить учасникам провадження має бути мінімізована. Це стосується і посадових осіб органу розслідування та прокуратури. Так, на думку вченого

уповноважена особа, тобто представники сторони обвинувачення повинні критично ставитися до колег або керівників, котрі проявляють інтерес до провадження або окремих процесуальних дій, як до тих, хто може розкрити таємницю слідства перед зацікавленими особами зокрема та протидіяти розслідуванню в цілому. У зв'язку з цим, автор наголошує, що «вагомого значення має вивчення відомостей про особу, місце проведення обшуку та об'єкти, які необхідно віднайти тощо. Притому, збір інформації не обов'язково має бути максимальним, що пов'язано з тактичним ризиком викриття перед зацікавленими особами. Водночас, відомостей має бути достатньо для прийняття обґрунтованих рішень, для проведення обшуку. Обсяг зазначеної інформації визначається особливостями розслідуваного кримінального правопорушення, характером пошукових завдань тощо. До ряду відомостей про особу, у помешканні якої проводитиметься обшук, зазвичай відносяться такі дані, як: його фізичний стан і психічні особливості, темперамент; спосіб життя та звички; склад членів сім'ї, які проживають з ним, та взаємини з сім'єю, стосунки з сусідами (якщо необхідно); наявність зброї; вид професійної діяльності і т. ін.» [148, с. 248].

У контексті збирання орієнтуючої інформації важливо також з'ясувати окреслені вище відомості щодо всіх постійних, а також тимчасових мешканців житла чи користувачів іншим приміщенням, який стане об'єктом обшуку. Такі дії є обов'язковими, оскільки в подальшому щодо них може сформуватися ситуація, коли потрібно буде прийняте відповідне процесуальне рішення. Наприклад, якщо кримінальне провадження здійснюється за фактом незаконного зберігання предмету чи речовини, вилученої з обігу, за результатами проведення обшуку доцільно провести освідування присутніх або призначення щодо них судових експертиз, щоб встановити або спростувати факт вживання наркотичних речовин або психотропних засобів, тобто перебування у стані наркотичного чи алкогольного сп'яніння. У подальшому отримані результати можуть слугувати непрямыми доказами причетності особи, наприклад, до незаконного зберігання наркотичного засобу чи

психотропної речовини.

Під час збирання орієнтуючої інформації про об'єкт обшуку, предмети пошуку, можуть також бути визначені шляхи документування фактичних даних, що в сукупності будуть визначені як достатні підстави проведення обшуку. Наприклад, якщо є інформація про вирощування конкретною особою на території домоволодіння маку чи конопель, або встановлено, що під час виробництва продукції певне підприємство порушує спеціальні правила і таким чином забруднює або псує ґрунт речовинами, відходами чи іншими матеріалами, що можуть становити загрозу для оточуючого середовища чи життя та здоров'я громадян, то для фіксації подібних фактів може бути застосовано БпЛА з можливістю відеозапису, зокрема планерного типу. Для визначення окремих аспектів використання БпЛА слід залучити спеціаліста – оператора БпЛА, котрий оволодів навичками керування безпілотником і технічними пристроями, якими він обладнаний [139, с. 53]. Такий фахівець зможе надати консультативно-довідкову допомогу щодо технічних характеристик БпЛА, який доцільно застосовувати з урахуванням індивідуальних масштабів об'єкту обшуку, а також тактичних завдань, вирішення яких планується здійснити шляхом проведення обшуку. Таким чином, неодмінною умовою проведення результативного обшуку є ретельне збирання орієнтуючої інформації, яка може використовуватися не тільки у клопотанні про проведення обшуку, але й при визначенні тактичних приймів проведення обшуку.

Отже, на підготовчому етапі проведення обшуку важливо отримати орієнтуючу інформацію в цілому та за участю обізнаної особи зокрема. За типом відомостей може бути класифіковано інформацію про:

- об'єкт обшуку, його конструктивні особливості, площа, способи охорони, наявність сигналізації, відеоспостереження, підключення електронних комунікаційних мереж (локальних, Інтернету) тощо;

- предмети пошуку: їхні ідентифікаційні ознаки, чи вилучені вони законом з обігу, можуть становити небезпеку для учасників обшуку, які

імовірні місця їх приховання, особливості їх вилучення та фіксації, які вимоги висуваються щодо їх пакування, транспортування та подальшого зберігання тощо;

– обшукуваних осіб: соціально-демографічні відомості; соціально-біологічні характеристики; соціально-психологічні якості; девіантні прояви або інші особливості психологічного портрету; наявність у володінні зброї, навичок поводження із нею, кримінального досвіду тощо;

– техніко-криміналістичні засоби: вид, марка, умови застосування, кількість, особливості експлуатації, способи застосування за цільовим призначенням тощо;

– особливості реалізації тактичних прийомів залежно від слідчої ситуації.

Ще однією з надважливих складових підготовчого етапу проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії є її *планування*. Підвищенню результативності такої діяльності сприяє залучення обізнаної особи, яка у цьому разі наділяється процесуальним статусом спеціаліста, а характер її діяльності має консультативно-довідковий.

План будь-якої слідчої (розшукової) дії залежно від рівня її складності, ситуаційної зумовленості, а також реальних можливостей слідчого, дізнавача, прокурора може бути усним або письмовим, стислим чи розгорнутим. Як слушно наголошують у правничій літературі, у складних випадках слід складати розгорнутий письмовий план. Важливо визначити та врахувати під час його розроблення інформацію про об'єкт обшуку, предмети пошуку, розподіл функцій учасників обшуку слідчої дії, послідовність проведення пошукових заходів, використання техніко-криміналістичних засобів, тактичні прийоми [95, с. 223].

Діяльність спеціаліста під час планування обшуку має аналітично-прогностичний характер та передбачає узагальнення встановлених відомостей про подію кримінального правопорушення, об'єкт, де проводитиметься обшук,

особливості потенційних предметів пошуку, та за результатами цього визначення техніко-криміналістичних прийомів проведення обшуку, застосування яких сприятиме забезпеченню результативності слідчої (розшукової) дії, надання довідок, зокрема щодо застосування засобів техніко-криміналістичного забезпечення, потреба у використанні яких може виникнути на робочому етапі проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

За своє суттю на етапі планування слідчих (розшукових) дій, зокрема й обшуку, діяльність залученого спеціаліста полягає в ознайомленні та вивченні матеріалів кримінального провадження, оцінки встановлених фактичних даних і на підставі цього наданні консультаційно-довідкової допомоги стороні обвинувачення з приводу питань, вирішення яких потребує застосування спеціальних знань. Вказана функція спеціаліста має вагоме значення у підвищенні результативності майбутньої слідчої (розшукової) дії та дозволяє не гаяти час на консультування слідчого, дізнавача, прокурора на місці проведення обшуку.

До питань, що можуть бути вирішені спеціалістом на цьому етапі, на підставі узагальнення юридичної літератури [236, с. 2; 31, с. 86; 237, с. 102], ми відносимо такі:

1) чи є вірогідність того, що під час обшуку існуватиме потреба у проведенні робіт, які неможливо чи складно виконати (провести) без участі спеціаліста;

2) чи існуватиме під час проведення обшуку потреба в застосуванні спеціальних знань спеціалістом певного фаху;

3) чи може бути доручено спеціалісту або ж групі спеціалістів самостійне проведення деяких робіт на місці обшуку для раціональної організації слідчої (розшукової) дії, наприклад, для пришвидшення строку перебігу обшуку;

4) чи планується застосування техніко-криміналістичних засобів, навички поводження з якими відсутні у представників сторони обвинувачення, яким слідчим суддею надано дозвіл на проведення обшуку;

5) чи може виникнути під час проведення обшуку потреба в

попередньому дослідженні предметів пошуку тощо, зокрема проведення попередніх криміналістичних та інших досліджень;

б) працівника якої організації, установи, підприємства тощо слід залучити як спеціаліста;

7) яку кількість спеціалістів слід залучити для правильного й оперативного розв'язання поставлених завдань та ін.

Під час планування обшуку слідчий, дізнавач або прокурор визначають учасників обшуку та формують склад слідчо-оперативної групи, розподіляють обов'язки між учасниками, складають план проведення обшуку; визначають вид, кількість і займаються безпосередньою підготовкою техніко-криміналістичних засобів, що будуть застосовуватися в майбутньому [94, с. 425]. Подекуди до дій підготовчого характеру також відносять прибуття до місця проведення слідчої (розшукової) дії [136, с. 83–84]. На нашу думку, за умови здійснення планування всі дії, пов'язані з обговоренням подальшого порядку проведення обшуку, можуть бути вирішені у межах цієї діяльності на підготовчому етапі.

Залучення обізнаної особи до участі в плануванні обшуку, як правило, сторона обвинувачення здійснює усно, через що в матеріалах кримінального провадження не міститься жодних підтверджуючих матеріалів про взаємодію з останніми (Додатки А, Б). Це пояснюється відсутністю законодавчих вимог щодо складання письмового плану і закріпленого процесуального порядку залучення спеціаліста до участі в плануванні [77, с. 320]. Подібна практика жодним чином не позначається на визнанні такої діяльності незаконною, проте і не надає їй статусу процесуальної. Проте в цьому контексті варто зупинитися на інших аспектах, що можуть позначитися на результативності майбутнього обшуку.

З метою забезпечення вирішення означених питань, пов'язаних з плануванням обшуку, обізнаній особі слід надати на ознайомлення матеріали кримінального провадження. Це може здійснити лише за умови обов'язкового дотримання трьох вимог, серед яких:

1) пересвідчитися у компетентності залученого спеціаліста, зокрема шляхом ознайомлення з документами, що засвідчують набуття ним освіти певного рівня; спеціальності у зв'язку зі здійсненням трудової діяльності (засвоєння спеціальних навичок) або інших документів чи відомостей, що засвідчують наявність відповідних знань і навичок у галузі, наприклад, мистецтва або ремесла;

2) встановити відсутність підстав, що свідчать про будь-яку заінтересованість обізнаної особи у результатах кримінального провадження, тобто, які є підставами для відводу спеціаліста;

3) попередити залученого спеціаліста щодо недопустимості розголошення відомостей, котрі стали відомі у зв'язку із участю в обшуку (ст. 222 КПК України), а також про кримінальну відповідальність за порушення цієї заборони (ст. 387 КК України). Не виконання цих умов може позначитися на результативності цієї слідчої (розшукової) дії, а особливо у разі заінтересованості або розголошенні будь-яких даних, що стали відомі обізнаній особі у зв'язку із її участю у плануванні обшуку.

Надаючи об'єктивну оцінку ризикам, що можуть настати через розголошення відомостей досудового розслідування, важливо зауважити, що притягнення особи до юридичної відповідальності (кримінальної) можливе лише за умови, якщо її було попередньо «попередженою в установленому законом порядку про обов'язок не розголошувати такі дані» [103]. На нашу думку, попередження останнього логічно здійснювати у відповідній постанові про залучення спеціаліста до участі в кримінальному провадженні, винесеної на підставі ст. 110 КПК України. У ній же можна визначити права й обов'язки, а також підстави відповідальності спеціаліста, передбачені ст.ст. 71, 72 КПК України. Слушними при цьому вважаємо зауваження О. В. Капліної з приводу того, що учасникам обшуку, зокрема й спеціалістам, слід роз'яснити не права й обов'язки, що зумовлені загальним процесуальним статусом конкретного учасника, а ті, що обумовлюються процесуальним статусом і пов'язані з участю у проведенні слідчої дії [60, с. 43]. Отже, важливо роз'яснити окреслені

правомочності залученій обізнаній особі. Водночас вважаємо, що копія постанови про залучення спеціаліста у разі її винесення, обов'язково підлягає врученню обізнаній особі. Зазначимо про недоцільність вказівки означених прав, обов'язків, відповідальності спеціаліста у письмовому плані обшуку (у випадку його складання) тому, що такий документ не є процесуальним, тобто його складення не передбачено положеннями КПК України.

Щодо питань, які вирішуються на етапі планування обшуку, то зі спеціалістом, який братиме участь у реалізації робочого етапу обшуку, варто обговорити його роль та обов'язки, а також вирішити питання щодо функцій, які покладатимуться на його вирішення.

Окрім цього на етапі планування обшуку важливо здійснити інструктаж учасників слідчо-оперативної групи, які братимуть участь у проведенні слідчої (розшукової) дії. Як слушно наголошують І. В. Пиріг і Г. С. Бідняк, одним із проблемних моментів діяльності обізнаних осіб у проведенні обшуку є дотримання правил поведження із відшуканими слідами, речами та документами. Здебільшого це стосується об'єктів, заборонених законом до вільного обігу (зброї, наркотичних засобів, психотропних речовин, боєприпасів, вибухових речовин тощо), або викраденого майна. Кваліфікований огляд виявлених предметів дозволяє виявити на них біологічні сліди злочинця чи потерпілого, мікрочастинки та мікрослідів, за результатами дослідження яких можна підтвердити факт їхнього транспортування конкретною особою, або зберігання у певному місці, зокрема звідки їх було викрадено. У зв'язку з цим важливо перед початком обшуку, зокрема й на етапі планування або інструктажу, попередити склад слідчо-оперативної групи про дотримання заходів безпеки під час огляду та вилучення виявлених слідів, речей і документів. Роз'яснити учасникам майбутнього обшуку правила поведження з предметами пошуку залежно від їх видів і специфіки може також залучений спеціаліст [147, с. 40].

Також під час планування обшуку можна провести оперативну нараду. Предметом обговорення на ній має обов'язково стати функціонал (розподіл

обов'язків) працівників органу досудового розслідування, оперативного підрозділу, сектору криміналістичного забезпечення, які увійшли до складу слідчо-оперативної групи. На цьому ж етапі можлива підготовка постанови про створення групи слідчих, а за необхідності – і групи прокурорів, які безпосередньо братимуть участь у проведенні обшуку (групового обшуку).

При плануванні виду та характеру практичних дій пошукового характеру, а також інших технічних дій, що будуть здійснюватися залученим спеціалістом, важливо узгодити з обізнаною особою або з групою фахівців те, що проведення пошукових дій за відсутності понятих, а також слідчого, дізнавача чи прокурора, який проводить слідчу дію – неприпустиме. Так, відсутність понятих під час проведення дій пошукового характеру у кухні квартири, що була об'єктом санкціонованого обшуку стала підставою для визнання Зарічним районним судом м. Суми недоведеним факту вилучення наркотичних засобів та прекурсору з квартири за місцем проживання обвинуваченого [20]. Таким чином, недопустимо, щоб слідчий, наприклад, проводив обшук у кімнаті, а залучений спеціаліст на балконі чи в кухні. Тим паче, що дії всіх учасників обшуку підлягають безперервній відеофіксації, а у протилежному випадку – отримані результати будуть визнані недопустимими доказами.

Узгодити порядок проведення майбутніх дій важливо ще й для того, аби на робочому етапі обшуку не відбулося плутанини в діях і функціях, що виконуватимуться обізнаними особами та іншими учасниками обшуку. Так, наприклад, якщо залученому до обшуку інспектору-криміналісту доручається проведення безперервного відеозапису обшуку житла чи іншого володіння, то неприпустимо в подальшому передоручати її здійснення іншому учаснику слідчої дії, наприклад, для надання спеціалістові можливості пакування відшуканих предметів і вилучених слідів. Це неприпустимо враховуючи те, що кожен із учасників обшуку має певний процесуальний статус, котрий наділяє особу відповідними правами й обов'язками. Через це зміна означених статусів може стати підставою для подальшого їх відводу від участі в кримінальному

провадженні. Це ж стосується і залученого спеціаліста.

Подібна ситуація про відвід спеціаліста мала місце у провадженні, судовий розгляд в якому здійснювався Переяслав-Хмельницьким міськрайонним судом Київської області. Згідно з установленими обставинами справи з клопотанням про відвід спеціаліста звернувся захисник. Він вказав, що залучений спеціаліст для відтворення відеозапису слідчих (розшукових) дій на флешнакопичувачі, вже брав участь у цьому кримінальному провадженні. Зокрема, цей спеціаліст брав участь в обшуку та безпосередньо здійснював комплекс дій щодо відкриття сховищ, пошуку речей тощо, однак до тексту протоколу відомості про нього внесено як про працівника оперативного підрозділу. Серед аргументів наведених захисником були зокрема такі як заінтересованість означеного працівника Національної поліції України в результатах обшуку, упередженість, адже він виконував активну роль у проведеній слідчій (розшуковій) дії, а отже, і у виконанні тактичних завдань кримінального провадження. Оцінивши доводи обох сторін кримінального провадження, суд задовольнив клопотання про відвід спеціаліста, хоча той і був наділений відповідними знаннями та навичками, якими не володіли інші особи та потреба в застосуванні яких виникла під час судового розгляду кримінального провадження [206]. Саме тому на етапі планування обшуку стороні обвинувачення важливо узгодити зі спеціалістом у чому полягатиме його роль та виконання яких функцій на нього покладатиметься. Це визначатиме його статус у кримінальному провадженні, а отже, і сукупність прав і обов'язків, вид юридичної відповідальності до якого його може бути притягнуто. При цьому, важливо не покладати на останнього реалізацію функцій, що не узгоджуються з приписами ст. 71 КПК України [77, с. 323–324].

На підставі узагальнення матеріалів слідчої та судової практики, вважаємо за потрібне зупинитися на особливостях планування тактичної операції «груповий обшук», порядок проведення якої вже висвітлювався певною мірою в юридичній літературі [209, с. 50–51]. Сутність останньої полягає в одночасному проведенні декількох обшуків в одному кримінальному

провадженні (в один і той самий час), проте у різних осіб та в різних місцях. Подібна практика найчастіше має місце, якщо існують підстави вважати, що злочин учинено групою осіб, організованою групою або ж злочинною організацією [240, с. 211], чи, наприклад, особа зберігає в різних приміщеннях майно, яким незаконно володіла під час учинення декількох крадіжок або інших майнових кримінальних правопорушень, або виготовляє чи зберігає наркотичні засоби, психотропні речовини тощо. Тактична операція «груповий обшук» характеризується чіткою організацією, загальним планом проведення, єдиним керівництвом, наявністю засобів зв'язку між суб'єктами тощо [88, с. 22]. За своєю сутністю вона полягає в проведенні декількох самостійних слідчих (розшукових) дій. Їй притаманне: проведення пошукових заходів на великій території, що є відокремленими приміщеннями, будівлями тощо, виявлення та вилучення значної кількості об'єктів, котрі мають значення для кримінального провадження, а також доволі часто вона здійснюється в умовах конфліктних ситуацій, через що її пов'язують з подоланням протидії правоохоронним органам [210, с. 323–324]. Викладене вимагає від представників сторони обвинувачення ретельного планування та в цілому підготовки, у тому числі із залученням спеціалістів.

При визначенні специфіки планування обшуку, не можна оминати увагою особливості його здійснення у кримінальних провадженнях, що розпочаті за ознаками кримінально-караних діянь, що вчинені у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем і комп'ютерних мереж, у банківській сфері тощо, а також якщо під час обшуку планується вилучення носіїв чи виготовлення копій комп'ютерних даних.

На етапі планування такого обшуку за участю спеціаліста важливо вирішити, які заходи доцільно буде вжити для запобігання знищенню або пошкодженню інформації, якщо у слідчій ситуації, що сформується заінтересованими особами чинитиметься подібного роду протидія. Як слушно зазначають в юридичній літературі для цього варто буде:

- 1) організувати контроль за безперебійним електропостачанням

електронно-обчислювальних машин для попередження їх випадкового вимкнення під час огляду;

2) заборонити торкатися до засобів обчислювальної техніки, до джерел її енергопостачання присутнім під час проведення обшуку особам, у яких проводиться обшук, іншим присутнім особам, чи представникам організації тощо;

3) заборонити перебування сторонніх осіб у приміщенні чи на території, де проводиться обшук, у подальшому обмежити до неї доступ;

4) перевірити, чи не знаходяться на такому об'єкті легкозаймисті речовини, вибухонебезпечні об'єкти, сторонні джерела електромагнітного випромінювання, інші матеріали, котрі можуть призвести до пошкодження комп'ютерної техніки; у разі їх виявлення – забезпечити їх евакуацію.

Результативність обшуку, що проводиться у кримінальних провадженнях окресленої категорії зумовлена своєчасним, на етапі підготовки проведення слідчої (розшукової) дії, отриманням і врахуванням інформації про:

- марку та конфігурацію ЕОМ;
- наявність локальної мережі чи підключення комп'ютера до глобальної мережі Інтернет;
- рівень кваліфікації користувачів ЕОМ у сфері програмування й обчислювальної техніки;
- можливість використання пристрою автономного та безперебійного живлення, наслідки, до яких може призвести вимкнення електроенергії;
- характеристики співробітників, які обслуговують обчислювальну техніку тощо [194, с. 153–154].

Необхідність залучення обізнаних осіб відповідного фаху стає очевидною при аналізі нормативно-правових положень ст. 236 КПК України, згідно із якою представники сторони обвинувачення з-поміж іншого мають «право долати системи логічного захисту, якщо особа, присутня при обшуку, відмовляється їх відкрити чи зняти (деактивувати) систему логічного захисту або обшук здійснюється за відсутності осіб, зазначених у частині третій цієї

статті» [105]. Така законодавча норма гарантує, що залучений спеціаліст зможе надати необхідну допомогу для отримання необхідної інформації, що міститься на мобільному телефоні, планшеті чи комп'ютері [218, с. 484–485].

Таким чином, ще на етапі планування майбутнього обшуку потрібно визначитися та підготувати відповідну комп'ютерну техніку, котра буде використана для виявлення, копіювання, вилучення комп'ютерних даних. Вирішенню цих запитань сприятиме залучення спеціаліста з комп'ютерних систем (наприклад, за освітою інженер-програміст, інженер з технічної експлуатації та ремонту комп'ютерів, програміст-математик).

Окрім цього, у разі встановлення факту, що всі комп'ютери об'єднані в локальну мережу, слід установити місце зберігання всіх засобів комп'ютерної техніки, підключених до цієї мережі. За таких умов також доцільно проводити тактичну операцію «груповий обшук», а місцем її проведення мають стати усі приміщення, де встановлено персональні комп'ютери [194, с. 154] або інші пристрої, що мають доступ до комп'ютерних мереж, зокрема й віддалених.

Наприкінці оперативної наради, присвяченої плануванню обшуку, також можуть бути узгоджені час проведення слідчої (розшукової) дії, організаційні питання з приводу того, яким чином на місце його проведення дістануться члени слідчо-оперативної групи, хто відповідальний за підготовку техніко-криміналістичних засобів, які планується застосовувати на робочому етапі проведення обшуку тощо. У випадку складання письмового плану, його слід оформити, затвердити у безпосереднього керівника, а також зробити копії для всіх учасників і ознайомити їх під підпис. Якщо прийнято рішення про залучення обізнаних осіб до проведення обшуку у вигляді постанови, із нею також слід ознайомити всіх заінтересованих учасників. Водночас принагідно зауважимо, що положеннями ст. ст. 71, 110 КПК України, як слушно зазначено у вирокі Слов'янського міськрайонного суду Донецької області, на слідчого не покладається імперативний обов'язок щодо винесення постанови про залучення спеціаліста. Це означає, що при вирішенні питання про залучення спеціаліста законодавець не формалізував жорстко поведінку слідчого, а відніс

винесення постанови про залучення спеціаліста до дискреційних повноважень представників сторони обвинувачення. З огляду на це допустимо залучення спеціаліста як без прийняття письмової постанови по цьому питанню, так і шляхом винесення такої постанови для процесуальної визначеності [27].

Отже, планування – одна з найважливіших складових підготовчого етапу обшуку, що в цілому зумовлює результативність майбутньої слідчої (розшукової) дії. У складних слідчих ситуаціях доцільно залучати до планування обшуку обізнаних осіб. У випадку, коли фактично така діяльність здійснюється у взаємодії зі спеціалістом, котрий братиме участь у його проведенні, важливим є визначення тих завдань, що будуть покладені на вирішення останнього, а також визначення того, як процесуально буде оформлено залучення обізнаної особи до участі в слідчій (розшуковій) дії, особливо у випадку, коли така участь не входить до функціональних обов'язків фахівця. Водночас варто зауважити, що все ж таки, практика залучення деяких спеціалістів до участі в кримінальному провадженні, умовно можна визначити як сформовану. Так, зокрема, перекладача майже завжди залучають відповідною постановою (Додаток А). Не становить винятку й участь перекладача в обшуку. Адже згідно із ч. 3 ст. 29 КПК України «слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий забезпечують учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі необхідності послугами перекладача в порядку, передбаченому цим Кодексом» [105].

Також слушно зауважують В. І. Галаган та О. Л. Дульський про те, що істотна роль перекладача полягає в забезпеченні прав осіб, які беруть участь в обшуку і не володіють мовою, котрою ведеться кримінальне провадження. Окрім того, що участь перекладача – це надважлива гарантія забезпечення засади мови, котрою проводиться досудове розслідування, охорони прав, свобод і законних інтересів осіб, яких обшуковують, він ще сприяє встановленню психологічного контакту із цією особою, забезпечує можливість її спілкування

із слідчим, дізнавачем або прокурором, роз'ясняє особі, у якої проводиться обшук, або іншим особам, котрі не володіють державною мовою сутність події, що має місце, зміст ухвали і складених процесуальних документів тощо [34, с. 161].

Також слушними вважаємо рекомендації О. В. Мархевки, який зауважує, що перед винесенням окремої постанови про залучення перекладача перш за все необхідно з'ясувати:

1) який саме учасник провадження не володіє мовою або недостатньо володіє мовою кримінального судочинства (державною мовою), і якою мовою він володіє та може користуватися під час досудового розслідування та судового розгляду (якщо в цьому виникне потреба);

2) обґрунтувати потребу залучення перекладача в кримінальному провадженні, зокрема до участі в обшуку;

3) визначити, якими мовами повинен вільно володіти перекладач із «тим, щоб він міг здійснювати переклад мови учасника слідчої (розшукової) дії» [105];

4) заздалегідь спланувати, скільки разів може виникнути потреба в залученні перекладача [124, с. 261]. Так, якщо в подальшому планується допит учасника обшуку як свідка у кримінальному провадженні, то беззаперечно виникне потреба залучення перекладача і до участі в ньому, а якщо такої потреби не виникне, то участь перекладача має бути забезпечена лише для окремої слідчої (розшукової) дії – обшуку.

Завдання щодо з'ясування володіння особою мовою, котрою ведеться кримінальне провадження, може бути доручено представникам оперативних підрозділів. У таких випадках, як визначено в юридичній літературі, з метою ухвалення правильного рішення, слід зібрати та зафіксувати відомості, котрі вказують на мовну культуру учасника майбутньої слідчої (розшукової) дії, його освіти, ступінь володіння конкретними мовами, мову спілкування із членами своєї сім'ї, родичами або знайомими, із колегами по роботі тощо. На підставі оцінки встановлених відомостей, стане можливим вирішення питання про

запрошення перекладача, котрий володіє необхідною мовою [124, с. 261–262]. Адже в практиці непоодинокими є випадки, коли особа навіть маючи громадянство певної держави, не володіє на належному рівні її офіційною державною мовою. Тому тактично вірним буде покладатися не на офіційні відомості про її погодження, громадянство чи освіту, а все ж таки на оперативні дані, отримані на підставі вивчення способу життя, кола її близьких зв'язків та інших даних.

Важливо також зауважити, що чинним кримінальним процесуальним законодавством обов'язком особи, котра проводила обшук, є вручення обшукуваній особі протоколу обшуку, разом із описом вилученого майна та додатками до нього. У зв'язку з цим виникає, чи потрібно забезпечити письмовий переклад цього процесуального документу при врученні його особі, котра не володіє мовою кримінального судочинства. Ми вважаємо, що при вирішенні цього питання слід керуватися положеннями ч. 4 ст. 29 КПК України, згідно із якою, переклад процесуальних документів кримінального провадження, за винятком судових рішень, якими закінчується судовий розгляд по суті, здійснюється за клопотанням відповідної особи [105]. Отож, під час проведення слідчої (розшукової) дії у вигляді обшуку, важливо, щоб перекладач здійснив принаймні усний переклад ухвали про проведення обшуку, а також складеного протоколу із відповідними додатками до нього, це засвідчить належне ознайомлення обшукуваного із складеними процесуальними документами.

2.2. Залучення обізнаних осіб до обшуку

Форми залучення обізнаних осіб до участі в обшуку, як нами вже було визначено раніше, можуть бути досить різноманітними. Основною підставою їх диференціації є критерій процесуальної регламентації. Та попри те, що в кримінальному процесуальному законі міститься згадка про окремі форми

використання спеціальних знань, порядок залучення обізнаної особи як спеціаліста ним досі не регламентовано. Це стосується й процесуального порядку залучення обізнаних осіб до проведення слідчих (розшукових) дій. Тому, на нашу думку, важливо визначити особливості процесуального оформлення їх залучення до такої діяльності, зокрема до участі в обшуку.

Щодо наукової розробленості проблематики правових і тактичних засад залучення та подальшої участі спеціалістів у проведенні обшуків, то варто зауважити про вагомий внесок вітчизняних учених в розроблення окремих її аспектів. Так, цим питанням приділяли увагу П. Д. Біленчук, В. С. Бондар, О. А. Бухаченко, А. Г. Вуйма, В. О. Гусєва, Є. О. Даніч, В. В. Ковальов, О. А. Кравченко, П. Ю. Кравчук, А. М. Лазебний, Є. Д. Лук'янчиков, І. Т. Луцюк, В. М. Ревака, Б. В. Романюк, В. В. Семенов, А. М. Таранова, Н. В. Тимофєєва, Б. С. Хідоятів, М. Л. Цимбал, В. В. Циркаль, К. О. Чаплинський, О. В. Шевченко, В. О. Яремчук та ін.

Водночас у контексті проблематики участі спеціалістів в проведенні обшуку слід відмітити напрацювання В. В. Коваленка. Автор, зокрема, визначив особливості участі спеціаліста-баліста в обшуках, предметом пошуку в яких були вогнепальна зброя [71]. Подібні проблеми також протягом останнього часу ставали предметом дослідження А. М. Кислого та Р. В. Мовчана [64]. Потребу залучення спеціалістів до проведення обшуків, звертаючи увагу на їх складність, обґрунтувала І. О. Завидняк. Особливу увагу авторка приділила питанням участі спеціаліста в обшуку, спрямованого на відшукання та вилучення документів [53].

Особливості участі спеціалістів в обшуках, котрі проводяться під час розслідування вбивств, розкрила А. Г. Вуйма. Авторка визначила особливості надання спеціалістом у подібних видах обшуків технічної допомоги, з урахуванням специфіки досліджуваних нею злочинів, а також зауважила про важливість участі спеціалістів у плануванні цієї слідчої (розшукової) дії, а не тільки на робочому етапі проведення обшуків [31, с. 152]. Визначила функції спеціаліста в обшуках, котрі проводяться під час розслідування привласнення,

розтрати майна чи заволодіння ним шляхом службовим становищем О. А. Семенюк [178]. Вважаємо за потрібне наголосити, що вчені здебільшого звертали в своїх роботах увагу визначенню та розкриттю проблемних аспектів, пов'язаних із реалізацією практичних аспектів обшуку, оминаючи інші важливі питання.

Щодо процесуальних аспектів залучення обізнаних осіб до участі в обшуку, то як ми вказували раніше, його проведенню передуює складення відповідного клопотання слідчому судді. Діяльність щодо «ініціювання вирішення слідчим суддею питання про проведення обшуку шляхом складення слідчим, прокурором відповідного клопотання та направлення його до суду» [14, с. 127], у юридичній літературі навіть називають самостійним етапом проведення обшуку. На нашу думку, це скоріш одна зі стадій підготовчого етапу, яка також є важливою у забезпеченні результативності майбутнього обшуку.

Чинними положеннями кримінального процесуального законодавства не передбачено обов'язкової вимоги про вказівку у клопотанні переліку тих спеціалістів, залучення яких, на переконання сторони обвинувачення, стане необхідним під час виконання такої ухвали. Водночас ними визначено, що «з метою одержання допомоги з питань, котрі потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів» ч. 1 ст. 236 КПК України) [105]. Таке положення гарантує, що залучення обізнаної особи в будь-якому випадку не є порушенням прав і законних інтересів учасників такої слідчої (розшукової) дії, адже дії сторони обвинувачення в цьому контексті цілком відповідають вимогам імперативного методу правового регулювання. Водночас виникає питання, щодо якого у правничій літературі вже висвітлено чисельну кількість різних пропозицій – про те, яким чином повинне відбуватися залучення спеціаліста до проведення слідчої (розшукової) дії, зокрема й обшуку. Особливої актуальності це питання набуває в аспекті вирішення організаційних питань, пов'язаних із залученням спеціалістів, які є працівниками державних установ, підприємств, організацій тощо, у тому числі

й тих, особливості взаємодії з якими не врегульовані положеннями законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів.

Ураховуючи, що обшук проводиться на підставі відповідної ухвали слідчого судді, а отже, йому передуює етап підготовки відповідного клопотання, котре складається слідчим або дізнавачем, рідше – прокурором, на нашу думку, тактично правильним буде, якщо представники сторони обвинувачення використовуватимуть ці процесуальні гарантії задля підвищення якості, повноти та швидкості досудового розслідування. Маємо на увазі, що про потребу залучення спеціаліста до обшуку можна вказувати в клопотанні. Отже, вважаємо за потрібне визначити можливості реалізації такого способу залучення спеціаліста до участі в обшуку.

До мотивувальної частини клопотання про проведення обшуку висувається ряд вимог, котрі знаходять своє закріплення в положеннях чинного кримінального процесуального законодавства. На підставі їх узагальнення вчені вказують щодо обов'язкового визначення й обґрунтування таких ключових складових у клопотанні, а саме:

1) відомостей про кримінальне провадження та встановлених обставин події кримінального правопорушення, у якому заплановане проведення обшуку;

2) підстав здійснення обшуку;

3) об'єктів обшуку, їх власників, користувачів, місцезнаходження тощо (відомості про які вказують на джерело доказової інформації, важливих для визначення й оцінки необхідності та доречності проведення цієї слідчої (розшукової) дії);

4) предметів, які слід відшукати або до яких планується отримати доступ (що засвідчують доказове значення відомостей, які планується встановити шляхом відшукування таких предметів);

5) обґрунтування неможливості отримати необхідну інформацію або предмети іншим способом [130, с. 69].

Викладення доводів щодо кожного виокремленого блоку обставин, має

бути ґрунтовним, зокрема, з детальним, розгорнутим і наочним їх описом, приведенням відповідних аргументів. Мінімальне викладення інформації, зокрема поверхнева згадка про них або просте описове їх перерахування в тексті клопотання, не гарантує задоволення клопотання слідчим суддею. Про це неодноразово згадувалося і в рішеннях ЄСПЛ. Зокрема в рішеннях:

- від 7 червня 2007 р. у справі «Смірнов проти Росії» (заява №71362/01);
- від 5 липня 2012 р. у справі «Головань проти України» (заява № 41716/06);
- від 27 червня 2018 р. по справі «Войкін та інші проти України» (заява № 47889/08) та ін.

Згідно з текстуальним аналізом вказаних рішень, саме відсутність конкретних відомостей про предмети, документи, які планувалося відшукати, статус особи в кримінальному провадженні, у помешканні чи іншому володінні якого планувалося проведення обшуку, вказівок про те, чому існують достатні підстави вважати, що предмети пошуку, зберігаються у конкретному приміщенні, про яке вказує слідчий та ін., стали достатньою підставою для констатування факту не виконання національними органами судової влади обов'язку щодо встановлення та викладення у відповідному рішенні «важливих і достатніх» підстав для ухвалення позитивного рішення про проведення обшуку [167; 170; 172]. Це в чергове засвідчує той факт, що до обґрунтування вимог, викладених у клопотанні про проведення обшуку, слід підходити детально.

З урахуванням викладеного вважаємо, що попри відсутність у чинному кримінальному процесуальному законодавстві обов'язкову викладення в клопотанні про проведення обшуку відомостей про спеціаліста, участь якого планується, це не виключає зворотного. Навіть навпаки, наявність таких обставин у резолютивній частині ухвали слідчого судді гарантуватимуть обов'язковість їх виконання, а їх цілеспрямоване ігнорування може бути розцінене як наявність ознак складу кримінального правопорушення, відповідальність за скоєння якого передбачена ст. 382 КК України

«Невиконання судового рішення». Тому якщо слідчий або інший представник сторони обвинувачення, який звертається з клопотанням про проведення обшуку усвідомлює, що участь в обшуку має взяти конкретний спеціаліст (мається на увазі спеціаліст конкретного фаху), то він може вказати про це в тексті клопотання, обґрунтувавши конкретними фактами таку необхідність.

У правозастосовній діяльності сил безпеки подібна практика залучення спеціаліста до обшуку ще не знайшла своєї належної апробації, однак подібні випадки все ж таки мають місце. Зокрема ухвалою слідчого судді у справі № 760/20124/20, що винесена Солом'янським районним судом м. Києва передбачено можливість залучення спеціаліста для копіювання інформації, котра містилася в інформаційних системах, телекомунікаційних системах, а також інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах. Нею ж передбачено, що слідчий може залучити як спеціалістів працівників відповідних підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС), зокрема для відкриття замкнених приміщень (тобто надання ними технічної допомоги) [207]. Більш апробованою є така практика залучення спеціалістів під час подання клопотань про проведення огляду на етапі досудового розслідування, що беззаперечно задовольняються слідчими суддями [204; 205; 208].

Таким чином, слідчий, дізнавач або прокурор усвідомлюючи, що участь в обшуку обов'язково має взяти спеціаліст певного фаху, який, зокрема, є працівником певної установи, підприємства, організації, можливим є визначення подібної вказівки щодо залучення останніх у відповідному клопотанні, що подається на розгляд слідчого судді. Тобто викладенню підлягають вимоги про зобов'язання уповноважених осіб відповідної організації або установи забезпечити участь спеціаліста певного фаху в такій слідчій (розшуковій) дії. Після доведення ухваленого судом рішення відповідній організації, установі або підприємству, ініціатор обшуку зможе узгодити подальший порядок взаємодії з особою, на виконання якої керівник такої організації покладатиме виконання згаданої ухвали.

Вважаємо, що такий підхід на етапі підготовки клопотання є досить раціональним, адже дозволяє полегшити вирішення багатьох організаційних питань, що виникають на етапі виконання відповідної ухвали. Це, зокрема стосується підшукування спеціаліста, який залучається на договірних засадах (порядок реалізації яких досі не врегульовано на рівні законодавства). І це навіть може позитивно впливати на строки виконання ухвали про проведення обшуку, затягування яких за певних умов є неприпустимим.

Отже, ще на етапі підготовки клопотання про проведення обшуку важливо визначитися з тим фактом, як буде процесуально оформлене залучення спеціаліста до проведення обшуку [77, с. 321].

За умов, коли клопотання вже задоволено та ухвала слідчого судді отримана стороною обвинувачення, можливо залучати обізнану особу до участі в обшуку шляхом винесення окремої постанови, обов'язковими складовими якої, як ми вказували раніше, мають стати роз'яснення про права й обов'язки, а також відповідальність залученого спеціаліста, роз'яснення підстав для відводу, попередження про недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування.

Щодо тактичних особливостей залучення спеціаліста до обшуку, зокрема визначення фаху обізнаної особи, кількості потенційних учасників, то тут важливо керуватися та враховувати численну сукупність факторів. Згідно з усталеним в криміналістиці підходом, ними є такі чинники як:

- 1) вид обшуку, що проводитиметься (житла чи іншого володіння особи, приміщення, ділянки місцевості, транспортного засобу, особистий обшук особи);
- 2) особливості об'єкту обшуку та потенційних предметів пошуку;
- 3) індивідуальні характеристика суб'єкта, у якого проводять слідчу (розшукову) дію;
- 4) цілі обшуку;
- 5) спеціальність обізнаної особи, яку доцільно залучити, зокрема представником якої галузі вона є (науки, техніки, ремесла чи мистецтва);

- б) доцільність залучення декількох спеціалістів;
- 7) ситуацію, у якій буде проводитися обшук (залежно від установлених фактичних даних);
- 8) чи буде це додатковий або повторний обшук, чи є місце проведення обшуку місцем учинення кримінального правопорушення тощо;
- 9) необхідність залучення спеціаліста для проведення тактичної операції «груповий обшук» [236, с. 2].

Залежно від складності потенційного обшуку, важливо, як слушно зазначив В. В. Коваленко дотримуватися рекомендацій щодо комплексного використання спеціальних знань. Ними, зокрема, є такі як: «1) завчасне формування групи спеціалістів, знання яких будуть необхідні під час проведення обшуку і своєчасне вжиття організаційних заходів щодо забезпечення їх участі в слідчій (розшуковій) дії; 2) забезпечення діяльності групи спеціалістів на підставі чіткого узгодженого плану (дотримання засади плановірності); 3) повноцінне використання всіх форм і способів взаємодії слідчого зі спеціалістами та спеціалістів один з одним на кожній стадії проведення обшуку; 4) активне використання групи спеціалістів у фіксації результатів обшуку» [70, с. 174].

Раціональним є підхід, за якого до обшуку доцільно залучати того спеціаліста, зокрема в галузі криміналістики, який брав участь в огляді місця події або в інших слідчих (розшукових) діях у цьому кримінальному провадженні. Адже, як доречно відзначає І. В. Пиріг, такий фахівець знає, які сліди або речові докази виявлено та вилучено під час огляду місця події, усвідомлює, які знаряддя застосовував злочинець для реалізації свого злочинного умислу, тому має певне усвідомлення щодо особливостей предметів пошуку [146, с. 304].

Щодо тактичних засад проведення обшуку, які по-різному визначаються та тлумачаться в юридичній літературі, є визначення часу та тривалості проведення обшуку. Це питання, як слушно вказують в юридичній літературі, пов'язане з дотриманням прав людини, а також з тактичними міркуваннями

проведення ефективного обшуку [61, с. 7–8]. Так, згідно із ч. 4 ст. 223 КПК України «проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 години до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного, а також крім здійснення кримінального провадження у порядку, встановленому статтею 615 КПК України» [105]. При цьому згідно із ч. 2 ст. 236 КПК України «обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді повинен відбуватися в час, коли заподіюється найменша шкода звичайним заняттям особи, яка ними володіє, якщо тільки слідчий, прокурор не вважатиме, що виконання такої умови може істотно зашкодити меті обшуку» [105]. Такі ж засади знайшли своє висвітлення і рішеннях ЄСПЛ. Так, у справі «Володимир Поліщук та Світлана Поліщук проти України», суд наголосив, що проведення обшуку за умов, «коли завдається найменша шкода звичайним заняттям особи» (ч. 2 ст. 236 КПК) та проведення обшуку «в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку» [168], сприятиме дотриманню принципу недоторканності житла, а також покликане мінімізувати втручання у приватне життя [211].

Тому, на нашу думку, з тактичної точки зору важливо при визначенні оптимального часу початку проведення обшуку, ураховувати: 1) складність потенційної слідчої (розшукової) дії, що зумовлена як характеристиками об'єкту обшуку, предметом пошуку, так і характером виконуваних завдань, що зумовлюють відповідну тривалість слідчої дії; 2) керуватися принципом «завдання найменшої шкоди інтересам і заняттям обшукуваної особи (осіб)».

Ще одним невирішеним питанням є залучення спеціаліста до участі в обшуку стороною захисту. Адже згідно з ч. 1 ст. 236 КПК України «слідчий, прокурор задля одержання допомоги з питань, вирішення яких потребує спеціальних, має право запросити спеціалістів» [105], проте, як слушно зазначають В. І. Галаган та О. Л. Дульський, чинним законодавством не регламентовано процесуальної процедури залучення спеціаліста захисником до слідчих (розшукових) дій, зокрема й обшуку [34, с. 158].

Щодо не закріплення законом правової процедури залучення спеціаліста захисником до участі в обшуку, зауважимо, що Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» до професійних прав адвоката не віднесено можливості залучення спеціалістів до участі в певних діях. Адвокати та захисники уповноважені «одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань» [158; 215]. Водночас беручи до уваги, що «захисник у кримінальному провадженні користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює» [105], адвокат, котрий представляє інтереси підозрюваного, уповноважений заявити клопотання про залучення спеціаліста. Проте як і коли слідчий розглядатиме його, керуючись правом триденного розгляду, поки що незрозуміло. Аналогічна ситуація і щодо адвоката, який представляє інтереси власника чи користувача житлом або іншим приміщенням, де проводиться обшук. Вважаємо, що така ситуація не узгоджується з засадами законності та змагальності сторін, а тому потребує вирішення.

У практичному аспекті слід відмітити, що залучення обізнаної особи до проведення обшуку спрямоване на забезпечення компетентного вирішення сукупності тактичних завдань цієї слідчої (розшукової) дії, які вимагають використання спеціальних знань та навичок. До них, як слушно зазначають в юридичній літературі, належать: відшукання предметів пошуку; збирання інформації, що забезпечує подальше обґрунтування приналежності відшуканого майна, документів тощо конкретній особі; виявлення, фіксація та вилучення слідів, предметів, матеріалів, речовин, котрі підлягатимуть експертному дослідженню, а також зразків для порівняльного дослідження; проведення попередніх досліджень відшуканих предметів з метою визначення їх приналежності до події кримінального правопорушення; кваліфіковане застосування науково-технічних засобів у вищезазначених цілях [101, с. 370]. Водночас вважаємо необхідним зауважити, що тактичні завдання будь-якої слідчої (розшукової) дії є ситуаційно зумовленими, тому вважаємо необхідним зупинитися на дослідженні цієї проблематики у наступному розділі нашого

дослідження.

Також наголосимо, що спеціаліст має залучатися лише для виконання окремих функцій, пов'язаних саме із застосуванням спеціальних знань. Про це наголосив і Верховний Суд (далі – ВС) у постанові від 29 січня 2019 року, що винесена в справі № 466/896/17. Ним, зокрема, вказано, що задля одержання допомоги з питань, вирішення яких потребує спеціальних знань, слідчий і прокурор мають право до участі в обшуку запросити спеціаліста, проте це не звільняє їх від обов'язку самостійного проведення обшуку. Якщо обшук проведено іншими особами, наприклад, оперативними працівниками підрозділів кіберполіції, це слід визнати суттєвим порушенням умов проведення обшуку, результати якого згідно із вимогами ст.ст. 86, 87 КПК України не можуть братися до уваги при прийнятті процесуальних рішень, а тому суд, при ухваленні «вироку, не може посилатися на них, як на доказ» [156].

Отже, на підставі аналізу матеріалів кримінальних проваджень, судових вироків і судових справ, типовими помилками, яких допускаються слідчі під час проведення обшуку, серед учасників якого є обізнані особи різних спеціальностей, є такі:

- доручення проведення слідчої (розшукової) дії залученим обізнаним особам;
- неналежна фіксація обшуку в частині внесення відомостей про залучених спеціалістів і застосовані ними техніко-криміналістичні засоби;
- неналежна фіксація в протоколі проведених спеціалістами дій, виявлених об'єктів, їх ознак та ін. [238, с. 104].

Подібні факти здебільшого призводять до визнання процесуальних дій досліджуваного нами виду, зокрема складених протоколів і вилучених об'єктів – як недопустимих доказів, котрі відповідно до «доктрини плодів отруйного дерева», що викладена в рішенні ЄСПЛ «Гефген проти Німеччини», зумовлюють визнання неналежними й інших доказів, котрі отримано на підставі вилучених під час обшуку предметів, зокрема висновків експертів

тощо [238, с. 104]. У цілому, такі негативні випадки у правозастосовній практиці, що виникають через згадані помилки слідчих, унеможливають виконання завдань кримінального провадження та функцій кримінального права, тому потребують викорінення.

2.3. Підготовка техніко-криміналістичних засобів

За своїм сутнісним характером дії сторони обвинувачення під час проведення обшуку спрямовані на виявлення, відшукання, вилучення, фіксацію та забезпечення належного пакування виявлених слідів і предметів. Реалізація означених дій забезпечується за рахунок правильного та вмілого застосування техніко-криміналістичних засобів.

Визначенням поняття, особливостями та розробленням рекомендацій щодо застосування техніко-криміналістичних засобів під час проведення слідчих (розшукових) і процесуальних дій, їх класифікацією, у теорії вітчизняної криміналістики займалися В. В. Арешонков, В. Д. Берназ, Р. І. Благута, О. В. Бишевець, В. С. Бондар, Ю. О. Виходець, В. Г. Гончаренко, Ю. О. Гресь, Л. Ф. Гула, В. О. Гусєва, В. А. Журавель, О. В. Капліна, М. В. Капустіна, С. Ю. Карпушин, А. В. Коваленко, В. В. Коваленко, В. О. Коновалова, Д. О. Літкевич, Є. Д. Лук'янчиков, В. В. Луцик, Г. Ф. Остафійчук, С. І. Перлін, Б. О. Павлишин, Ю. П. Поляк, О. О. Пунда, Д. Б. Сергєєва, Р. Л. Степанюк, А. В. Столітній, Б. Б. Теплицький, Г. К. Тетерятник, Ю. М. Черноус, Б. В. Шабаровський, В. Ю. Шепітько, Р. М. Шехавцов, А. В. Шило, М. Є. Шумило та ін. Попри вагомий теоретичний внесок українських вчених, такі питання як використання техніко-криміналістичних засобів під час проведення обшуку знаходили своє висвітлення лише у деяких наукових роботах [1; 42; 117; 151; 183]. З огляду на малодослідженість окремих аспектів окресленої проблематики, вважаємо за потрібне звернутися до їх аналізу.

Щодо розуміння сутності наукової категорії «техніко-криміналістичні засоби», то вона досі викликає певну полеміку серед вчених. Вони навіть вдаються до плюралістичного підходу при визначенні понять, які слід вживати для позначення таких засобів. Поширеними до вжитку є такі як: «криміналістична техніка», «техніко-криміналістичні засоби», «технічні засоби», «науково-технічні засоби», «науково-технічні засоби криміналістики», «криміналістичні методи та засоби» та деякі інші. Ми вважаємо, що все ж таки найбільш вдалим, з огляду на коректність його вживання, є термін «техніко-криміналістичний засіб». Такий підхід і можливість його використання, зокрема в контексті досліджуваної нами проблематики, ми можемо пояснити декількома обставинами:

1. Не всі засоби та знаряддя, котрі використовуються задля досягнення окремих цілей у кримінальному провадженні є науковими. Такими, зокрема, не є ті, що використовуються задля відкриття тайників, сховищ, вхідних дверей до житла чи іншого володіння, огорожі тощо, тобто лом, молоток, щуп, шліфувальна машина, дріль, перфоратор тощо.

2. Така термінологічна категорія як «Криміналістична техніка» не є узагальненою назвою знарядь і засобів, котрі використовуються у кримінальному судочинстві, а є назвою одного з самостійних розділів криміналістики.

3. За своєю сутністю всі застосовані засоби є надбанням техніки, а завдяки пристосуванню їх можливостей (за призначенням) до цілей криміналістики, кримінального судочинства, вони можуть бути віднесені не тільки до категорії технічних, а ще й криміналістичних. Використання в понятті терміну «криміналістичний» дозволяє визначити сферу їх застосування.

4. Використання терміну «технічний» цілком достатньо для того, щоб вказати на їх науковість, оскільки серед галузей науки технічні науки також є самостійною науковою галуззю.

5. Використання терміну «науково-технічний засіб», виходячи з

притаманною ним специфікою, відмежовує їх від усіх інших технічних засобів, що застосовуються у кримінальному судочинстві.

Також варто зауважити, що в положеннях чинного законодавства не закріплено жодного нормативного визначення із перерахованих нами найменувань. При цьому, з огляду на використання законодавцем у ст.ст. 42, 56, 64-1, 336 КПК України такого терміну як «технічні засоби», Ю. П. Поляк запропонував розуміти під ними «прилади, апарати, устаткування, пристрої, інструменти, матеріали, програмне забезпечення, а також методи та прийоми їх гласного або негласного застосування для виявлення, фіксування інформації, яка має значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, вилучення носіїв такої інформації та їх дослідження з метою забезпечення вирішення завдань кримінального провадження» [152, с. 78; 151]. На нашу думку, з огляду на те, що саме така наука як криміналістика має своїм предметом дослідження техніко-криміналістичних засобів, розроблення рекомендацій щодо їх застосування, визначення можливостей застосування техніко-криміналістичних засобів в аспекті виконання завдань кримінального провадження тощо, доцільно використовувати все ж таки термін «техніко-криміналістичний засіб».

Вагоме значення застосування техніко-криміналістичних засобів під час обшуку полягає в тому, що вони дозволяють виявляти шукані об'єкти, які мають значення для кримінального провадження, здійснювати їх ретельний огляд [144, с. 120], а також попереднє дослідження.

Щодо засад та умов використання і застосування техніко-криміналістичних засобів, то деякі з них визначено у ст. ст. 7, 11, 104, 107, 223, 224, 232, 234, 236, 237, 240 КПК України. Нашу увагу беззаперечно привертають увагу ті нормативно-правові положення, котрі пов'язані із застосуванням техніко-криміналістичних засобів під час проведення обшуку. Однак вони не в повній мірі врегульовують процедуру використання техніко-криміналістичних засобів, тому вважаємо за потрібне звернутися до наукових розробок.

Так, Ш. А. Піцхелаурі вказує, що до вимог, котрі висуваються до таких засобів і вказують на можливість їх застосування, належать такі: 1) є науково обґрунтованими та пройшли практичну перевірку; 2) можуть застосовуватися із дотриманням принципу законності; 3) є доцільними з урахуванням відповідних умов їх застосування [239, с. 5]. В. О. Маркусь до таких вимог відносить: наукову обґрунтованість; безпечність застосування; відповідність нормам законності [123, с. 57]. Також автори дотримуються й інших підходів. На нашу думку, кожен техніко-криміналістичний засіб, по-перше, повинен бути науково обґрунтованим, тому що це впливає на точність та об'єктивність результатів, отриманих у зв'язку із його застосуванням. По-друге, його застосування не повинно створювати будь-якої загрози для життя чи безпеки учасників слідчої (розшукової) або негласної слідчої (розшукової) дії, унеможливлене знищення чи пошкодження слідів кримінального правопорушення або речових доказів тощо, тобто стан виявлених об'єктів залишається у незмінному вигляді. По-третє, за умов його застосування забезпечено дотримання загальних засад кримінального провадження. По-четверте, застосування останніх не супроводжується порушенням загальноприйнятих у суспільстві морально-етичних засад. По-п'яте їх застосування сприяє підвищенню ефективності та результативності кримінального провадження, зокрема з'ясуванню та доказуванню обставин, що мають вагоме значення для кримінального провадження.

Щодо класифікації техніко-криміналістичних засобів, то тут наукові підходи також відрізняються. Свого часу В. Г. Гончаренко з огляду на сферу їх застосування у практичній діяльності слідчого й оперативного працівника, класифікував їх на: 1) фотографічні; 2) акустичні; 3) механічного виявлення та моделювання слідів; 4) пошукові аналітичні (які одночасно надають змогу і виявляти певні предмети, сліди, і аналізувати їх властивості); 5) пошукові прості (що використовуються для відшукування предметів залежно від умов їх розміщення); 6) допоміжні (інструменти загального вжитку, письмові та графічні засоби, пакувальний матеріал тощо) [40, с. 12].

Достатньо ґрунтовно до класифікації науково-технічних засобів підійшов В. В. Коваленко, який вказав, що їх можливо класифікувати за декількома підставами, серед яких:

1) за походженням;

- загальнотехнічні;
- техніко-криміналістичні;

2) «за функціональним призначенням:

- фотографічні;
- аудіовізуальні;
- акустичні;
- комп'ютерні;
- механічного виявлення і моделювання слідів;
- пошукові аналітичні;
- пошукові пристрої;
- допоміжні;

3) за видом:

- прилади;
- апаратуру й устаткування;
- інструменти та пристрої;
- приладдя та матеріали;
- комплекти технічних засобів;

– комплекси технічних засобів (пересувні криміналістичні та вибухотехнічні лабораторії, мобільні комплекси)» [69, с. 5].

Також за суб'єктом застосування вчений класифікував комплекти та комплекси технічних засобів на ті, що використовуються слідчим, спеціалістом-криміналістом, спеціалістом-вибухотехніком, дільничним, патрульним, судовим медиком, експертом [69, с. 5]. Таким чином, автор суттєво доробив і розширив класифікацію, розроблену В. Г. Гончаренком, доповнив її новими класифікаційними підставами та різновидами.

У навчальному посібнику «Криміналістика: Криміналістична техніка»,

підготовленому науковцями Харківського національного університету внутрішніх справ та деякими іншими, В. В. Кікінчук та Т. І. Савчук класифікували науково-технічні засоби криміналістики за такими критеріями як:

«1. За джерелом походження:

- 1) взяті без змін із різних технічних і природничо-технічних наук;
- 2) спеціально пристосовані для криміналістичних цілей;
- 3) спеціально розроблені для цілей криміналістики.

2. За цільовим призначенням:

- 1) для виявлення, вилучення та фіксації доказів;
- 2) для дослідження речових доказів під час проведення експертиз;
- 3) для фіксації ходу та результатів слідчих (розшукових) дій;
- 4) для попередження правопорушень.

3. За спеціальним призначенням:

- 1) засоби фото-, відео- та аудіозаписуючої техніки;
- 2) засоби роботи з матеріальними слідами з метою їх виявлення, фіксації

та подальшого дослідження;

- 3) засоби аналітичної роботи;
- 4) пошукові засоби;
- 5) засоби збирання, збереження та оброблення інформації;
- 6) допоміжні засоби.

4. За видом технічних засобів:

- 1) пристрої та апаратура;
- 2) інструменти та обладнання;
- 3) прилади та матеріали;
- 4) комплекти науково-технічних засобів;

5) комплекси науково-технічних засобів (пересувні криміналістичні лабораторії; пересувні вибухотехнічні лабораторії; пересувні автотехнічні лабораторії; мобільні комплекси науково-технічних засобів для слідчо-оперативної групи).

5. Залежно від різновиду техніко-криміналістичних досліджень та етапів їх проведення:

5.1. Для пошуку, огляду та попереднього дослідження об'єктів, що містять інформацію за кримінальним провадженням та можуть стати речовими доказами (під час огляду місця події, обшуку, освідування тощо)» [66, с. 17], серед яких:

- засоби фіксації;
- засоби фіксації перебігу та результатів проведення слідчих (розшукових) дій;
- засоби закріплення (копіювання) та вилучення слідів;
- засоби виявлення невидимих і маловидимих слідів та інших об'єктів;
- засоби освітлення;
- пошукові засоби;
- оптичні засоби;
- засоби вимірювання;
- додаткові допоміжні засоби.

«5.2. Для перевірки об'єктів за криміналістичними обліками (інформаційні та інформаційно-пошукові системи, що застосовуються під час формування та використання криміналістичних обліків)» [66, с. 28].

«5.3. Для експертних досліджень (використовуються в лабораторних умовах під час проведення криміналістичних експертиз)» [66, с. 29]. Водночас технічні засоби експертного дослідження автори класифікували на такі групи: засоби виміральної техніки; засоби освітлення; засоби відтворення зображення; лабораторна техніка; «мікроскопічна техніка; технічні засоби дослідження в невидимих променях спектра; засоби дослідження мікрочастинок і запахів; засоби комп'ютеризації та автоматизації» [66, с. 29–30].

Ще одну досить ґрунтовну класифікацію представлено у підручнику «Криміналістика», авторський колектив якого представлено вченими Національної академії внутрішніх справ. Так, зокрема А. А. Саковський

запропонував класифікувати техніко-криміналістичні засоби за такими критеріями:

1) за джерелами походження або за галуззю наукових знань:

– спеціальні технічні засоби, що розроблені криміналістикою для збирання та дослідження доказів;

– технічні засоби (далі – ТЗ), що запозичені з інших галузей науки, галузей знань проте пристосовані для вирішення криміналістичних завдань;

– технічні засоби, котрі запозичено з інших наук (галузей знань), що застосовуються для забезпечення розслідування без зміни їх конструкції;

2) за цільовим призначенням:

– ТЗ, що використовуються слідчими, спеціалістами-криміналістами задля виявлення, вилучення та фіксації слідів;

– ТЗ призначені для дослідження речових доказів у рамках криміналістичних експертиз;

– ТЗ для фіксації ходу та результатів СРД;

– ТЗ, що використовуються у попередженні злочинів і кримінальних проступків;

3) за спеціальним призначенням:

– засоби фотофіксації та відеозаписуючої техніки;

– засоби звукозапису;

– засоби роботи із матеріальними слідами;

– засоби аналітичної роботи;

– пошукові засоби;

– засоби роботи з інформацією;

– засоби допоміжного характеру;

4) за видом ТЗ:

«– пристрої й апарати;

– інструменти й обладнання;

– прилади та матеріали;

– комплекти науково-технічних засобів» [99, с. 69];

5) за суб'єктом використання:

- ТЗ, що використовуються слідчими (технічне забезпечення слідчого, техніка слідчого);
- технічні засоби, котрі можуть застосовуватися в оперативно-розшуковій діяльності;
- ТЗ, що використовуються в експертних дослідженнях (експертна техніка, техніка спеціаліста);
- ТЗ, що застосовуються під час здійснення криміналістичної профілактики. Щодо останніх різновидів, то кожен із виокремлених груп, автори ще розподілили на підвиди залежно від спеціального призначення

б) за місцем використання ТЗ:

- засоби «польової криміналістики», тобто які використовуються за межами службового кабінету слідчого;
- засоби лабораторної (кабінетної) техніки [99, с. 69–70].

Принагідно зауважимо, що при іменуванні означеної класифікації автори використовують термінологічну конструкцію «техніко-криміналістичні засоби», а в подальшому все ж таки вживають термін «технічні засоби».

З огляду на викладені підходи до класифікації техніко-криміналістичних засобів, можемо зауважити, що вчені досить виважено підійшли до їх розробки, що має вагомое значення для теорії криміналістики. Водночас вважаємо за потрібне звернутися до тих праць, у яких приділено увагу саме тим засобам, котрі застосовуються слідчим або дізнавачем чи іншими уповноваженими суб'єктами, зокрема й залученими обізнаними особами під час проведення обшуку.

Суттєвими в цьому контексті є розробки А. О. Нечваль, яка серед техніко-криміналістичних засобів, котрі застосовуються під час проведення обшуку в житлі й іншому володінні особи виокремила:

«1) засоби фіксації. Це фото-, відеоапаратура, котру застосовують для засвідчення обставин на місці проведення обшуку в житлі й іншому володінні особи, а також різних об'єктів, що мають значення для кримінального

провадження;

2) засоби виявлення невидимих і мало видимих слідів, інших об'єктів. До них належать лупи, зокрема спеціальні криміналістичні з підсвічуванням, різні порошки, як звичайні (алюмінію, графіту, сажі, окису цинку), так і на магнітній основі (залізо, відновлене воднем; рубін, сапфір, агат), набори засобів для виявлення слідів пальців параами йоду, реактиви нінгідрин й азотнокислого срібла. До цієї групи належать також прилади й інструменти для виявлення і вилучення мікрооб'єктів (мікропилососи, мікропінцети, липкі плівки тощо); засоби для вилучення запахових слідів (одорологічні валізи);

3) пошукові засоби для виявлення різних об'єктів, що можуть мати значення речових доказів (міношукачі, металошукачі, магнітний підйомник, трали, щупи, ультрафіолетові освітлювачі, електронно-оптичні перетворювачі, трупощукачі тощо);

4) засоби фіксації (копіювання) і вилучення слідів (рук, ніг, зубів, знарядь злочину, транспортних засобів). Найпоширенішими засобами є: гіпс (для виготовлення зліпків зі слідів взуття, протекторів автомашин), силіконові пасти для фіксації дрібних слідів (знарядь злочину, невеликих ділянок слідів взуття), пластилін (для зняття зліпків зі слідів злочину), лаки-аерозолі для закріплення слідів на сипучих поверхнях (наприклад піску);

5) засоби для одержання відбитків пальців у живих осіб і трупів: типографська фарба, дактилоскопічна подушка, плата, гумові валики і спеціальні пластини для розкочування фарби, дактилоплівки, дактилокарти, дактосканери;

6) універсальні засоби: уніфіковані валізи й пересувні криміналістичні лабораторії, призначені для використання під час проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема й обшуку в житлі та іншому володінні особи;

7) засоби систематизації та видачі криміналістично значущої інформації. Це різні картотеки й колекції (слідів рук, взуття, транспортних засобів, засобів злочину, підроблених грошей і документів тощо), а також програмне забезпечення опрацювання цієї інформації;

8) засоби для попереднього дослідження речових доказів (мікроскопи порівняльні криміналістичні, прилади для дослідження грошових знаків, відбитків печаток і штампів тощо)» [136, с. 172–173]. У цілому ми погоджуємося із позиціями авторки, однак зауважимо, що А. О. Нечваль при розробленні класифікації техніко-криміналістичних засобів обрала лише один критерій – їх призначення у вирішенні цілей обшуку.

Також у юридичній літературі вказують, що під час проведення обшуку застосовуються пошукові, допоміжні та вимірювальні засоби, спецодяг, інструменти, засоби пакування. До пошукових засобів відносять: бури, щупи, ультрафіолетові освітлювачі, магнітні шукачі, металошукачі, трали, пристрої для виявлення золота, трупів тощо. Серед вимірювальних засобів найбільш поширеними є рулетка та лінійка. До допоміжних засобів віднесено: освітлювальні прилади, дзеркало, інтроскоп, лупи [140, с. 72].

А. М. Тимчишин визначив типові техніко-криміналістичні засоби залежно від об'єкту пошуку. У своєму комплексному монографічному дослідженні вчений зауважив, що вже тривалий час основним інструментом, що використовується для виявлення схованок і тайників під час проведення обшуку, є пошукове дзеркало. Для виявлення зброї застосовують портативні рентгенівські прилади, а для швидкого пошуку зброї, вибухових речовин і пристроїв, наркотиків, а також огляду транспортних засобів, контейнерів, вагонів – портативні телевізійні системи [201, с. 177]. Для проведення окремих пошукових заходів застосовуються розшукові собаки, які зазвичай сприяють пошуку людей, наркотичних засобів і вибухових речовин [39, с. 61–62]. Для проникнення до житла чи іншого володіння особи застосовують: лом, кувалду, газовий різак, електричну або бензинову кутову шліфувальну машину, спеціальний засіб «Ключ», а подекуди – електронні пристрої з криптографічним програмним забезпеченням зламу систем логічного захисту [201, с. 177]. Таким чином, сукупність техніко-криміналістичних засобів, що можуть застосовуватися при проведенні обшуку досить чисельні. Їх обрання зумовлено цільовим призначенням таких засобів і специфікою

тактичних завдань, вирішення яких заплановане під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

На підставі аналізу матеріалів кримінальних проваджень ми доходимо висновку, що найпоширенішим під час проведення обшуку є застосування таких видів техніко-криміналістичних засобів:

- 1) засоби пошуку, фіксації та вилучення слідів і матеріальних об'єктів, зокрема засоби фотозйомки та відеозапису;
- 2) засоби унеможливлення технічного витоку інформації;
- 3) засоби відпирання замкнених приміщень, сейфів тощо;
- 4) спеціальні засоби роботи з комп'ютерною технікою та електронними комунікаційними мережами (Додаток А).

З огляду на те, що не всі органи досудового розслідування та підрозділи дізнання оснащені техніко-криміналістичними засобами, потреба в яких може виникнути під час досудового розслідування, актуалізується необхідність залучення до обшуку як спеціалістів працівників Експертної служби МВС України. На підготовчому етапі ознайомившись із матеріалами кримінального провадження, з огляду на прогнозовані умови проведення слідчої (розшукової) дії, останні можуть надати допомогу в підборі техніко-криміналістичних засобів та їх підготовці до застосування. Ці складові діяльності є важливими, адже в разі недотримання необхідних умов підготовки засобів, унеможливлуватиметься їх застосування зокрема та виконання тактичних завдань слідчої дії в цілому.

Щодо рекомендацій з підготовки слідчим техніко-криміналістичних засобів до проведення обшуку, то важливо:

- 1) пересвідчитися у їх справності та коректності роботи;
- 2) перевірити ампераж (ємність) акумуляторної батареї (за наявності), забезпечити максимальний рівень заряду, у тому числі змінних акумуляторних батарей;
- 3) пересвідчитися в належному пакуванні комплекту технічних засобів (їхній укомплектованості відповідно до вимог);

4) ознайомитися із правилами експлуатації, використання та заходами безпеки під час застосування техніко-криміналістичних засобів, їх можливостями та іншими характеристиками;

5) у випадку відсутності навичок застосування засобів або усвідомлення неможливості їх самостійного використання під час проведення обшуку, залучити обізнану особу відповідного фаху;

6) з'ясувати технічні характеристики техніко-криміналістичних засобів застосування яких планується, адже останні слід повідомити на початку обшуку всім учасникам слідчої (розшукової) дії;

7) визначити особливості пакування потенційних предметів пошуку та ін.

Вважаємо також за потрібне наголосити на з'ясуванні характеристик техніко-криміналістичних засобів, застосування яких планується, адже відомості про них мають бути зазначені в протоколі та повідомлені всім учасникам слідчої (розшукової) дії. Це важливо з огляду на те, що ч. 3 ст. 104 КПК України передбачено, що вступна частина протоколу має містити «інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання» [105]. Наведене засвідчує і судова практика, адже інколи суди вказують на це порушення як на суттєве недотримання норм кримінального процесуального законодавства. Так, зокрема, суди дійшли подібного висновку у справах:

1) № 632/2265/18, що розглядалася Первомайським міськрайонним судом Харківської області, у якій суд звернув увагу на те, що особам, котрі брали участь у обшуках заздалегідь не було повідомлено про застосування технічних засобів фіксації у вигляді безперервного відеозапису, його характеристик і носіїв інформації, що застосовувались при проведенні процесуальної дії, умов та порядку їх використання, що підтверджувалось відсутністю підписів цих осіб, тому не відповідало вимогам ч. 3 ст. 104, ч.2 ст.107 КПК України [24];

2) № 171/1774/18, котра розглядалася Апостолівським районним судом Дніпропетровської області. Відповідно до встановлених обставин справи, відеозапис під час проведення обшуку здійснювався за допомогою відеокамери «Canon», однак конкретні технічні характеристики засобу фіксації та носій інформації, на якому зафіксовано перебіг проведеної процесуальної дії у протоколі слідчим не зазначено. Також в ході судового розгляду встановлено, що перед початком проведення обшуку його учасникам не було роз'яснено їхніх процесуальних прав та обов'язків, не зазначено про умови і порядок використання застосованих технічних засобів фіксації перебігу вказаної слідчої (розшукової) дії. Окрім цього, після проведення обшуку відеозапис не переглядався представниками органу досудового розслідування та як додаток до протоколу його не долучено [17];

3) № 676/3330/18, що розглядалася Кам'янець-Подільським міськрайонним судом, у якій ним було встановлено, що під час проведення обшуків застосовувалися технічні засоби фіксації, проте у протоколі не вказано, які саме технічні засоби застосовувалися, умови їх застосування, зокрема, здійснювалася повна чи часткова фіксація, у зв'язку з чим констатовано порушення вимог ст. 107 КПК України [21];

4) №191/3639/20, розгляд якої проведено Синельниківським міськрайонним судом Дніпропетровської області, та відповідно до встановлених обставин якої слідчим не дотримано в протоколі обшуку послідовності проведених дій, відсутні підписи учасників обшуку, а за результатами огляду відеозапису додатково з'ясовано, що на ньому не зафіксовано необхідних деталей проведеного обшуку [26]. Окреслені ситуації не поодинокі, нами наведено лише деякі із них, тому вважаємо, що на підготовчому етапі проведення обшуку важливо з'ясувати та спланувати умови застосування технічних засобів фіксації, щоб на робочому етапі повідомити про них усім учасникам обшуку та внести необхідні відомості до протоколу обшуку.

Таким чином, особливу увагу при підготовці до проведення обшуку слід

приділяти ще й техніко-криміналістичним засобам, що, зокрема, стосується визначення їх виду, оснащення, ознайомлення із характеристиками, правилами поводження, а також дій технічної спрямованості.

Висновки до розділу 2

За результатами аналізу теоретичних положень, присвячених процесуальним аспектам підготовки до обшуку та тактичним особливостям його провадження, зокрема за участю обізнаних осіб, з урахуванням чинних положень кримінального процесуального законодавства, сформульовано ряд науково обґрунтованих положень, пов'язаних із правовими та тактичними основами підготовки та безпосереднього проведення обшуку. До найважливіших із них відносимо такі:

1. Визначено, що важливими стадіями підготовчого етапу обшуку, до участі в яких неодмінно слід залучати спеціаліста є такі як: вивчення матеріалів кримінального провадження; збирання орієнтуючої інформації про об'єкт обшуку, предмети пошуку, осіб, у житлі чи іншому приміщенні яких планується проведення обшуку; підготовка техніко-криміналістичних засобів; планування обшуку.

2. Обґрунтовано, що на етапі вивчення матеріалів кримінального провадження доступ до матеріалів кримінального провадження варто надати залученій обізнаній особі з огляду на те, що об'єктивне ознайомлення з окремими фактичними даними, із застосуванням прогностичного методу дозволить йому: 1) надати консультативну допомогу щодо техніко-криміналістичних засобів, які необхідно буде застосувати на робочому та заключному етапах обшуку; 2) визначити інших учасників слідчо-оперативної групи, яка проводитиме обшук певного специфічного об'єкту; 3) обґрунтувати техніко-криміналістичні прийоми, які слід реалізувати та загалом спланувати тактику проведення обшуку; 4) визначити імовірні місця тайників, схованок та

в цілому місця зберігання предметів пошуку; 5) запропонувати перелік імовірних ідентифікаційних характеристик предметів пошуку, відомості про які варто буде вказати в клопотанні про проведення обшуку тощо.

Визначено умови, яких слід дотримуватися під час залучення обізнаної особи до ознайомлення із матеріалами кримінального провадження на підготовчому етапі проведення обшуку, а саме:

1) пересвідчитися у компетентності залученого фахівця, зокрема шляхом ознайомлення з документами, що засвідчують набуття ним освіти певного рівня; спеціальності у зв'язку зі здійсненням трудової діяльності (засвоєння спеціальних навичок) або інших документів чи відомостей, що засвідчують наявність відповідних знань і навичок у галузі, наприклад, мистецтва або ремесла;

2) встановити відсутність підстав, що свідчать про будь-яку заінтересованість обізнаної особи у результатах кримінального провадження, тобто, які є підставами для відводу спеціаліста;

3) попередити залученого спеціаліста про недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування (ст. 222 КПК України), а також про кримінальну відповідальність за порушення цієї заборони (ст. 387 КК України).

3. Охарактеризовано особливості участі залученої обізнаної особи до збирання орієнтуючої інформації, що має вагоме значення у прогнозуванні найефективнішої стратегії обшуку, визначенні додаткових завдань, котрі треба буде розв'язати на підготовчому етапі проведення обшуку тощо. Визначено, які форми використання спеціальних знань можуть бути реалізовані на цій стадії підготовчого етапу, зокрема, розкрито можливості такої із них як залучення обізнаної особи до проведення перевірок за криміналістичними обліками.

За типом відомостей орієнтуючу інформацію класифіковано на інформацію про:

– об'єкт обшуку, його конструктивні особливості, площа, способи охорони, наявність сигналізації, відеоспостереження, підключення до

електронних комунікаційних мереж (локальних, Інтернету);

– предмети пошуку: їхні ідентифікаційні ознаки, чи вилучені вони законом з обігу, можуть становити небезпеку для учасників обшуку, які імовірні місця їх приховання, особливості їх вилучення та фіксації, які вимоги висуваються щодо їх пакування, транспортування та подальшого зберігання тощо;

– обшукуваних осіб: соціально-демографічні відомості; соціально-біологічні характеристики; соціально-психологічні якості; девіантні прояви або інші особливості психологічного портрету; наявність у володінні зброї, навичок поводження із нею, кримінального досвіду тощо;

– техніко-криміналістичні засоби: вид, марку, умови застосування, кількість, особливості експлуатації, способи застосування за цільовим призначенням тощо;

– особливості реалізації тактичних прийомів залежно від слідчої ситуації.

4. Охарактеризовано роль залученої обізнаної особи до планування обшуку та визначено напрями взаємодії із такою особою представників сторони обвинувачення, зокрема визначено деякі аспекти залучення та подальшої участі в обшуку перекладача. Доведено, що діяльність спеціаліста під час планування обшуку має аналітично-прогностичний характер та передбачає узагальнення встановлених відомостей про подію кримінального правопорушення, об'єкт, де проводитиметься обшук, особливості потенційних предметів пошуку, та за результатами цього визначення техніко-криміналістичних прийомів проведення обшуку, застосування яких сприятиме забезпеченню результативності слідчої (розшукової) дії, надання довідок, зокрема щодо застосування засобів техніко-криміналістичного забезпечення тощо, потреба у використанні яких може виникнути на робочому етапі проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

5. Визначено перелік типових питань, вирішення яких може бути

покладено на залученого до планування обшуку спеціаліста, серед яких:

1) чи є вірогідність того, що під час обшуку існуватиме потреба у проведенні робіт, які неможливо чи складно виконати (провести) без участі спеціаліста;

2) чи існуватиме потреба в застосуванні спеціальних знань під час проведення обшуку, спеціаліста певного фаху тощо;

3) чи може бути доручено спеціалісту або ж групі спеціалістів самостійне проведення деяких робіт на місці обшуку для раціональної організації слідчої (розшукової) дії, наприклад, для пришвидшення строку перебігу обшуку;

4) чи планується застосування техніко-криміналістичних засобів, навички поводження з якими відсутні у представників сторони обвинувачення, яким слідчим суддею надано дозвіл на проведення обшуку;

5) чи може виникнути під час проведення обшуку потреба в попередньому дослідженні предметів пошуку тощо, зокрема проведення попередніх криміналістичних та інших досліджень;

б) працівника якої організації, установи, підприємства тощо слід залучити як спеціаліста;

7) яку кількість спеціалістів варто залучити для правильного й оперативного розв'язання поставлених завдань та ін.

6. Запропоновано алгоритм процесуального залучення спеціаліста до участі в обшуку, зокрема, у разі усвідомлення обов'язкової участі в обшуку спеціаліста певного фаху, який, зокрема, є працівником певної установи, підприємства, організації, вказано на можливість вказівки щодо його залучення у відповідному клопотанні про проведення обшуку, що подається на розгляд слідчого судді. Обґрунтовано таку потребу з огляду на те, що: 1) у разі наявності відповідної вказівки про це в ухвалі слідчого судді, вона стане обов'язковою для виконавців, а тому процес узгодження подальшого порядку взаємодії із особою, на яку керівник такої організації покладатиме виконання згаданої ухвали, буде врегульований; 2) це не створюватиме потребу вирішення додаткових організаційних питань, що пов'язані із підшукуванням

спеціаліста, який братиме участь на договірних засадах (порядок реалізації яких досі не врегульовано на рівні законодавства). Альтернативним способом залучення спеціаліста до проведення обшуку є винесення відповідної постанови у порядку ч. 3 ст. 110 КПК України. Охарактеризовано інші тактичні особливості участі обізнаних осіб в статусі спеціалістів у проведенні обшуку.

7. Обґрунтовано, що для позначення тих засобів, котрі застосовуються під час проведення обшуків, доцільно використовувати термінологічну конструкцію «техніко-криміналістичний засіб», з огляду на такі підстави: 1) засоби та знаряддя, що використовуються для досягнення окремих цілей обшуку не завжди є науковими; 2) не допустимо використовувати ті поняття, що мають інше семантичне значення, такі-от як: «Криміналістична техніка» та ін.; 3) за своєю сутністю всі застосовані засоби є надбанням техніки, а завдяки пристосуванню їх можливостей (за призначенням) до цілей криміналістики, кримінального судочинства, вони можуть бути віднесені не тільки до категорії технічних, а ще й криміналістичних, що дозволяє визначити сферу їх застосування; 4) використання терміну «технічний» цілком достатньо для того, щоб вказати на їх науковість (тих, що є надбанням науки), оскільки технічні науки є також самостійною науковою галуззю; 5) Використання терміну «науково-технічний засіб», виходячи з притаманною ним специфікою, відмежовує їх від усіх інших технічних засобів, що застосовуються у кримінальному судочинстві, а тому відповідає правилам юридичної техніки, зокрема в частині застосування засобів правотворчої техніки.

8. Узагальнено, що до категорії типових техніко-криміналістичних засобів, котрі застосовуються під час проведення обшуків належать:

- 1) засоби пошуку, фіксації та вилучення слідів і матеріальних об'єктів, зокрема засоби фотозйомки та відеозапису;
- 2) засоби унеможливлення технічного витоку інформації;
- 3) засоби відпирання замкнених приміщень, сейфів тощо;
- 4) спеціальні засоби роботи з комп'ютерною технікою та електронними комунікаційними мережами.

9. Сформульовано рекомендації, який слід дотримуватися під час підготовки техніко-криміналістичних засобів до проведення обшуку, серед яких:

- 1) пересвідчитися у їх справності та коректності роботи;
- 2) перевірити ампераж (ємність) акумуляторної батареї (за наявності), забезпечити максимальний рівень заряду, у тому числі змінних акумуляторних батарей;
- 3) пересвідчитися в належному пакуванні комплекту технічних засобів (їхній укомплектованості відповідно до вимог);
- 4) ознайомитися із правилами експлуатації, використання та заходами безпеки під час застосування техніко-криміналістичних засобів, їх можливостями та іншими характеристиками;
- 5) у випадку відсутності навичок застосування засобів або усвідомлення неможливості їх самостійного використання під час проведення обшуку, залучити обізнану особу відповідного фаху;
- 6) з'ясувати технічні характеристики техніко-криміналістичних засобів застосування яких планується, адже останні слід повідомити на початку обшуку всім учасникам слідчої (розшукової) дії;
- 7) визначити особливості пакування потенційних предметів пошуку та ін.

Основні положення цього розділу відбито в публікаціях [74; 77; 238].

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ Й ФІКСАЦІЇ РЕЗУЛЬТАТІВ ОБШУКУ ЗА УЧАСТЮ ОБІЗНАНИХ ОСІБ

3.1. Види обшуку та загальні слідчі ситуації обшуку

Тактику проведення обшуку слід обирати залежно від специфіки об'єкту обшуку, предметів пошуку, з урахуванням особистісних характеристик потенційної обшукуваної особи та інших особливостей слідчої ситуації. Зумовлені тактичні особливості проведення обшуку ще й його видом.

Кримінальним процесуальним законодавством окремо не визначено різновидів обшуку. Водночас на підставі текстуального аналізу його положень можемо зауважити, що в деяких його нормах використовуються такі термінологічні конструкції як «обшук» (ст. 234 КПК України), «обшук житла чи іншого володіння особи» (ст. 235 КПК України), «обшук особи» (ст. 236 КПК України). З урахуванням цього можна визначити, що за об'єктом обшуку законодавцем розрізняються:

- обшук житла;
- обшук іншого володіння особи;
- особистий обшук. Водночас у правничій літературі знаходять висвітлення більш диференційовані підходи до класифікації обшуків за цією підставою. Так, А. Я. Хитра та І. І. Татарин визначили такі їх різновиди як:
  - «обшук житлових приміщень (житлових будинків, котеджів, квартир, замків, кімнат у гуртожитку, постійних чи тимчасових житлових помешкань, у тому числі і в готелі чи іншому місці, включаючи туристичний намет на лоні природи);
  - обшук іншого володіння особи (дачної будівлі, гаража, яхти, літака, автомобіля, магазину, кав'ярні, кіоску, саду, городу, подвір'я, ферми, земельної

ділянки чи угіддя тощо);

– обшук службових та інших приміщень (складських, службових і виробничих приміщень, підприємств, установ, організацій та інших сховищ);

– обшук території (земельної ділянки, саду, городу тощо); – обшук особи (особистий обшук)» [214, с. 159].

Принагідно зауважимо, що у законодавстві Бельгії передбачено можливість проведення обшуків у громадських місцях і приватних домоволодіннях. Підставою для проведення поліцією обшуку в громадському місці є припис прокурора, а в разі затримання підозрюваного на місці вчинення злочину, обшук може проводитися поліцією чи прокурором на місці без відповідного судового наказу [134, с. 187]. За законодавством Великобританії також можливе проведення обшуку осіб, які перебувають у громадських місцях, а також закріплено повноваження за поліцейськими входити у такі приміщення для проведення обшуку, зокрема, за наявності обґрунтованої підозри про можливість виявлення в ньому потенційного предмета пошуку [136, с. 75]. Щодо законодавства України, то ним прямо не вказано на можливість проведення обшуку в громадському місці, проте в разі законного затримання особи можливість проведення особистого обшуку особи навіть у громадському місці не виключається [200, с. 505], адже це може бути зумовлено потребою вилучення в такої особи зброї або інших предметів, що свідчать про вчинення нею кримінального правопорушення.

Ґрунтуючись на положеннях чинного законодавства України О. С. Смірнов пропонує за класифікаційним критерієм «об'єкт обшуку» виокремлювати такі різновиди як:

– обшук житла або іншого володіння особи;

– обшук особи (особистий обшук);

– обшук приміщення, ділянок місцевості інших об'єктів, що не належать до житла, іншого володіння особи [181, с. 50].

Також автором визначено й інші види обшуку, зокрема, за юридичними підставами він виокремлює:

- обшук, що потребує дозволу слідчого судді;
- обшук, який не потребує дозволу слідчого судді [181, с. 50].

На нашу думку складно погодитися із подібними формулювання різновидів цієї слідчої (розшукової) дії, адже за загальним правилом кожний обшук, проведення якого планується, має бути проведений на підставі ухвали слідчого судді, а той, що є невідкладним і проводиться на підставі ч. 3 ст. 233 КПК України здійснюється в екстраординарних умовах, що й зумовлює факт відсутності відповідного рішення слідчого судді. Тому вважаємо, що класифікація за юридичними підставами передбачає виокремлення таких його різновидів як санкціонований і несанкціонований обшук.

За фактичними підставами О. С. Смірнов пропонує класифікувати обшук на такі види як:

- «невідкладний обшук (у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення);

- обшук, що проводиться за достатніх підстав вважати можливість досягнення мети обшуку (з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб)» [181, с. 51]. Зауважимо, що навіть невідкладний обшук має проводитися виключно за наявності достатніх підстав вважати, що такі цілі як врятування життя людей чи майна або з безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, будуть реалізовані. В інакшому випадку, згідно із узагальненням судової практики, слідчі судді відмовляють у задоволенні клопотання про надання дозволу на обшук, проведений в порядку ч. 3 ст. 233 КПК України [204].

Також О. С. Смірновим як класифікаційну підставу визначення різновидів обшуку, на підставі узагальнення положень Розділу IX-1 КПК України, обрано правовий режим, в умовах якого проводиться досліджувана

нами слідча (розшукова) дія. Беручи її за основу, автор виокремив такі види обшуку, як

- «обшук в умовах ординарного правового режиму;
- обшук в умовах надзвичайних (екстраординарних) правових режимів (наразі це стосується обшуку в умовах воєнного стану)» [181, с. 51].

За об'єктом пошуку О. С. Смірнов також класифікує обшуки на:

- той, що спрямований на відшукання осіб;
- обшук, проведений з метою відшукання та вилучення речових доказів і документів;
- обшук, який проводиться задля відшукання електронних доказів [181, с. 53]. На нашу думку, окреслений класифікаційний критерій правильніше називати все ж таки «предмет пошуку», а керуючись нею, виокремлювати ще й таку як «обшук, що спрямований на відшукання неживих предметів, зокрема трупів людей і тварин».

Також в юридичній літературі виокремлюють види обшуку за таким критерієм як «раніше обшукуваний об'єкт», на підставі якого виокремлюють первинний, повторний і додатковий обшук. За способом організації обшуки також поділяють на: одиничні та групові [96, с. 329]. Щодо групового обшуку, то під ним розуміють «комплекс одночасних обшуків, які проводяться в одному кримінальному провадженні, але у різних осіб і в різних місцях і не є однією слідчою (розшуковою) дією. Груповий обшук є тактичною операцією, яка являє собою систему однойменних слідчих (розшукових) дій у межах одного кримінального провадження, об'єднаний одним тактичним завданням. Він проводиться в разі необхідності обшукати: а) декілька різних місць, що є у володінні або віданні однієї особи (наприклад, службовий кабінет, квартира й дача підозрюваного); б) декілька підозрюваних в одному кримінальному провадженні; в) підозрюваного та його родичів або знайомих, що проживають окремо від нього, коли є підстави вважати, що в їхньому житлі або володінні приховано предмети, які мають значення для кримінального провадження. Для проведення групового обшуку особливо важливими є одночасність та

узгодженість дій усіх учасників слідчої (розшукової) дії. Тактично правильно проведений обшук позбавляє зацікавлених осіб можливості встановити зв'язок і попередити одна одну, сховатися або заховати предмети, що викривають злочинця» [100, с. 330].

У навчальному посібнику, авторський колектив якого представлений співробітниками Львівського державного університету внутрішніх справ, обшуки за видами класифіковано на такі різновиди:

1) за обсягом обстеження об'єктів обшуку:

- основний, що полягає в обстеженні всіх складових об'єкту обшуку;
- додатковий, який проводиться через недосконалість проведення попереднього обшуку або не проведенні обшуку окремих складових приміщення під час первинного обшуку;

2) за послідовністю:

- первинний;
- повторний, коли вдруге (за новою ухвалою) наново проводиться обшук відповідного об'єкту, що зумовлений недостатньою ефективністю первинного обшуку чи з тактичних міркувань;

3) за одночасністю:

- одиночний;
- груповий;

4) за кількістю слідчих, котрі беруть участь у проведенні слідчої (розшукової) дії:

- одним слідчим;
- групою слідчих;

5) за характером предметів пошуку, які має бути виявлено:

- предметів, котрі можуть бути визнані речовими (або письмовими) доказами або знарядь і засобів учинення кримінального правопорушення, предметів, що зберегли на собі сліди вчинення кримінального правопорушення, інших предметів, котрі перебувають у певному зв'язку із кримінальним правопорушенням, різних документів, предметів, що заборонені

до обігу або обіг яких обмежено, речей та цінностей, що здобуті злочинним шляхом;

- майна та цінностей підозрюваного задля забезпечення цивільного позову або їх конфіскації;

- трупів або частин розчленованого трупа;

- розшукуваних осіб [49, с. 285–286].

З урахуванням окреслених пропозицій, що знайшли висвітлення в юридичній літературі, беручи до уваги положення чинного кримінального процесуального законодавства, а також з урахуванням тактичного значення виокремлених різновидів, ми вважаємо, що класифікація видів обшуку має бути представлена таким чином:

1. За об'єктом обшуку:

1.1. Обшук особи – особистий обшук затриманої особи або особи, яка знаходиться у приміщенні, де проводиться обшук;

1.2. Обшук житла, а саме:

- квартири,

- приватного домоволодіння,

- садиби, під якою згідно із ч. 1 ст. 381 Цивільного кодексу України слід розуміти земельну ділянку разом із розташованими на ній житловими будинками, господарсько-побутовими спорудами, наземними та підземними комунікаціями, а також багаторічними насадженнями [216].

1.3. Обшук іншого володіння особи, зокрема:

- транспортних засобів;

- земельної ділянки;

- гаражів;

- інших будівель чи приміщень побутового, господарського, виробничого або іншого призначення.

1.4. Обшук приміщення підприємства, установи, організації, серед яких:

- виробничі приміщення;

- адміністративні будівлі;
- громадські приміщення (споруди) тощо.

1.5. Обшук, проведений у службовому приміщенні правоохоронного органу та/або території правоохоронного органу.

1.6. Обшук приміщення, що перебуває у власності чи користуванні адвоката;

1.7. Обшук відкритої ділянки місцевості, зокрема й громадського місця.

1.8. Обшук транспортних засобів, серед яких:

- автомобілі;
- залізничний транспорт;
- водний транспорт.

2. За юридичною підставою:

– санкціонований обшук, тобто той, який проведено на підставі ухвали слідчого судді або в порядку ст. 208 КПК України;

– несанкціонований обшук, тобто невідкладний, який проведений у порядку ч. 3 ст. 233 КПК України.

3. За метою проведення та значенням предметів пошуку для розслідування:

– обшук, спрямований на відшукування предметів або майна, що пов'язані із подією кримінального правопорушення;

– обшук, що проводиться з метою відшукування розшукуваної особи, зокрема й викраденої або незаконно позбавленої волі;

– обшук, метою якого є відшукування предметів вилучених з обігу;

– обшук, котрий спрямовано на відшукування та копіювання комп'ютерних даних (цифрової інформації або електронної інформації, зокрема електронних документів);

– обшук, метою якого є відшукування слідів учинення кримінального правопорушення, їх фіксація та вилучення;

– обшук, що проводиться з метою відшукування предметів, котрі зберегли на собі сліди скоєння кримінального правопорушення;

- обшук, спрямований на відшукання предметів, які залишили свої сліди на місці вчинення злочину або кримінального проступку;
- обшук, який має на меті відшукання знаряддя або засобів учинення кримінального правопорушення;
- обшук, спрямований на відшукання трупів людей, їх решток або трупів тварин;
- обшук, спрямований на відшукання майна, набутого злочинним шляхом.

4. За суб'єктом проведення:

- обшук проведений слідчим;
- обшук, котрий проведено дізнавачем;
- обшук, що проводиться прокурором.

5. За статусом учасників, котрі залучені до його проведення:

- за участю представників сторони захисту;
- за участю обізнаних осіб, які набули статусу спеціалістів;
- за участю працівників оперативних підрозділів;
- за участю перекладача;
- за участю спецпідрозділів;
- за участю адвоката або представника Ради адвокатів відповідного регіону.

6. За професійним, політичним або іншим статусом особи, яка обшукується:

- обшук адвоката;
- обшук народного депутата;
- обшук працівника правоохоронного органу;
- обшук особи, яка є алко- або наркозалежною;
- обшук особи, яка має кримінальний досвід або є членом злочинного угруповання;
- обшук особи з обмеженою дієздатністю або особи повністю позбавленої дієздатності.

7. За типом:

- обшук як одинична слідча (розшукова) дія;
- груповий обшук;
- обшук як тактична комбінація.

8. За тактикою проведення:

- ті, що поєднанні з використанням тактичних прийомів;
- ті, що не пов'язані з їх реалізацією.
- ті, що поєднанні з застосуванням психологічних прийомів.

9. За характером діяльності і типом вирішуваних залученими обізнаними особами завдань:

- обшук, під час якого отримано технічну допомогу спеціаліста або групи спеціалістів;
- обшук в якому спеціалістом надано консультаційну допомогу;
- обшук у якому залученому спеціалісту доручено реалізацію непроцесуальної форми використання спеціальних знань, наприклад, проведення попереднього дослідження;
- обшук, у якому спеціаліст виконував дії пошукового характеру, наприклад, намагався відшукати тайник, сховище або якщо участь в ньому брав кінолог зі службовим собакою;
- обшук, в якому перекладач здійснював переклад пояснень обшукуваної особи та забезпечив розуміння нею інформації, повідомленої стороною обвинувачення.

10. За формою власності об'єкта обшуку:

- приватної власності громадян;
- приватної власності юридичної особи публічного права;
- приватної власності юридичної особи приватного права;
- комунальної власності;
- державної власності.

11. За типом охорони об'єкту обшуку:

- об'єкти, що перебувають під охороною приватних охоронних компаній;

- об'єкти, що охороняються Державною службою охорони;
- об'єкти, що перебувають під відеонаглядом;
- об'єкти, котрі охороняються окремими фізичними особами.

12. За особливостями введеного правового режиму:

- обшук у звичайних умовах;
- обшук, що проведено в умовах правового режиму воєнного стану;
- обшук, котрий реалізовано в умовах правового режиму надзвичайного стану.

13. За обсягом обстеження:

- основний;
- додатковий.

14. За послідовністю проведення:

- первинний;
- повторний.

15. За одночасністю проведення:

- одиночний;
- груповий.

16. За кількістю суб'єктів, які проводять:

- обшук, що проводиться одним слідчим;
- який проведено групою слідчих.

Окрім виду обшуку, зумовлює цілу низку особливостей його проведення ще і слідча ситуація, в якій його реалізовано, адже вона є підґрунтям для прийняття процесуальних і тактичних рішень на відповідному етапі розслідування кримінального правопорушення.

У загальному широкому сенсі під слідчою ситуацією в теорії сучасної криміналістики розуміють сукупність умов та обставин, у яких відбувається розслідування в певний момент [108, с. 90]. Під сукупністю таких обставин та умов розуміють компоненти (фактори), серед яких можна виокремити:

- об'єктивні фактори, зокрема місце, час, обстановку, матеріально-технічне забезпечення, наявність науково обґрунтованих рекомендацій

розслідування тощо);

– суб'єктивні фактори, а саме: особистісні, професійні й інші якості учасників провадження й інших осіб, котрі пов'язані певним чином із розслідуванням [4, с. 184].

Зустрічаються в юридичній літературі й інші тлумачення слідчої ситуації. Так, О. Н. Колесніченко свого часу запропонував під нею розуміти певне положення, «певний стан розслідування, що характеризується наявністю тих чи інших доказів та інформаційного матеріалу, що виникають у зв'язку з конкретними завданнями» [78, с. 33]. Р. Л. Степанюк, аналізуючи практику розслідування злочинів, учинених у бюджетній сфері, запропонував під типовими слідчими ситуаціями розуміти абстраговану штучну модель, котра відображає стан інформації, що перебуває у розпорядженні слідчого про обставини злочину й обставини, що сформувалися на відповідному етапі його розслідування [186, с. 111]. Звернув увагу на сутнісні складові слідчих ситуацій С. В. Великанов, котрий запропонував розуміти під ними «сукупність сформованих на певному етапі умов – положення, стану й обстановки – розслідування, що сприймаються, оцінюються і використовуються слідчим для вирішення тактичних задач і досягнення загальних (стратегічних) цілей розслідування» [16, с. 7].

Класифікують слідчі ситуації, як правило, за такими підставами як: повнота інформації про злочинну подію, ступінь протидії розслідуванню, рівень конфліктності між учасниками кримінального провадження та їх процесуальний статус [133, с. 78].

Як засвідчує проведене нами анкетування практичних працівників, більшість проведених обшуків проводиться в конфліктних ситуаціях (Додаток Б). В юридичній літературі конфліктність і безконфліктність слідчої (розшукової) дії розуміють як її загальні характеристики, котрі не дозволяють заздалегідь обрати необхідну тактику, визначити ті чи інші тактичні прийоми, застосування яких є необхідним тощо [48, с. 106]. Однак важливо застосовувати метод прогнозування до

вирішення подібних завдань, адже це дозволяє інколи мінімізувати негативний вплив певних чинників чи взагалі усунути їх.

Залежно від ступеня інтенсивності прояву конфлікту під час проведення обшуку, типовим є формування конфліктних ситуацій, які відбуваються:

- в умовах відкритого протистояння;
- за умов часткової конфліктності (частково прихованого конфлікту);
- у прихованій конфліктній обстановці. Вважаємо за потрібне зупинитися на їх дослідженні більш детально.

Так обшук, у будь-якому випадку, має конфлікт інтересів та формує відповідне ставлення обшукуваних осіб до правоохоронців, які в примусовому порядку проводять дану процесуальну дію. Тому вважаємо за необхідне розглянути зазначені прояви конфліктів більш детально.

Обшук, що проводиться в умовах *відкритого протистояння*, характеризується провокаціями, висунуттям необґрунтованих вимог [15, с. 112–113], що висловлюються обшукуваними на адресу представників правоохоронних органів, як правило, уже одразу після оголошення ухвали про проведення обшуку. Проведення слідчих (розшукових) дій у цих умовах часто поєднане із застосуванням психологічного тиску, що зокрема полягає у недоречних коментарях щодо дій службових осіб, висловленні погроз про направлення скарг на їхні дії, оскарження їх до суду, погрозах щодо притягнення до відповідальності тощо. Як слушно зауважує В. М. Плетенець, «різкий тон спілкування, відрита непогора, зухвала поведінка обшукуваного та присутніх осіб формують високу емоційну напруженість, наслідками якої можуть бути: стрес, приниженість, пригніченість, озлобленість учасників обшуку» [148, с. 253].

У подібних ситуаціях актуальності набувають навички слідчого щодо з'ясування способу мислення та поведінки особи, у якій проводиться обшук задля відшукування схованок, тайників, знарядь скоєння кримінальних правопорушень. Це безумовно включає в себе дії щодо спостереження слідчого за поведінкою, мімікою, жестами обшукуваного та присутніх осіб під час

проведення обшуку. Також слід зважати на той факт, що тривалість та інтенсивність проведених під час обшуку заходів призводить до втоми всіх учасників, притуплення уваги, сприйняття та інших психічних процесів слідчого й інших учасників слідчо-оперативної групи. Як зауважує О. М. Пасько, суттєво позначаються на результативності слідчих (розшукових) дій невміння представників сторони обвинувачення:

- визначати особливості розвитку психічних пізнавальних процесів особи, особливостей невербальної комунікації тощо;
- установлювати психологічний контакт із обшукуваним, членами його родини та іншими присутніми під час обшуку особами тощо [142, с. 97].

Також користуючись відсутністю контролю з боку слідчого обшукувані особи можуть псувати або знищувати предмети інтер'єру й інше майно, розігрувати «сімейну драму», у яку мимоволі втягуються всі присутні. Через те уповноваженій особі особливо важливо виховувати та стимулювати в собі розвиток наполегливості, самовладання, витримки, пильності, прояв яких забезпечує позитивну морально-етичну обстановку проведення обшуку [89, с. 267]. Зазвичай у конфліктних ситуаціях, як зауважує В. М. Плетенець, обшукувані можуть вносити до тексту протоколу свої зауваження, вимагати його копію, проте відмовляються від підпису [148, с. 254]. У подальшому до контролюючих органів направляються скарги про незаконність дій працівників правоохоронних органів, оскаржуються дії слідчого, прокурора до суду в порядку ст. ст. 303, 304 КПК України. Саме тому, на думку вченого, «попередні консультації із захисниками, обізнаність осіб про тактику проведення обшуку, наявність у обшукуваної особи судимості, перебування на обліках в психоневрологічному, наркологічному диспансерах, агресивність, невірноваженість тощо можуть, значною мірою, вплинути на формування умов загостреного протистояння. Це, по можливості, необхідно з'ясувати при підготовці та враховувати при обранні тактики проведення обшуку» [148, с. 254].

За умов відкритого протистояння дії обшукуваних можуть розвиватися у

таких варіаціях, як:

а) агресивна, провокаційна поведінка учасників продовжується від початку проведення обшуку до його закінчення, впливаючи на уповноважену особу, а у подальшому може полягати у вчиненні протидії і під час проведення інших процесуальних дій;

б) агресивність замінюється активністю з проявами невдоволення та збереження відкритого стану конфліктності по відношенню до інших учасників обшуку;

в) агресивність замінюється пасивністю, байдужістю, розпачу, учасники спокійно сприймають невідворотність проведення обшуку [148, с. 255].

Частково конфліктна ситуація є типовою ситуацією, котра є результатом вжиття заходів щодо зниження ступеня конфліктності, що виникає при проведенні обшуку.

Частково прихований конфлікт може полягати у перенесенні уваги слідчого з одного об'єкту на інший, у пред'явленні термінових вимог, прохань, скарг на здоров'я; навіюванні помилкових уявлень про об'єкт тощо [15]. Складність цієї ситуації полягає ще і в тому, що вона може стати ситуацією відкритого конфлікту в будь-який момент, тобто відбуватися в умовах відкритого протистояння. Щодо особливостей реалізації пошукових дій, то вони характеризуються послідовністю з використанням значної кількості тактичних прийомів обшуку.

Прихована конфліктна обстановка, як зауважує В. М. Великий, полягає в нещирій імітації співпраці, відволіканні уваги від місця зберігання предмету пошуку чи інформації тощо [15]. Згідно з проведеним нами анкетуванням це найбільш типова ситуація проведення обшуку (Додаток Б).

Інформаційна обізнаність і прогнозування можливого розвитку ситуацій слідчим (прокурором) є запорукою успішного проведення обшуку.

На класифікацію слідчих ситуацій обшуку також впливає ще й рівень поінформованості слідчого про предмет пошуку, його імовірне місцезнаходження, спосіб приховування та маскування, відомості про

обшукувану особу. Саме тому аналіз обстановки об'єкта обшуку та знання про цей предмет дозволяють визначити місце зберігання предметів пошуку [88, с. 64].

Класифікують слідчі ситуації обшуку й за іншими підставами. Так, В. Ю. Шепітько зазначає, що їх можна класифікувати з урахуванням таких чинників як: 1) присутність обшукуваної особи або її відсутність; 2) ставлення обшукуваного до пропозиції видати предмети чи документи, що становлять предмет пошуку або вказати на місце, де переховується розшукуваний; 3) ставлення обшукуваного до проведення слідчої дії; 4) імовірний спосіб приховування предмета пошуку [223, с. 242–244].

З урахуванням викладеного, вважаємо, що слідчі ситуації проведення обшуку можна класифікувати за рівнем вчинюваної обшукуваним або власником чи користувачем приміщення протидії. На підставі цього критерію можна виокремити ті, що:

1) поєднані з протидією, котра полягає та супроводжується реалізацією фізичних дій, спрямованих на опір працівникам правоохоронних органів, знищенням або пошкодженням предметів пошуку, їх прихованням, учиненням дій, що спрямовані на унеможливлення проникнення працівників правоохоронних органів до житла чи іншого володіння особи тощо;

2) поєднані із застосуванням заходів психологічного тиску, маніпулятивного характеру тощо;

3) не поєднані з протидією, учасники обшуку добровільно видають предмети пошуку та всіляко сприяють досудовому розслідуванню.

Залежно від ступеню сприяння обшукуваним у реалізації цілей обшуку формуються такі слідчі ситуації обшуку:

- 1) обшукуваний добровільно видав усі предмети пошуку;
- 2) обшукуваний відмовився видавати предмети пошуку;
- 3) особа, якій оголошено ухвалу про проведення обшуку заперечує наявність предметів пошуку у визначеному житлі чи іншому приміщенні;
- 4) особі, котрій оголошено ухвалу про проведення обшуку, заявляє, що їх

нічого не відомо про наявність предметів пошуку в її житлі чи іншому володінні.

5) обшукуваний видав лише частину предметів пошуку, а про іншу – вказує, що вона відсутня.

Залежно від присутності на місці проведення обшуку особи, яка причетна до вчинення кримінального правопорушення чи інших сторонніх осіб:

- 1) обшук проводиться у присутності підозрюваного;
- 2) обшук проведено в присутності власника житла чи приміщення;
- 3) обшук проводиться в присутності користувача обшукуваного об'єкту;
- 4) обшук реалізовано за відсутності будь-яких осіб (тобто виключно в присутності працівників правоохоронних органів).

5) участь в обшуку брав адвокат обшукуваного, власника житла або приміщення тощо.

Отже, різновиди обшуку, як і слідчі ситуації проведення обшуку, можуть бути виокремлені та класифіковані за різними підставами. За результатами узагальнення теоретичного матеріалу й емпіричних даних нами зроблено спробу розробити найбільш повну й уніфіковану класифікацію видів обшуку та типових слідчих ситуацій, що формуються під час його проведення на стадії досудового розслідування.

3.2. Проведення обшуку залежно від об'єкта обшуку

У слідчій практиці типовими об'єктами обшуку є: житло особи (49%); гаражі та сховища (19%); транспортні засоби (11%); офісні приміщення підприємств, установ організацій (15%); виробничі приміщення суб'єктів господарювання різних форм власності (12%). Особистий обшук особи проводився у 28% проаналізованих нами кримінальних проваджень. Менш типовим, але також має місце обшук земельних ділянок і відкритої місцевості (Додаток А). Кожен такий обшук, з урахуванням специфічних ознак об'єкта

обшуку, характеризується своїми тактичними особливостями проведення, а тим паче за умови залучення до участі в ньому обізнаних осіб. З огляду на те, що тактичні особливості проведення обшуку житла та іншого володіння особи є достатньо розробленими в теорії вітчизняної криміналістики, вважаємо за потрібне зупинитися на особливостях обшуку за участю спеціаліста на відкритій ділянці місцевості, обшуку особи та обшуку транспортного засобу.

Тактика обшуку на відкритій місцевості є дещо подібною до тактики обшуку житла чи іншого володіння особи, однак її відмінна ознака, що одночасно становить і найбільшу складність обшуку, полягає в обсягах території, котра підлягатиме обстеженню, специфіці приховання предметів на ній. Як слушно зазначає К. О. Чаплинський, територію, що підлягає обшуку необхідно оточити від допуску сторонніх осіб, а потім проводити пошукові дії. Перед початком проведення обшуку місцевість поділяється на рівномірні ділянки (сектори), як правило, довжиною не більше 50 метрів. Як орієнтири здебільшого обирають дерева та кущі, що дозволяє керівнику слідчо-оперативної групи спостерігати за діями учасників обшуку. Межі обшуку визначаються залежно від кількості учасників пошукових груп, а також характеру місцевості та предметів пошуку або осіб, які розшукуються [217, с. 129–130].

Потреба в проведенні обшуку відкритої місцевості зумовлена тим, що причетні до вчинення кримінальних правопорушень особи, з метою приховання слідів своєї протиправної діяльності можуть приховувати окремі предмети на відкритих ділянках місцевості, у землі, під камінням, у стовбурах дерев тощо. Виявлення викинутих чи втрачених предметів, інших об'єктів, що можуть становити слідчий інтерес, досягається завдяки планомірному, послідовному й уважному обстеженню обшукуваної території з урахуванням особливостей місцевості. Для обстежень водоймищ застосовуються спеціальні засоби, залучаються як спеціалісти водолази [96, с. 329], працівники Державної служби надзвичайних ситуацій.

Представники Державної служби України з надзвичайних ситуацій як

спеціалісти залучаються до обшуку у випадках, коли:

- виявлено предмети, схожі на вибухові пристрої чи речовина, подібна до вибухівки;
- є потреба оглянути дно водойми або колодязі, підвальні приміщення;
- під час обшуку встановлено факт зберігання хімічних, біологічних, радіоактивних чи ядерних матеріалів тощо [136, с. 174].

Також виникає потреба в проведенні обшуку ділянки місцевості в тих випадках, коли особа, яка затримана в порядку ст.ст. 207, 208 КПК України, намагалася позбутися окремих предметів шляхом їх залишення на місці, де її було зупинено або поряд із ним. Подібні факти часто мають місце в тих ситуаціях, коли затримують особу, причетну до вчинення незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, зброї, боєприпасів тощо. Тож з огляду на предмети, котрі були залишені затриманим на відкритій ділянці місцевості, може виникнути потреба в залученні до проведення обшуку спеціаліста у галузі зброезнавства, вибухотехніки, хімії чи біології. Окрім технічної та консультативної допомоги, залученим спеціаліста може бути доручено проведення попереднього дослідження виявлених предметів.

На підготовчому етапі обшуку відкритої ділянки місцевості, як і під час проведення інших процесуальних дій за межами службового кабінету працівників правоохоронних органів, з огляду на те, що зараз в Україні продовжується правовий режим воєнного стану, слухним вважаємо рекомендації, сформульовані А. В. Коваленком. Згідно з позицією автора «уповноважена особа має заздалегідь дізнатися, де розташовані найближчі місця для укриття, медичні заклади, проконсультуватися з представниками Сил оборони щодо вірогідності обстрілів та інших атак з боку окупантів, вирішити питання щодо залучення спеціалістів-вибухотехніків для розмінування тощо. Утім, подібні питання можуть виникати і в тилкових регіонах нашої країни. Зокрема проблемним є рішення щодо зупинення або продовження проведення процесуальних дій у разі оголошення у відповідному регіоні повітряної тривоги. З одного боку, уповноважена особа має потурбуватися про безпеку

всіх учасників процесуальної дії, негайно зупинити її проведення і забезпечити направлення усіх залучених осіб до найближчого укриття. З іншого – подібні зупинки можуть бути пов'язані із суттєвими тактичними ризиками, втратою слідів кримінального правопорушення, затягуванням процедур, надмірним обмеженням прав затриманих осіб тощо. Складним у даному аспекті є також рішення про залучення або незалучення понятих до проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи за наявності потенційної небезпеки для їхнього життя чи здоров'я. Видається, що у випадку оголошення повітряної тривоги під час проведення обшуку, залученим понятим має бути безальтернативно надана можливість покинути місце проведення процесуальної дії та пройти до найближчого укриття, що ускладнить завершення відповідної дії» [68, с. 148–149].

Щодо тактичних прийомів, то під час проведення цього виду обшуку використовуються їх чисельна кількість. Традиційно їх класифікують за такими критеріями:

«1) за функціональною спрямованістю: тактичні прийоми, що виконують пошукову функцію (аналіз окремих ділянок приміщення, зіставлення предмета пошуку з різноманітними об'єктами місця обшуку, орієнтація на професійні навички обшукуваного та ін.), тактичні прийоми, що виконують комунікативну функцію щодо обшукуваного (роз'яснення позиції, хибно зайнятої обшукуваним, постановка обшукуваному контрольних запитань, використання навіювання у формі наказу тощо);

2) за об'єктом спрямованості: тактичні прийоми, спрямовані на здійснення впливу на обшукуваного (бесіда на сторонню тему, словесна розвідка, роз'яснення мети обшуку та ін.), тактичні прийоми, спрямовані на дослідження матеріальної обстановки (аналіз виявлених слідів і їх ознак, аналіз ознак предмета пошуку, використання можливостей типових аналогів та ін.);

3) за широтою використання: тактичні прийоми, використовувані тільки під час проведення обшуку (словесна розвідка, орієнтація на професійні навички обшукуваного), тактичні прийоми, використовувані для здійснення

різних слідчих (розшукових) дій (постановка тих або інших запитань, бесіда на сторонню тему, роз'яснення необхідності надання допомоги органам розслідування та ін.);

4) за особливостями реалізації: тактичний прийом реалізується безпосередньо й одноособово слідчим, тактичний прийом реалізується з розподілом ролей серед учасників слідчо-оперативної групи;

5) за характером інформації: тактичні прийоми, що ґрунтуються на словесній інформації (бесіда на сторонню тему, постановка нейтральних запитань тощо); тактичні прийоми, що ґрунтуються на матеріалізованій інформації (показ обшукуваному аналога предмета пошуку); тактичні прийоми, що ґрунтуються на логіко-розумовій інформації (аналіз ознак предмета пошуку, моделювання події, що відбулась, та ін.)» [96, с. 338].

Особистий обшук, з урахуванням положень чинного кримінального процесуального законодавства, за загальним правилом може бути проведено лише:

1) під час затримання особи (зокрема в порядку ч. 3 ст. 208 КПК України);

2) під час одночасного обшуку житла, іншого володіння особи, якщо щодо присутньої на місці проведення обшуку особи «є достатні дані вважати, що вона переховує на собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження» [105].

У контексті з'ясування сутності особистого обшуку також вважаємо за потрібне навести рішення Касаційного кримінального суду ВС від 13 лютого 2020 року по справі №755/6685/17 визначив, що «обшук особи фактично не є окремою слідчою дією, а поглинається такою дією, як затримання чи обшук житла (уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 і ст. 236 цього Кодексу (ч. 3 ст. 208 КПК України). За рішенням слідчого чи прокурора може бути проведено обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при

собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження (ч. 5 ст. 236 КПК України)» [157].

Неодмінними засадами й умовами, яких слід дотримуватися під час проведення особистого обшуку особи є такі:

- 1) недопустимість приниження людської гідності;
- 2) законність;
- 3) верховенство права;
- 4) забезпечення права на захист;
- 5) присутність не менше двох незаінтересованих понятих такої ж статті, що й обшукуваний;
- 6) проведення обшуку особами однієї статі із особою, яка обшукується;
- 7) роз'яснення підстав проведення особистого обшуку, прав та обов'язків обшукуваного;
- 8) процесуальне оформлення ходу та результатів особистого обшуку;
- 9) надання другого примірника протоколу обшуку разом зі складеними додатками, а також описом вилучених речей обшукуваній особі;
- 10) за тактикою - зверху-донизу із дотриманням правил особистої безпеки.

Щодо участі обізнаних осіб у проведенні особистого обшуку, то найчастіше до цієї процесуальної дії як спеціалісти залучаються перекладачі, судово-медичні експерти, лікарі, спеціаліст у галузі хімії.

Перекладач залучається в разі якщо обшукуваний не володіє мовою, якої здійснюється кримінальне провадження. На нього покладаються обов'язки перекладу роз'яснень слідчого або дізнавача про порядок проведення особистого обшуку, підстав проведення, прав та обов'язків таких осіб. Ним же забезпечується переклад протоколу обшуку, складений за результатом проведення процесуальної дії, а також оголошується зміст зауважень і доповнень до протоколу для слідчого, дізнавача, котрий проводив обшук і які підлягають внесенню до тексту протоколу. Перекладач має забезпечити і ефективну комунікацію затриманого із залученим для здійснення його захисту

за призначенням захисником.

Потреба в залученні судово-медичного експерта або лікаря до особистого обшуку найчастіше виникає, коли відомо, що на тілі особи є або тілесні ушкодження, або збереглися сліди вчинення кримінального правопорушення. На нашу думку, за умов затримання особи, котра вчинила насильницький злочин і на її тілі залишилися сліди протиправної діяльності, цілком допустимо під час обшуку зробити змиви з її тіла таких слідів. Тактично це вірно з огляду на те, що така особа найчастіше затримується після вчинення злочину, як правило, по «гарячих» слідах, одразу після його вчинення, поряд із місцем події або поблизу нього. У подальшому, здійснюється особистий обшук затриманого задля вилучення в нього предметів, що можуть становити загрозу для нього або сторонніх осіб чи бути пов'язаними із подією кримінального правопорушення. Саме під час такої процесуальної дії у більшості випадків вилучається одяг, у якому перебуває затриманий. У цей же момент слід забезпечити фіксацію й інших слідів, зокрема шляхом змивів, адже зволікання може призвести до зникнення або умисного знищення слідів з тіла підозрюваного.

Судово-медичний експерт або лікар можуть не тільки надати допомогу у здійсненні змивів з тіла затриманого, але і проконсультувати щодо умов зберігання вилучених предметів, порядку призначення цитологічних або імунологічних експертиз. Технічну допомогу, пов'язану з наданням допомоги щодо фотографування, здійснення відеозапису, пакування вилучених предметів надає спеціаліст-криміналіст.

Якщо можливо спланувати особистий обшук, то попередньо разом зі спеціалістами-психологами або психіатрами, особливо щодо тих ситуацій, коли планується затримання особи з розладами психіки, поведінки або яка має психічні захворювання, можна проконсультуватися щодо тактичних прийомів, які доцільно застосувати під час проведення цієї процесуальної дії. Так, в юридичній літературі вказують, що найбільш ефективними під час проведення особистого обшуку є:

1. Залучення до особистого обшуку інших учасників кримінального провадження. Участь потерпілого або свідків може сприяти вилученню лише тих предметів, що пов'язані із подією кримінального правопорушення. Своєю поведінкою та/або реакцією на ті чи інші предмети вони акцентують увагу слідчого, дізнавача або прокурора на потребі більш детального огляду виявлених предметів.

2. Приховане спостереження за поведінкою обшукуваного й інших присутніх осіб на місці проведення процесуальної дії. Такі дії можуть доручатися оперативним працівникам або спеціалістам-психологам.

3. Видалення з місця проведення обшуку деяких присутніх осіб. Застосування цього прийому може сприяти зниженню рівня конфліктності, напруги, а подекуди із під час використанням необізнаності цих осіб про результати проведеного заходу під час подальших допитів, одночасних допитів двох і більше раніше допитаних осіб тощо.

4. Відволікаючі прийоми, що найчастіше застосовується, коли слідчому, дізнавачу або прокурору достеменно відомо про місцезнаходження предметів пошуку, однак він не розкриває цього злочинцю, його захиснику.

5. Бесіда чи «словесна розвідка» має сприяти добровільній видачі необхідних предметів обшукуваним, а інколи може допомогти слідчому визначити необхідний напрям пошуку.

6. Постановка запитань обшукуваному, що сприяє з'ясуванню відомостей про предмети пошуку, їх походження, дозволяє засвідчити наявність зв'язку між ними та обшукуваним.

7. Зіставлення інформації, що міститься у відповідях обшукуваного. Цей прийом сприяє перевірці версій обшукуваного.

8. Роз'яснення переваг взаємодії зі слідством. Сприяє зниженню рівня конфліктності, підвищенню ефективності взаємодії.

9. Раптове (несподіване) пред'явлення обшукуваним предмета, виявленого під час обшуку.

10. Порівняння (зіставлення) однорідних об'єктів, що можливе за умов:

1) добровільної видачі предметів пошуку; 2) під час виявлення об'єкта зі схожими або подібними ознаками. Пропонований тактичний прийом полягає у відмежуванні об'єктів, котрі не є явно шуканими, від припустимо шуканих.

11. Застосування техніко-криміналістичних засобів. Цей «тактичний прийом спрямований як для створення в обшукуваного враження про марність приховування розшукуваних об'єктів, так і для досягнення мети обшуку, підвищуючи результативність тактики пошукової діяльності (шляхом використання пошукової техніки). Зауважимо, що для досягнення мети обшуку використовуються серії тактичних прийомів і рекомендацій (тактичні комбінації), які диференціюються залежно від конкретної ситуації, що склалася на момент обшуку» [28, с. 202–203].

Обшук транспортного засобу, котрий згідно із нормами кримінального процесуального законодавства визначається як інше приміщення (ст. 233 КПК України), також є типовим різновидом обшуку, що проводиться під час розслідування багатьох кримінальних правопорушень. Загально прийнято розуміти під ним «примусове обстеження різного виду транспортних засобів, які перебувають у постійному чи тимчасовому володінні певних осіб, задля відшукання та вилучення знаряддя правопорушення, а також інших предметів та документів, які можуть мати значення для справи. Сюди ж відноситься також виявлення розшукуваних людей або трупів. Найчастіше необхідність обшуку транспортних засобів виникає під час розслідування контрабанди й розкрадання майна. Обшуковуються, як правило, невеликі за розміром транспортні засоби (автомобілі, річкові й морські катери, мотофелюги тощо). Великі судна піддаються обшуку переважно для виявлення розшукуваного злочинця. В інших випадках (зокрема, для виявлення предметів і документів, які мають значення для справи) обшуковуються зазвичай окремі службові, житлові й пасажирські приміщення суден» [35, с. 36–38].

Підставою для проведення такого виду обшуку, за загальним правилом є відповідна ухвала слідчого судді, а тактика обшуку є аналогічною, що й тактика обшуку житла чи іншого володіння особи. Разом із тим, існує й власне

йому притаманна специфіка, особливо в аспекті залучення до його проведення обізнаних осіб. Це зумовлено тим, що транспортні засоби часто використовують як засіб переміщення вилучених з обігу предметів (зброї, наркотичних засобів), знаряддя вчинення контрабанди, для перевезення або транспортування пам'яток (об'єктів) культурної спадщини тощо.

Особи, які використовують транспортні засоби для переміщення (транспортування) означених об'єктів вживають заходи щодо належного приховання таких об'єктів, тому виникає потреба у відшуканні сховищ всередині конструкції таких засобів. З огляду на це, слідчому або дізнавачу доводиться звертатися за допомогою до автомеханіків, слюсарів та ін.

Також допомогу надають спеціалісти-криміналісти, яким доручається як відшукання слідів кримінального правопорушення, так і предметів, що пов'язані із ним. У розслідуванні тих кримінальних правопорушень, коли відомо, що в транспортному засобі перевозили живу особу, труп або інші предмети, при контакті із якими могли залишитися мікросліди, то як спеціаліста до обшуку цього транспортного засобу доцільно залучити експерта-біолога, трасолога та спеціалістів інших фахів.

Отже, залежно від об'єкта обшуку відрізняється і певною мірою тактика проведення обшуку, адже змінюється характер пошукових дій, що зумовлено обстановкою на місці проведення обшуку, особливостями приховання предметів пошуку, а також змінюється характер діяльності залучених фахівців. Кожна слідча ситуація відрізняється, адже змінюються предмети пошуку, тому важливо з огляду на її специфіку залучати спеціалістів відповідного фаху, адже вони сприяють підвищенню якості проведеної процесуальної дії, зменшують загальний термін її проведення, забезпечують її належну фіксацію.

3.3. Проведення обшуку залежно від предмета пошуку

Тактика обшуку є ситуаційно зумовленою, проте це стосується і специфіки предметів пошуку. Найбільш типовими предметами пошуку під час

проведення обшуків, як засвідчує слідча та судова практика, стають ті, що вилучені з обігу. Відшукання та вилучення таких предметів, ще й певною мірою визначає складність потенційної слідчої (розшукової) дії, адже під час їх вилучення представники правоохоронних органів стикаються із високим рівнем протидії. Проте в контексті нашого дослідження важливо наголосити на специфіці участі обізнаних осіб в обшуках окремих предметів. Важливої актуальності участь спеціалістів набуває у зв'язку з тим, що останні можуть підтвердити «зв'язок» таких предметів із подією кримінального правопорушення. Так, на підставі наявності спеціальних знань, фахівець у галузі хімії може виявити з-поміж чисельної кількості предметів, саме ті, що є наркотичними засобами або психотропними речовинами, чи використовуються як прекурсори під час їх виготовлення. Таким чином, участь обізнаної особи в обшуку може враховуватися слідчим суддею під час розгляду відповідного клопотання про проведення обшуку, а складені спеціалістом матеріали або інші відомості, повідомлені ним під час обшуку, будуть враховані відповідними суб'єктами як під час досудового розслідування, так і судового розгляду. Тому вважаємо зупинитися на деяких особливостях обшуку, метою відшукання в якому є специфічні предмети.

Пошук зброї, вибухових пристроїв та вибухових речовин. Для нашої держави завжди пріоритетним було завдання щодо протидії незаконному обігу зброї. Особливої актуальності це завдання набуло після вторгнення на територію України держави-агресора. Це зумовлено, зокрема, тим фактом, що з початком війни збільшилася кількість фактів виявлення у цивільного населення незареєстрованої зброї, через що в юридичній літературі почали звертати увагу на потребу реформування чинного кримінального законодавства, зокрема в аспекті додаткового регулювання обігу зброї серед цивільних осіб в умовах дії правового режиму воєнного стану [79, с. 63]. Так, до прикладу у 2018 р. за ст. 263 КК України «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» [103] розпочато 7466 кримінальних проваджень, у 2019 р. – 6204, у 2020 р. – 5116, у 2021 р. – 4067, у 2022 р. – 4735, у 2023 р. –

5582 р. [160]. І це нами наведено лише відомості щодо одного із групи кримінальних правопорушень, предметом яких є вогнепальна чи холодна зброя, вибухові пристрої та вибухові речовини або які пов'язані з їх незаконним обігом. З огляду на це актуалізована потреба протидії кримінальним правопорушенням цього виду кримінально-правовими методами та криміналістичними рекомендаціями.

У контексті розслідування кримінальних правопорушень означеного виду важливо зауважити про роль обшуку, як однієї з найефективніших слідчих (розшукових) дій, що дозволяє як засвідчити факт незаконного зберігання цих предметів чи окремих обставин їх виготовлення, так і вилучити їх, тобто припинити таким чином протиправну діяльність причетних осіб. Відповідно до проведеного нами аналізу слідчої і судової практики розслідування кримінальних правопорушень, що пов'язані з незаконним обігом зброї, бойових припасів, вибухових пристроїв і вибухових речовин, вони проводилися у 39% кримінальних проваджень [75, с. 203]. Це цілком відповідає і результатам попередніх досліджень, котрі проведені нашими співвітчизниками [232, с. 39].

Також вважаємо за потрібне зауважити про масштабність протиправної діяльності, котра має місце у практичній діяльності правоохоронців на теперішній час і пов'язана з незаконним обігом зброї, вибухових пристроїв та ін. Як приклад можна навести ситуацію, що мала місце на Дніпропетровщині, коли майже 100 працівників поліції за результатами проведення комплексу заходів, зокрема обшуків, «вилучили арсенал зброї, боєприпасів та вибухових речовин, а саме: 21 пістолет, 7 пістолетів-кулеметів, 14 рушниць, 5 гвинтівок, 10 автоматів Калашникова, близько 25 тисяч набоїв різного калібру та пакування, 36 протитанкових гранатометів, 76 гранат, димові шашки та інші речові докази. Крім цього, у зловмисників вилучено великі суми грошей: 5,7 мільйона доларів, майже 50 тисяч євро, понад 700 тисяч гривень, а також п'ять автомобілів преміум-класу» [192].

Варто зауважити, що обшуки у кримінальних провадженнях окресленої

категорії, є одним із найефективніших способів збирання доказів і водночас найскладніших заходів, що зумовлено типом і характером вирішуваних тактичних завдань, а також наявністю загрози особистій безпеці учасників слідчої (розшукової) дії. Крім того, вони відрізняються власне притаманною їм специфікою. Ураховуючи це, досить часто до участі в них залучаються обізнані особи в статусі спеціалістів [75, с. 203–204].

Раціональне й осмислене визначення тактичних завдань обшуку дозволяє слідчому визначити спеціалістів яких саме фахів доцільно залучити до участі в ньому. У зв'язку з цим доречно вказати, що метою слідчого обшуку в кримінальних провадженнях, що пов'язані з розслідуванням незаконного обігу вогнепальної зброї і бойових припасів, є:

- отримання вихідної інформації для формулювання слідчих версій про походження зброї та боєприпасів, способи їхнього переміщення та зберігання, осіб, які вчинили такі кримінальні правопорушення або причетні до них певною мірою;

- виявлення слідів осіб, котрі причетні до незаконного обігу вогнепальної зброї і бойових припасів;

- фіксація та вилучення виявленої зброї та інших об'єктів;

- з'ясування обставин учинення кримінального правопорушення;

- одержання відомостей про осіб, котрі можуть надати інформацію, що становить слідчий інтерес;

- з'ясування обставин, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень тощо [71, с. 191–192].

Вагому роль відіграє залучення обізнаних осіб до планування обшуку. На цьому етапі вони надають консультативно-довідкову допомогу при вирішенні таких запитань:

- 1) чи плануються дії, котрі неможливо або складно виконати без участі обізнаної особи;

- 2) чи можливе виникнення складної ситуації, за якої обов'язковим стане використання спеціальних знань;

3) чи планується проведення деяких дій, виконання яких може бути покладено на залучену обізнану особу [236, с. 2];

4) чи виникне потреба в застосуванні техніко-криміналістичних засобів, навичками використання яких володіє виключно обізнана особа;

5) чи може виникнути потреба у проведенні попереднього дослідження відшуканих предметів або виявлених слідів тощо [31, с. 86–87].

Ми погоджуємося, що участь обізнаних осіб в обшуку сприяє як забезпеченню виконанню окремих завдань, підвищує результативність такої діяльності, так і скорочує загальний час (строк) їх проведення. У контексті саме цієї слідчої (розшукової) дії, це відіграє неабияке значення. У цілому участь спеціалістів підвищує якість проведених дій і рівень обізнаності слідчих шляхом такої взаємодії [75, с. 204].

На робочому етапі проведення обшуку залучені спеціалісти допомагають:

1) забезпечити застосування наукових, науково-технічних засобів, серед яких: пошукові прилади (переносна рентгенівська установка, металошукачі, прилад для виявлення трупів, інші) для виявлення схованих предметів і місця схованок, тайників;

2) здійснити фіксацію ходу і результатів проведення обшуку шляхом застосування засобів фотофіксації та відеозйомки;

3) з'ясувати сутність тих чи інших предметів (наприклад, товарознавець може розмежувати предмети одягу кустарного чи промислового виробництва);

4) проконсультуватися щодо питань дотримання правил безпеки (наприклад, при обшуку енергетичних споруд, поводження з вибуховими й отруйними речовинами), про способи їх вилучення та відшуканих предметів або слідів, їхнє пакування та транспортування [177, с. 320–321].

Щодо фаху спеціалістів, які залучаються до проведення обшуку в досліджуваній нами категорії кримінальних правопорушень, то співробітники органів Національної поліції, котрим вони підслідні, «найчастіше залучають працівників вибухотехнічної служби, утвореної у складі їхнього ж

центрального органу виконавчої влади, відділи яких утворені при ГУНП. Не менш поширеним є залучення судових експертів-вибухотехніків експертних установ МВС України та Міністерства юстиції України. Потреба залучення останніх зумовлена відсутністю у слідчого відповідних спеціальних знань, які слід застосувати задля реалізації мети та завдань запланованої слідчої (розшукової) дії» [75, с. 204–205].

З огляду на те, що зараз органи досудового розслідування досить часто уособлені молодими фахівцями, досвід практичної діяльності яких на посаді складає менше трьох років, небезпідставно зауважимо, що в них часто виникають труднощі з відшукуванням предметів пошуку, зокрема, зброї, вибухових пристроїв та/або вибухових речовин. У зв'язку з цим, залучена обізнана особа, зокрема спеціаліст у галузі зброєзнавства або вибухотехніки, надає допомогу слідчому у відшуванні зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, їх фрагментів і деталей або ж заготовок окремих деталей, технічних засобів, знарядь і виробів, а також інструментів і деталей, що застосовуються для виготовлення та/або перероблення зброї, вибухових пристроїв, предмети чи речі, у яких зберігалася зброя тощо, тобто які можуть стати предметом пошуку, адже можуть засвідчувати факт учинення особою кримінального правопорушення, за фактом якого розпочато досудове розслідування [126, с. 150–153].

У випадку відшукування під час обшуку означених предметів, залучені обізнані особи також можуть надати слідчому технічну допомогу, пов'язану із описом предметів озброєння [64, с. 144–147], їх розрядженням, виявленням і фіксацією маркувальних позначень, у з'ясуванні наявності будь-яких ушкоджень на зброї, бойових припасах, вибухових пристроях, відсутності комплектуючих частин, пакуванні вилучених об'єктів тощо [238, с. 102].

Залучення обізнаних осіб також «зумовлено потребою проведення попередньої криміналістичної оцінки відшуканої зброї, бойових припасів, вибухових пристроїв і вибухових речовин. Результати проведених криміналістичних досліджень згаданих об'єктів можуть бути використані під

час подальшого досудового розслідування, покладені в обґрунтування клопотання про накладення арешту на тимчасово вилучене майно, а з тактичної точки зору – під час висунення та відпрацювання слідчих версій, подальшого планування розслідування. Водночас на підставі проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень слід відмітити, що досить часто слідчі нехтують такою формою використання спеціальних знань, що на нашу думку, негативно позначається на швидкості та повноті проведеного розслідування. Адже у випадку виявлення фактів зберігання, носіння, транспортування тощо особою вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв, важливо не тільки притягти його до відповідальності за вчинення цих діянь, але й з'ясувати шляхи набуття ним зброї, імовірних співучасників, залучених до обігу тощо» [75, с. 205].

При цьому, слушно зауважують, що іманентною ознакою особистого обшуку, проведеного щодо затриманого за фактом незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, є підвищена конфліктність. Вона може полягати у здійсненні фізичного (інколи збройного) опору чи намаганні вплинути на психіку особи, яка провадить обшук шляхом висловлення погроз, образ, інших форм девіантної поведінки. З огляду на це А. О. Волобоев зауважує, що під час проведення будь-якого обшуку під час розслідування незаконного поводження зі зброєю та/або бойовими припасами, слід залучати спеціаліста-психолога або штатного психолога, на вирішення якого покласти завдання щодо: 1) оцінки рівня конфліктності обшуку, зокрема, шляхом спостереження за обшукуваним, а також іншими присутніми; 2) надання консультацій слідчому, прокурору та іншим учасникам слідчо-оперативної групи, залученим до проведення обшуку [28, с. 201–202].

Отже, практика залучення обізнаних осіб до проведення обшуку, метою якого є відшукання зброї, вибухових пристроїв і вибухових речовин, є усталеною й апробованою. За своєї сутністю така діяльність полягає не тільки в отриманні технічної допомоги залученого як спеціаліста інспектора-криміналістика, вибухотехніка чи зброєзнавця [75, с. 206].

Пошук комп'ютерних даних. Під час проведення обшуків у кримінальних провадженнях часто виникає потреба в залученні фахівців, які є спеціалістами в галузі комп'ютерних технологій та комп'ютерної техніки тощо. Останні під час обшуку здебільшого надають консультаційну допомогу при вирішенні запитань щодо доцільності вилучення тих чи інших документів, комп'ютерної техніки, а також реалізують дії щодо відшукування на них цифрової інформації, що становить слідчий інтерес, виконують інші дії.

Як засвідчує проведений нами аналіз матеріалів кримінальних проваджень, особливо важливо залучати таких спеціалістів до проведення обшуків, у яких планується вилучення комп'ютерних даних. Тим паче, що згідно із сучасною доктриною кримінального процесу, у деяких випадках носії комп'ютерної інформації вилучати не дозволено. Маються на увазі зокрема ті випадки, коли слідчий виявив комп'ютерні дані, системи, мобільні термінали тощо, уже після початку обшуку, а в клопотанні про проведення обшуку, а отже, і в ухвалі, винесеній слідчим суддею, про можливість їх вилучення не вказано, проте щодо них є достатні підстави вважати, що вони мають безпосереднє відношення до події кримінального правопорушення й обставин, котрі підлягають установленню в кримінальному провадженні. У зв'язку з цим, вважаємо доречною законодавчу новелу про надання права слідчому щодо «пошуку, виявлення та фіксації комп'ютерних даних, що на них міститься, на місці проведення обшуку» [105]. Тим паче, що «особи, які володіють інформацією про зміст комп'ютерних даних та особливості функціонування комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, можуть повідомити про це слідчого, прокурора під час здійснення обшуку, відомості про що вносяться до протоколу обшуку» [105]. Ба більше, як засвідчує проведений нами аналіз матеріалів слідчої та судової практики, вилучення комп'ютерної техніки, як правило породжує подальші претензії особи, в якій їх було вилучено, наприклад, власників або керівників підприємств, установ, організацій. Це все актуалізує потребу залучення до проведення обшуків, метою яких є відшукування та вилучення комп'ютерних

даних, відповідних спеціалістів, тим паче з огляду на те, що інколи виникають потреби відновлення видаленої інформації та її подальшого копіювання [141, с. 178–182].

Проведення обшуків, предметом пошуку в яких є комп'ютерні дані, вимагає дотримання ряду особливих вимог слідчим, прокурором як щодо підготовки, так і його проведення. До початку проведення обшуку важливо отримати достовірні дані про вид та конфігурацію комп'ютерних пристроїв, комп'ютерних мереж, зокрема про наявність локальної мережі або ж налаштування віддаленого доступу до таких пристроїв; за можливості з'ясувати чи використовується пристрій автономного або безперебійного живлення, чи може на функціонуванні комп'ютерних пристроїв позначитися вимкнення електроенергії тощо [2, с. 92].

З огляду на можливість виникнення потреби копіювання великого обсягу інформації, важливо заздалегідь підготувати відповідну комп'ютерну техніку та носії інформації, котрі будуть використані у процесі вилучення комп'ютерних даних. Як слушно зауважує Б. Б. Теплицький, до таких обшуків «доцільно залучити спеціаліста з комп'ютерних систем (за освітою інженер-програміст, програміст-математик, інженер з технічної експлуатації та ремонту комп'ютерів). Знання спеціаліста будуть необхідні під час підготовки до обшуку, а також для оперативного аналізу інформації і кваліфікованого її вилучення» [195, с. 128].

Більшість фахівців у галузі комп'ютерної техніки та комп'ютерних технологій вказують, що «приховану» в комп'ютері інформацію без ризику її знищення або пошкодження скопіювати складно, адже вона може опинитися під загрозою вагомої кількості негативних чинників. Саме тому вченими пропонуються такі рекомендації щодо проведення обшуку, зокрема, після входу до приміщення унеможливити контакт сторонніх осіб з комп'ютерною технікою, не дозволяти присутнім вимикати електроживлення, змінювати положення комп'ютерів, іншого обладнання. Це важливо, адже вимкнення електроживлення може призвести до втрати інформації, що зберігалася в

оперативній пам'яті комп'ютера, може викликати ускладнення під час запуску системи тощо [86, с. 168].

Якщо на момент проникнення до житла чи іншого приміщення комп'ютер було підключено до мережі живлення, він має залишатись у такому стані до проведення його обстеження спеціалістом. Усі спроби присутніх осіб, котрі не є членами слідчо-оперативної групи, здійснити які-небудь дії з комп'ютером, слід розглядати як спробу знищення інформації і про це варто вказати в протоколі обшуку. Важливо, щоб всю роботу з комп'ютером здійснював залучений спеціаліст і лише зняття (деактивацію) системи логічного захисту можна доручати обшукуваним особам.

Також важливо зауважити про потребу якісної підготовки та належної технічної оснащення обшуку, метою якого є комп'ютерні данні. Це стосується як безпосередньо технічних засобів (комп'ютерів, ноутбуків), так і програмного оснащення, що використовується в діяльності залученого спеціаліста в галузі комп'ютерних або ІТ-технологій (ліцензійного програмного забезпечення, загрузочних дисків, мобільних носіїв інформації, на які копіюються відшукані дані). З огляду на те, що може виникнути потреба демонтажу обладнання, то для цього можуть знадобитися відповідні інструменти, а саме: викрутка, кусачки, пінцети, плоскогубці, пасатижі, пакувальне приладдя, серед якого: кабельна стяжка, антистатичні пакети, коробки для DVD-дисків тощо.

З огляду на вказане, вважаємо вірним алгоритм проведення обшуку з метою вилучення (копіювання) комп'ютерних даних, відповідно до якого дії особи слід проводити у такій послідовності:

1) відсторонити від комп'ютерів осіб, які працюють за ними чи знаходяться поряд із ними;

2) зафіксувати місцезнаходження комп'ютера та периферійних пристроїв, іншого обладнання і не проводити будь-яких маніпуляцій із ними, якщо їх результат заздалегідь невідомий;

3) за наявності в приміщенні вибухових, їдких або токсичних речовин чи

матеріалів вжити заходи щодо їх видалення з приміщення, мінімізації їхнього негативного впливу;

4) якщо комп'ютер увімкнено, то вжити заходів щодо недопущення його відключення від електропостачання, зафіксувати, яка програма працює, у тому числі й стан робочого стола;

5) вимикати комп'ютер тільки за участю спеціаліста, попередньо зафіксувавши порядок підключення до нього усіх периферійних пристроїв;

6) кожен вилучений пристрій запакувати окремо, використовуючи для їх пакування відповідні роз'яснювальні бирки [138, с. 6–7].

Пошук наркотичних засобів. Проведення обшуків у кримінальних провадженнях, що пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, також має здійснюватися за участі фахівців у галузях хімії, біології, фармацевтики тощо. Залучений спеціаліст може сприяти вирішенню тих же завдань, що й під час обшуку, предметами пошуку в якому є зброя, зокрема, у їх відшуканні й описі відшуканих об'єктів, попередньому дослідженні, у тому числі зважуванні, тобто у їх фіксації.

Під час фіксації таких предметів пошуку спеціаліст, як слушно зауважила Н. М. Косміна, допомагає правильно та повно описати у протоколі:

– виявлені сліди та предмети, зокрема їх стан і ознаки, серед яких: якісні характеристики (форма, колір, агрегатний стан, походження матеріалу або сировини та ін.) та кількісні характеристики (геометричні параметри, кількість, вага і т.п.);

– місця їх виявлення, зокрема здійснити прив'язку до нерухомих орієнтирів, вказати на особливості їх взаємного розташування;

– інші характеристики, що дозволяють індивідуалізувати об'єкти;

– особливості пакувального матеріалу тощо [91, с. 63].

Окрім цього, залучений спеціаліст надає слідчому, дізнавачу або прокурору технічну допомогу, що полягає в належному пакуванні відшуканих об'єктів, що не призвело б до зміни їх властивостей під час їх транспортування

та зберігання. Особливого значення це стосується рідин, котрі можуть випаровуватися чи зберігання яких може бути унеможливлене через пошкодження скляної тари, нашарувань, які при неправильному транспортуванні можуть змінити місце свого розташування тощо.

Важливо враховувати, що до загальних положень роботи обізнаної особи, залученої до проведення обшуку як спеціаліста в кримінальному провадженні, пов'язаному з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, належать деякі методичні обмеження, що зумовлені використанням окремих методів і технічних засобів, які б під час пошуку, вилучення, попереднього дослідження виявлених предметів пошуку не спричинили їхнього знищення чи зміни властивостей, пошкодження інших слідів. З огляду на це при виявленні об'єктів, щодо яких є припущення про їх належність до наркотичних засобів, психотропних речовин чи прекурсорів, можливо використовувати експрес-тести, що надають змогу встановити походження виявлених об'єктів. Тим паче, що:

1) використання таких тестів не вимагає застосування спеціальної лабораторної техніки чи проведення дій щодо їх нагрівання, фільтрування, відбору проб, рідинної екстракції із точним поділом шарів рідини тощо;

2) проведення таких маніпуляцій доступно навіть особам, які не мають спеціальної освіти;

3) заздалегідь приготовлені реагенти тривалий час зберігають свої властивості та придатні до використання під прямими сонячними променями, в умовах високих і низьких температур;

4) технології, що покладені в основу експрес-тестів базуються на якісних хімічних реакціях, а тому мають характер орієнтуючої інформації.

Таким чином, використання експрес-тестів під час обшуку наразі можна визначити як апробовану практику, що засвідчує і проведений нами аналіз матеріалів кримінальних проваджень, судових справ, ухвалених вироків. Як приклад ефективного застосування експрес-тесту може бути наведено справу №522/20191/20, що розглядалася Приморським районним судом м. Одеси.

Відповідно до встановлених обставин справи обшук особи у присутності понятих проведено на відкритій ділянці – на вулиці м. Одеса. Під час огляду вмісту одного з відділень нагрудної сумки особи, у пачці цигарок виявлено сім згортків жовтого кольору та 21 згорток червоного кольору. На запитання слідчого обшукуваний пояснив, що в згортках міститься речовина – метадон. У подальшому залучений слідчим спеціаліст за допомогою наявного в нього обладнання на місці обшуку провів експрес-тест вмісту одного зі згортків червоного кольору, згідно із результатами якого підтверджено наявність метадону. Після цього виявлені предмети були запаковані, а слідчий склав протокол із яким ознайомилися всі учасники обшуку [25]. Це в подальшому позитивно вплинуло на вирішення питання слідчим суддею про накладення арешту на тимчасово вилучене майно, забезпечило схоронність цих предметів та можливість їх направлення на експерте дослідження.

Загальною рекомендацією стосовно залучення спеціаліста до «проведення слідчих дій при розслідуванні злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, є те, що крім спеціаліста-криміналіста необхідно обов'язково використовувати допомогу фахівців з хімії» [75, с. 205] та біології.

Наприклад, за фактом посіву або вирощування снотворного маку або конопель (ст. 310 КК України) важливим є правильне відібрання з-поміж виявлених рослин тих, що представляють слідчий інтерес, належне їх вилучення та упаковка. У цьому може надати допомогу залучений спеціаліст-біолог. Це також важливо з огляду на подальше забезпечення виконання завдань, що будуть поставлені на вирішення судового експерта-біолога (під час проведення судово-біологічної експертизи), на яку будуть направлені вилучені об'єкти [238, с. 102].

Непоодинокими є факти залучення до обшуків, у яких метою пошуку було відшукання серед рослин, котрі вирощувалися на земельній ділянці особи, агронома. Така ситуація мала місце у справі, що розглядалася Нововоронцовським районним судом Херсонської області. У подальшому під час судового розгляду справи залучений спеціаліст пояснив, що у 2007 р.

закінчив Херсонський державний аграрний університет, отримав спеціальність агрономія, за фахом працює впродовж 5 років. Вивчення рослин було передбачено освітньою програмою. Під час обшуку, як пояснив останній, він мав змогу пересвідчитися, що виявлена коренева система дійсно була кореневою системою канабісу, що вдалося встановити на підставі огляду зрізу – по характерних волокнах, а також за запахом. Також він пояснив, що виявлені рослини не були доведені до зрілості та вони не мали суцвіть. Зауважень до слідчих дій у нього не було, все проходило спокійно. Окрім цього, спеціаліст пояснив учасникам судового засідання, що якщо не здійснювати належний догляд за такими рослинами, не створювати спеціальних умов, вони до таких розмірів самі не можуть дорости [23]. Отже, спеціаліст надав слідчому на робочому етапі обшуку допомогу у збиранні наркотиковмісних рослин, а потім, повідомив суду важливу інформацію, яка була оцінена під час ухвалення обвинувального вироку.

Спеціаліст у галузі хімії зможе також вказати слідчому на потребу вилучення тих чи інших предметів, які, зокрема, могли використовуватися як компоненти (прекурсори) наркотичних засобів, устаткування, пристосування задля синтезу хімічних речовин, а також розфасовки готових наркотичних засобів, психотропних речовин та ін. Також він може допомогти слідчому у відшуканні та встановленні компонентів, з яких у кустарних умовах виготовляються речовини та засоби, вилучені законом з обігу, вказати на посуд і приладдя, що застосовувалися задля їхнього виготовлення. Залучені спеціалісти можуть надати допомогу у виявленні наркотиків і їхніх слідів, у вирішенні запитання про належність до наркотиків, виявлених лікарських засобів, порошків, рідин, інших речовин тощо [91, с. 71–80]. Також участь останніх важлива з огляду на те, що «обладнання, призначене для виготовлення наркотичних засобів, може бути в різному функціональному стані: 1) бути справним та перебувати в зібраному стані; 2) бути справним, але розібраним та зберігатися в сумках, коробках, після виготовлення наркотику; 3) бути придатним для подальшого використання та знаходитися в смітнику; 4) бути

частково пошкодженим» [93, с. 248]. Таким чином, залучена обізнана особа надасть допомогу у виявленні тих предметів, що застосовувалися під час виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин, а тому могли зберегти на собі їх сліди і підлягатимуть подальшому експертному дослідженню.

Вважаємо за потрібне наголосити на необхідності залучення до проведення подібних обшуків кінолога зі службовим собакою, що може надати допомогу у виявленні схованок наркотичних речовин, а також осіб, причетних до незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин.

У правничій літературі «кінолог зі службовим собакою можуть допомогти виявити труп у разі наявності інформації про його приховування або частини розчленованого трупа, а також предмети, з якими контактував злочинець та щодо яких можуть бути призначені судово-одорологічні експертизи» [33, с. 259].

Наголошують у спеціальній літературі на важливості залучення до обшуків, спрямованих на відшукування наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та/або прекурсорів, а також засоби призначені для їх виготовлення, експертів Експертної служби МВС України, котрі мають у своєму розпорядженні та оволоділи відповідними навичками поводження з такими технічними засобами як:

– засоби «пошуку, фіксування та вилучення доказів: засобів освітлення; вимірювальних приладів; ультрафіолетових освітлювачів; магнітних шукачів для виявлення прихованих об'єктів (контейнерів з наркотичними засобами); щупів та бурів для виявлення схованок і неметалевих предметів; радіохвильових дефектоскопів «Кайма» для виявлення порожнеч і неоднорідностей у конструкціях; технічних засобів пошуку та виявлення предметів контрабанди в недоступних місцях (оглядові детектори, ендоскопи (фіброскопи), електронні щупи)»; засобів оперативної діагностики речовин та матеріалів (прилад «Септор»), спеціальні детектори виявлення наркотичних засобів та їх слідів, визначення надмалих концентрацій та їх слідових

кількостей» [93, с. 252–253; 222, с. 24];

– засоби «технічного попередження витоку інформації (пристроїв для блокування телефонів, мобільного зв'язку в межах території, що оглядається, а також для блокування передачі даних за допомогою пристроїв, що працюють у стандартах «Bluetooth» та «Wi-Fi»)» [93, с. 253];

– спеціальні засоби «для відпирання металевих шаф, сейфів, сховищ;

– спеціальні засоби роботи з комп'ютерною технікою та мережами, автоматизованими системами (наприклад, нелінійні локатори «NR-900S», «Люкс», «ORION HGO-4000», «BVS WH» дозволяють виявляти мобільні пристрої, які приймають та передають голосові й текстові повідомлення; мобільний комплекс зі збирання та аналізу цифрових даних «UFED» (застосовується для вилучення, декодування та аналізу даних з різних мобільних пристроїв: мобільних телефонів, смартфонів, планшетних комп'ютерів)» [93, с. 253];

– засоби фотозйомки, відеозапису.

Отже, участь спеціалістів у проведенні обшуку, що спрямований на відшукання предметів, вилучених законом з обігу або характер вилучення яких потребує застосування спеціальних знань, має відбуватися з дотриманням таких засад: 1) законність; 2) верховенство права; 3) науковість, що передбачає застосування науково обґрунтованого підходу, якісних та апробованих методик і сучасних техніко-криміналістичних засобів; 4) якісна технічна оснащеність; 5) збереження таємниці досудового розслідування; 6) неупередженість; 7) повага до людської гідності; 8) ефективна комунікація, що полягає у відповідальному ставленні до вказівок слідчого, дізнавача або прокурора, котрі проводять обшук, а також у якісному виконанні покладених на спеціаліста завдань. Саме за умови їх дотримання, проведений обшук стане результативним та сприятиме отриманню інформації, що підлягає встановленню або має орієнтуюче значення для кримінального провадження.

3.4. Фіксація ходу та результатів обшуку

Результативність обшуку засвідчується не просто відшуканням предметів пошуку, а їх доказовістю, що визначається судом на підставі ґрунтовної оцінки багатьох аспектів дослідження окремих процесуальних джерел документів, процесуального порядку їх отримання тощо під час судового розгляду кримінального провадження. У зв'язку з цим вчені одногосно заявляють, що під час провадження цієї слідчої (розшукової) дії важливо дотримуватися сукупності визначених чинним кримінальним процесуальним законодавством правових і сформованих слідчою практикою організаційних засад, правильно обрати та застосовувати необхідні тактичні прийоми, технічно вірно підбирати та в подальшому використовувати техніко-криміналістичні засоби тощо.

Дотримання коректності у проведенні певних дій вимагається від усіх учасників обшуку. Це стосується і обізнаних осіб, котрі залучені до проведення тих чи інших дій, спрямованих на досягнення цілей досліджуваної нами слідчої (розшукової) дії. До законодавчих вимог проведення обшуку висувається обов'язковість фіксації ходу та результатів цієї слідчої (розшукової) дії.

Правові та тактичні засади проведення та фіксації слідчих (розшукових) дій висвітлювалися такими вченими як В. І. Алексєйчук, Н. М. Ахтирська, А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, М. О. Головецький, І. А. Жалдак, Л. П. Ковтуненко, В. О. Коновалова, Т. П. Матюшкова, В. В. Негребецький, Д. М. Піскун, О. М. Процюк, В. А. Сас, М. В. Салтевський, М. Ф. Сокиран, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, С. В. Харченко, М. Л. Цимбал, К. О. Чаплинський, В. Ю. Шепітько та багатьох інших. Поряд із поняттям «фіксація процесуальних дій» вчені процесуалісти та криміналісти застосовують також вираз «фіксація доказової інформації», під якою пропонують розуміти самостійний етап процесу доказування у кримінальному провадженні, уособлений певною системою фізичних дій, спрямованих на виявлення, вилучення, збереження й оцінку доказів [52, с. 164–165].

Діяльності, що пов'язана з фіксацією доказової інформації притаманні такі ознаки:

- «фіксація відомостей – це система певних фізичних дій, а не суто розумова процедура запам'ятовування яких-небудь фактів, явищ, процесів;
- відображення об'єкта фіксації має відбуватися тільки у встановлених процесуальних формах;
- фіксація здійснюється у межах процедури, передбаченої кримінальним процесуальним законом;
- фіксація охоплює дії не тільки з відображення самих фактичних даних, а й дій з їх виявлення, оскільки допустимість доказів залежить від допустимості їх джерел, а також допустимості засобів і способів їх виявлення;
- фіксація передбачає відображення самого процесу засвідчення, тобто його умов, суб'єктів, засобів і способів, що застосовувалися, тощо. Без цього неможливо достатньо повно й об'єктивно оцінити результати фіксації» [85, с. 49–50].

Серед основних методів фіксації, як правило, виокремлюють опис, моделювання, вимірювання. При цьому засобами реалізації цих методів визначають:

- «при вербальній формі фіксації – протоколювання, звукозапис, відеозапис;
- при графічній формі фіксації – графічні відображення (схематичні та масштабні плани, креслення, замальовки);
- при предметній формі фіксації – вилучення об'єкта в натурі і його консервація, виготовлення матеріальних моделей (реконструкція), зокрема макетування, копіювання, отримання відбитків, виготовлення зліпків;
- при наглядно-образній формі фіксації – фотографування, кіно- та відеозйомка» [85, с. 49–50].

Фіксація перебігу та результатів обшуку, зокрема, у житлі та іншому володінні особи, як слушно зауважують в юридичній літературі, характеризується низкою складнощів, що зумовлено динамічним характером

обшуку, різноманітністю джерел інформації, необхідністю виконання низки дій пошукового та іншого характеру, здійснення контролю за порядком її проведенням тощо [128, с. 261].

Об'єктивна фіксація перебігу та результатів обшуку й інших слідчих (розшукових) дій можлива за рахунок комплексного використання всіх способів фіксації, передбачених КПК України. Як і будь-яка слідча (розшукова) дія перебіг і результати обшуку фіксуються у протоколі, а на підставі положень ст.ст. 104, 236 КПК України – ще й за допомогою аудіо та відеозаписувальних пристроїв.

Віддаючи належне такому етапу проведення слідчої (розшукової) дії як фіксація її перебігу та результатів, слід погодитися із позицією А. Благодира, згідно із якою результатом належної фіксації стають процесуальні документи, речові докази, порівняльні зразки для проведення судової експертизи тощо [6, с. 253–254]. Така позиція є слушною і зараз, адже під час судового розгляду судом надається оцінка як вилученим за результатами проведення обшуку предметам, так і самому тексту протоколу із додатками долученими до нього.

До теперішнього часу окремі питання фіксації обшуку, зокрема й у протоколі, залишаються дискусійними. Перш за все це стосується потреби детального опису у протоколі всіх проведених дій слідчим, дізнавачем або прокурором, а також залученими спеціалістами. З огляду на власний практичний досвід, зокрема і на керівних посадах в органах досудового розслідування, а також на підставі ознайомлення з протоколами обшуків кримінальних проваджень, можемо зауважити, що практичні працівники здебільшого не вважають за потрібне зупинятися на ґрунтовному описі всіх проведених ними дій. Не піддаючи сумнівам законність своїх дій, практичні співробітники органів досудового розслідування та прокуратури апелюють проти детального опису такими аргументами як:

1. Недоцільність таких дій через:

- фіксацію всіх проведених заходів «за допомогою аудіо- та

відеозапису» [105];

– обов'язкового долучення до протоколу обшуку відеозапису (що має звукове супроводження), на якому зафіксовано весь перебіг слідчої (розшукової) дії (ч. 2 ст. 104 КПК України) [105].

2. Можливістю застосування аналогії закону з огляду на застосування безперервної фіксації обшуку. Так, керуючись положеннями ч. 2 ст. 104 КПК України, згідно із якою безперервна фіксація допиту виключає потребу обов'язкового внесення показань особи до тексту протоколу («за винятком, якщо жоден з учасників не наполягатиме на протилежному») [105], слідчі та дізнавачі наполягають на допустимості застосування аналогії закону [76, с. 218].

Деякою мірою ми погоджуємося з окресленими доводами, тим паче, що і Велика Палата Верховного Суду (ВС) не заперечує можливості застосування аналогії закону та аналогії права щодо норм як матеріального, так і процесуального права [155]. Проте вважаємо за потрібне наголосити на деяких важливих аспектах, а також неузгодженості окремих правових норм, що визначають порядок фіксації обшуку технічними засобами.

Так, ухвалою Касаційного кримінального суду Верховного суду від 02.09.2020 року у справі № 591/4742/16-к міститься висновок про те, що протокол «обшуку житла є недопустимим доказом, якщо у ньому відсутні відомості про послідовність всіх дій під час проведення обшуку та упакування вилучених предметів» [155].

Що стосується неузгодженості нормативно-правових положень, то згідно із ч. 10 ст. 236 КПК України проведення обшуку житла особи, іншого володіння особи має обов'язково фіксуватися «за допомогою *аудіо- та відеозапису*». При цьому ч. 2 ст. 104 КПК України визначено «Запис, здійснений за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів під час проведення слідчим, прокурором обшуку, є невід'ємним додатком до протоколу. Дії та обставини проведення обшуку, не зафіксовані у записі, не можуть бути внесені до протоколу обшуку та використані як доказ у

кримінальному провадженні» [105]. Тобто у наведеній законодавчій нормі для позначення можливих технічних засобів фіксації, котрі можуть застосовуватися законодавцем використано таку словесну конструкцію як «звуко- та відеозаписувальні технічні засоби» [105]. Отож певною мірою ці норми не відповідають одна одній.

Продовжуючи з'ясовувати особливості фіксації обшуку, слід звернутися до визначення технічних засобів, котрі можуть використовуватися під час провадження судочинства в Україні, зокрема, до положень «Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання», затвердженої наказом Державної судової адміністрації [59] від 06.06.2022 №156. Згідно із ними, технічні засоби «поділяються на технічні засоби звукозапису (з можливістю запису та відтворення звуку) та технічні засоби відеозапису (з можливістю запису та відтворення лише звуку; або звуку і відео одночасно)» [59]. З огляду на викладене вважаємо, що принципова відмінність цих засобів полягає в тому, що засоби відеозапису дозволяють як одночасно зафільмовувати і візуальну (графічну), і звукову (аудіо) види інформації, так і просто фіксувати перебіг подій без застосування звукового супроводження, тобто аудіофіксації. На відміну від цього, звукозапис дозволяє здійснити лише фіксацію звуку без відповідного відеозображення.

Слушно також зауважує О. С. Смірнов на тому, що положення ч. 10 ст. 236 КПК України не узгоджуються з положеннями, викладеними в абзаці 2 ч. 7 ст. 223 цього Кодексу [181, с. 113], відповідно до якого «обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії» [105]. Таким чином законодавець знову застосовує різну термінологію, просто вказуючи про необхідність фіксації обшуку за допомогою «*технічних засобів фіксування*».

Тому вважаємо, що хоча в окреслених нормативних конструкціях КПК України (ч. 10 ст. 236 та ч. 2 ст. 104) і вжито сполучник «та», для недопущення неоднозначного тлумачення цих норм і правильного застосування їх на

практиці, вважаємо більш коректним використання в цих нормах словесної конструкції *«за допомогою застосування технічних засобів відеозапису (з можливістю запису та відтворення звуку та відео одночасно)»*.

Продовжуючи розгляд питання про детальний опис перебігу всіх проведених дій у тексті протоколу слідчої (розшукової) дії слід звернутися до положень ч. 2 ст. 104 КПК України: *«Дії та обставини проведення обшуку, не зафіксовані у записі, не можуть бути внесені до протоколу обшуку та використані як доказ у кримінальному провадженні»* [105]. Тобто законодавець наголошує на єдності змісту тексту протоколу та відповідного відеозапису, що дозволяє зауважити про їх тотожність одне одному. Очевидно, що вказаний в цій нормі запис стосується тільки відеозапису зі звуковим супроводом.

Відеозапис у спеціальній літературі визначають як електронний метод фіксації доказової інформації, що характеризується оперативністю, технологічною гнучкістю та вагомою інформаційністю, є засобом фіксації *«візуальної та звукової доказової інформації під час провадження слідчих дій»* [63, с. 367]. У криміналістичній літературі вказують, що об'єктами відеофіксації, котра здійснюється під час проведення обшуку є:

- 1) місце проведення слідчої (розшукової) дії;
- 2) місця перебування предметів пошуку, тайників;
- 3) виявлені предмети, документи, трупи тощо.

Щодо практичних рекомендацій здійснення відеозапису, то, наприклад, під час виявлення тайника тактично правильно за допомогою відеофіксації зафіксувати його місце знаходження, зовнішній вигляд, окремі етапи відкриття, відкритий тайник із предметом, що там знаходиться, і сам виявлений предмет. Після цього щодо виявлених предметів можуть застосовуватися прийоми детальної відео- або фотозйомки, що дає змогу зафіксувати індивідуальні ознаки виявлених предметів, котрі також є обов'язковими, адже вона забезпечить подальшу ідентифікацію вилученого майна на фоні інших об'єктів, неможливість їх підміни, у разі вчинення службового підроблення зокрема. Окрім цього, перевагами відеозапису відзначають можливість

відтворення поведінки обшукуваного, його реакцій, зокрема й у разі виявлення предметів, документів або цінностей, що становили предмет пошуку або вилучені з обігу речовини, предмети тощо [97, с. 395].

Аналізуючи положення ч. 2 ст. 104 КПК України, котра вимагає дотримання чіткої відповідності між текстом протоколу та відеозаписом обшуку, І. В. Гловюк слушно вказує, що вони суперечать нормам ст. 84 КПК України, згідно із якою докази визначені через формулювання «фактичні дані» [105]. Згідно із позицією авторки «дії та обставини», про які згадується у положеннях ст. 104 КПК України, «ніяк і ніколи не можуть бути визнані доказами та використані як докази» [38, с. 142]. Ми не будемо вдаватися до подальших дискусій щодо того, чи можуть окремі дії та обставини визнаватися фактичними даними, котрі можуть набути статус доказу в кримінальному провадженні, однак знову наголосимо, що ретельній оцінці під час судового розгляду підлягає як оформлення тексту протоколу, так і зміст обставин, викладений у ньому.

Тим паче, що з огляду на проведений нами аналіз емпіричних матеріалів, непоодинокими є слідчі ситуації, коли під час проникнення в ході обшуку там проводиться відшукування слідів кримінального правопорушення, тобто встановлення місцезнаходження певних предметів не є основною метою проведення досліджуваної нами слідчої (розшукової) дії, що цілком узгоджується із законодавчими нормами, згідно із якими метою проведення обшуку може стати фіксація «відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення» [105]. Тобто термін «обставини» застосовується і в положеннях ст. 104, і ст. 234 КПК України.

Також до важливих аспектів відеофіксації обшуку в юридичній літературі відносять такі як: момент початку відеофіксації, необхідність забезпечення присутності в кадрі понятих, детальну фіксацію факту вилучення певних предметів пошуку та здійснення детальної відеозйомки відшуканого і вилученого майна тощо [85, с. 81; 135, с. 97–98].

З огляду на проведений аналіз матеріалів кримінальних проваджень,

варто наголосити на важливості здійснення фіксації обшуку ще до початку проникнення до житла чи іншого володіння особи. Так, наприклад, у справі №387/324/18, що розглядалася Добровеличківським районним судом Кіровоградської області, відеофіксація обшуку розпочалася після того, як учасники слідчої (розшукової) дії та працівники спецпідрозділу «Корд» уже «перебували в приміщенні коридору, де пізніше було виявлено гранату з підривною. Крім цього, відеофіксація під час обох обшуків проводилася на особистий мобільний телефон оперативного працівника, а на момент судового розгляду оригінальний примірник технічного носія інформації зафіксованих процесуальних дій не зберігся» [19], що свідчить про порушення ч.3 ст.107 КПК України. Це призвело до того, що обидва обшуки, проведені у кримінальному провадженні, зокрема складені протоколи та вилучені об'єкти «визнані недопустимими доказами, оскільки отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини» [19].

Щодо детального опису в протоколі обшуку всіх обставин, то на нашу думку, і в протоколі процесуальної дії, і на відеозаписі, з огляду на викладене вище, обов'язково слід зазначати й детально описувати всі ті дії, що були проведені слідчим, а також залученими спеціалістами задля виявлення і вилучення предметів, речовин, слідів, осіб і неживих організмів (зокрема, трупів людей, їх решток, тварин тощо), відомості про які, зокрема, стосуються обставин кримінального правопорушення та підлягають з'ясуванню під час досудового розслідування кримінального правопорушення. У протилежному випадку, суд матиме всі підстави визнати отримані докази недопустимими.

Також важливим є застосування тих технічних засобів фіксації, які мають здатність якісної передачі відеозображення та звуку, а також тих, що мають можливість тривалої фіксації процесуальної дії. Відомості про всі застосовані техніко-криміналістичні засоби підлягають обов'язковому занесенню до тексту протоколу. Адже відсутність відомостей про всі застосовані під час процесуальної дії технічні засоби фіксації разом з відповідними носіями інформації, їхні характеристики; відомості про всіх залучених до участі в

проведенні процесуальної дії осіб, у тому числі тієї особи, яка здійснювала відеофіксацію, та їх процесуальний статус; а також відомості про технічні неполадки або інші причини переривання відеозапису обшуку є порушення вимог ст. 104 КПК України, а тому можуть визнаватися підставами для визнання складеного протоколу недопустимими [22]. Це лише деякі з помилок, яких допускаються слідчі. На нашу думку, усі з них могли бути усунені у разі своєчасного залучення спеціалістів, зокрема у галузі криміналістики, тим паче, що у всіх територіальних відділах поліції наразі передбачено посаду інспектора-криміналіста [238, с. 104].

Не менш дискусійним питанням про проведення обшуку є безперервність його відеофіксації. Думки вчених з цього приводу розділилися на діаметрально протилежні: дехто вказує на можливість перерви у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії [61, с. 7–8, 11], інші – на обов'язковості безперервної, суцільної фіксації процесуальної дії [38, с. 143].

Щодо безперервності фіксації процесуальних дій, то аналізуючи положення ст. 27 КПК України в цьому аспекті, вважаємо за потрібне навести позицію Д. В. Зеленюка, який вказує, що означена норма «не розкриває змісту цього поняття та прямо не передбачає заборону переривати таке фіксування» [55]. Щодо власної позиції, то по-перше, обшуки достатньо часто є досить тривалими, це безумовно викликає потребу здійснення перерв. Навіть в аспекті вирішення технічних питань – заміни відеокамери через розрядження акумулятору або підключення її до необхідних джерел живлення, носіїв інформації і тому подібне. По-друге, слід розрізняти перерву (паузу) та припинення відеозапису. Тобто переривати відеофіксацію для ознайомлення учасників із текстом протоколу категорично забороняється, адже окремі їх зауваження та доповнення можуть опинитися «за кадром». Водночас взяти перерву через потребу вирішення технічних питань не забороняється, проте вона не повинна супроводжуватися із реалізацією якихось пошукових заходів або інших аспектів проведення досліджуваної нами процесуальної дії.

В аспекті визначення моменту початку здійснення відеофіксації в

спеціальній літературі також висловлюються різні позиції. Деякі представники Національної академії внутрішніх справ пропонують розпочинати її від моменту вжиття заходів, пов'язаних із пред'явленням ухвали [162, с. 40]. На нашу думку, така характеристика не достатньо коректна, адже інколи в місці проведення обшуку взагалі може бути не виявлено будь-яких осіб, зокрема власників або користувачів приміщенням, що не виключає можливості проведення слідчої (розшукової) дії. О. С. Смірнов зауважує, що відеофіксація має охоплювати й ті моменти, що передували обшуку, наприклад, допуск правоохоронців для проведення процесуальних дій, відсутність порушень з їх боку, а також допущених порушень стосовно самих правоохоронців [181, с. 119], зокрема вчинення опору їх законним вимогам тощо. Ми також дотримуємося позиції згаданого автора, адже на практиці врученню ухвали про дозвіл на проведення обшуку може передувати вжиття цілої низки заходів, пов'язаних із проникненням до житла, іншого володіння особи, що може бути пов'язане із протидією заінтересованих осіб. Задля надання об'єктивної оцінки діям правоохоронців, у разі надходження скарг від учасників кримінального провадження або третіх осіб, подібний відеозапис може стати у нагоді.

Також вважаємо слушною позицію, що процедура оформлення носія з відеозаписом обшуку має відбуватися в такій послідовності:

- відомості про електронний носій інформації, на якому міститься відеозапис обшуку, проведеного в житлі чи іншому володінні особи, підлягає внесенню до протоколу;
- після завершення відео фіксації носій інформації підлягає вилученню з дотриманням правил експлуатації відповідного технічного пристрою;
- після цього носій інформації поміщується до спеціального пакета чи конверта, запаковується та засвідчується підписами учасників обшуку;
- після проведення означених дій слід залишити місце проведення обшуку [128, с. 268].

Щодо складання описової частини тексту протоколу, то як ми вже вказали, вона має містити детальний опис усіх проведених дій учасників

обшуку. У цьому контексті вважаємо за потрібне зауважити, що теза про ефективність проведення обшуків певною мірою забезпечується компетентністю та правильністю дій всіх учасників, залучених до її провадження, на нашу думку є аксіоматичною і не може викликати жодних заперечень. Так, неабияку допомогу слідчому або прокурору надають компетентні спеціалісти, яких слідчий підбирає ще на стадії планування майбутньої слідчої (розшукової) дії.

Слідчий взаємодіє з обізнаною особою, залученою як спеціаліст, отримуючи роз'яснення щодо спеціальної термінології, що використовується в окремій галузі знань, щодо правильних назв об'єктів, їх частин, які підлягатимуть вилученню; консультацій щодо особливостей вилучення, пакування, перевезення та збереження окремих предметів пошуку, вилучених слідів тощо [136, с. 164].

Наразі досить складно уявити собі, як слідчий може самостійно реалізовувати весь той спектр тактичних завдань, вирішення яких планується досягти шляхом проведення обшуку. Так, у 100% проаналізованих нами проваджень до проведення обшуку залучаються обізнані особи, наділені навичками використання технічних засобів відеофіксації. З урахуванням потенційних предметів пошуку, задля забезпечення особистої безпеки учасників слідчої (розшукової) дії залучаються фахівці у галузі криміналістичної вибухотехніки тощо. Саме тому залучення обізнаних осіб є не просто заходом щодо підвищення якості проведеної дії, а стає необхідною умовою досягнення цілей обшуку і захисту прав і свобод її учасників.

З огляду на важливість і поширеність залучення обізнаних осіб до участі в обшуку слід наголосити, на дотриманні ряду умов фіксації цієї слідчої (розшукової) дії, для того, щоб під час судового розгляду зібрані докази не були визнані недопустимими. До них ми відносимо такі:

1. Усі учасники обшуку, зокрема й обізнані особи, мають бути обов'язково попереджені про застосування технічних засобів фіксації слідчої дії у вигляді безперервного відеозапису, характеристики цих технічних засобів,

а також порядок та умови їх застосування.

2. Обов'язково слід роз'яснити залученим учасникам їхні права й обов'язки, а також види відповідальності та підстави для відводу.

3. До тексту протоколу підлягають внесення анкетні дані, посада, спеціальність, інші відомості, а також процесуальний статус залученої обізнаної особи.

4. Залучена обізнана особа виконує тільки ті дії, проведення яких доручено слідчим, дізнавачем або прокурором, що супроводжується їх відеофіксацією та описом у тексті протоколу.

5. Категорично забороняється припинення відеофіксації обшуку для відкриття тайнику, пакування предметів пошуку та тих, вилучення яких планується.

6. Обізнана особа не повинна застосовувати знаряддя та засоби, котрі можуть становити загрозу життю чи здоров'ю учасників обшуку, знищити чи пошкодити предмети пошуку.

7. Участь перекладача слід забезпечити для особи, яка не володіє мовою, якою здійснюється кримінальне провадження.

8. Виготовлені додатки до протоколу, зокрема й ті, що підготовлені спеціалістом (креслення, схеми, плани тощо), мають бути підписані всіма учасниками обшуку, у тому числі й особою, яка їх виготовила.

9. На роз'яснювальних бирках упаковок, до яких поміщено вилучені об'єкти, а також носій проведеного відеозапису, мають міститися підписи всіх учасників обшуку, зокрема й спеціалістів.

10. Відеозапис обшуку є одним із невід'ємних додатків до протоколу, а тому його оригінал має зберігатися в матеріалах кримінального провадження, а його копія разом із протоколом має вручатися особі, у житлі чи іншому приміщенні якої проведено слідчу (розшукову) дію.

11. Письмові пояснення обізнаної особи, яка брала участь у проведенні обшуку, за наявності, долучаються до протоколу також як невід'ємний додаток.

Висновки до розділу 3

За результатами теоретичного аналізу та узагальнення емпіричних даних визначено особливості тактики обшуку залежно від об'єкта обшуку, предметів пошуку, а також порядок належної фіксації цієї процесуальної дії. До найважливіших науково обґрунтованих положень віднесено такі:

1. З'ясовано, що обшук житла чи іншого володіння особи – це складна слідча (розшукова) дія, метою якої є виявлення, фіксація фактичних даних про подію кримінального правопорушення або пов'язана із ним, відшукання та вилучення знарядь кримінального правопорушення, майна, набутого протиправним шляхом або предметів, вилучених законом з обігу, а також установлення місцезнаходження розшукуваних осіб, що пов'язана з обмеженням прав особи у житлі чи приміщенні якої він проводиться.

2. Удосконалено класифікацію обшуків. В якості їх класифікаційних підстав запропоновано використовувати такі: 1) об'єкт обшуку; 2) юридична підстава проведення процесуальної дії; 3) мета проведення та значення предметів пошуку для розслідування; 4) суб'єкт проведення; 5) статус учасників, котрі залучені до його проведення; 6) професійний, політичний або інший статус особи, яка обшукується; 7) тип проведених пошукових дій; 8) особливості тактики проведення; 9) характер діяльності і тип вирішуваних залученими спеціалістами завдань; 10) форма власності об'єкта обшуку; 11) тип охорони об'єкту обшуку; 12) специфіка діючого правового режиму; 13) обсяг обстеження; 14) послідовність проведення процесуальної дії; 15) одночасність проведення процесуальних дій (в одному кримінальному провадженні); 16) кількість суб'єктів, котрі проводять пошукові дії.

3. Загальні слідчі ситуації обшуку класифіковано за рівнем вчинення особою, яка обшукується, або власником чи користувачем приміщення протидії; за ступенем сприяння обшукуваним у реалізації цілей обшуку; за присутністю на місці проведення обшуку особи, яка причетна до вчинення кримінального правопорушення, чи інших сторонніх осіб; залежно від ступеня

інтенсивності прояву конфлікту під час проведення обшуку.

4. Обґрунтовано, що обшук – це одна з найрезультативніших дій у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом зброї, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності чи комп'ютерних технологій, адже за результатами її проведення можливо вилучити та зафіксувати об'єкти й інші обставини, що підлягають встановленню та дослідженню під час розслідування. Охарактеризовано специфіку участі обізнаних осіб залежно від специфіки предметів пошуку.

5. Визначено засади, яких слід дотримуватися при проведенні обшуку за участю спеціалістів, серед яких: 1) законність; 2) верховенство права; 3) науковість, що передбачає застосування науково обґрунтованого підходу, якісних та апробованих методик і сучасних техніко-криміналістичних засобів; 4) якісної технічної оснащеності; 5) збереження таємниці досудового розслідування; 6) неупередженості; 7) поваги до людської гідності; 8) ефективної комунікації, що полягає у відповідальному ставленні до вказівок слідчого, дізнавача або прокурора, котрий проводить обшук, а також у якісному виконанні покладених на спеціаліста завдань. Саме за умови їх дотримання, проведений обшук стане результативним та сприятиме отриманню інформації, що підлягає встановленню або має орієнтує значення для кримінального провадження.

6. На підставі аналізу положень КПК України, виявлено, що деякі із них, котрі спрямовані на визначення порядку фіксації обшуку, неузгоджені між собою, а тому потребують унесення відповідних змін, задля забезпечення їх одноманітності, а отже, і уніфікації правозастосовної практики. Серед них, зокрема:

- положення ч. 10 ст. 236 КПК України та ч. 2 ст. 104 КПК України, у частині фіксації обшуку;
- норми ч. 2 ст. 104 КПК України та ст. 84 КПК України щодо визначення обсягу фіксації дій та обставин проведення обшуку;

– положення ч. 1 ст. 236 КПК України та ст. 46 КПК України у контексті визначення повноважень захисника щодо залучення спеціаліста до участі в обшуку та ін. Обґрунтовано, що вирішення і приведення їх у відповідність між собою забезпечить «урівноваженість» обсягу правосуб'єктності сторони захисту та сторони обвинувачення.

Основні положення цього розділу відбито в публікаціях [75].

ВИСНОВКИ

За результатами узагальнення теоретичних розробок українських вчених, узагальнення положень чинного кримінального процесуального та кримінального законодавства, ураховуючи сформовану практику Європейського суду з прав людини, а також беручи до уваги особливості формування національної судової практики, сформульовано ряд науково обґрунтованих положень, що визначають правові й тактичні основи проведення обшуку за участю обізнаних осіб. До найбільш вагомих наукових положень, що засвідчують досягнення поставленої мети, ми відносимо такі:

1. Обґрунтовано місце обшуку в системі слідчих (розшукових) дій на підставі узагальнення його іманентних ознак та аналізу запропонованих у юридичній літературі дефініцій цієї процесуальної категорії. За результатами цього визначено специфічні ознаки обшуку, що відрізняють його від інших слідчих (розшукових) дій. До останніх віднесено:

– проведення обшуку виключно особою, яка займає відповідну посаду в правоохоронних органах та відомості про яку внесено до ухвали слідчого судді без неможливості передоручення;

– примусовий характер обшуку, що не передбачає альтернатив у процесуальному та тактичному плані в контексті реалізації пошукових заходів (попри те, що присутнім учасникам і пропонується добровільно видати предмети, зазначені в ухвалі слідчого судді або ж подолати системи логічного захисту тощо);

– проведення цієї слідчої (розшукової) дії у будь-якому разі пов'язано з обмеженням конституційних прав і законних інтересів особи.

2. Охарактеризовано юридичні та фактичні підстави проведення обшуку. Наголошено, що про наявність у сформованій слідчій ситуації фактичних підстав, достатніх для проведення обшуку свідчать: 1) установленний факт скоєння кримінального правопорушення; 2) вагомість значення відшуканих речей, документів, осіб для досудового розслідування та

загалом для виконання завдань кримінального провадження; 3) наявність достатніх підстав вважати, що вилучені предмети пошуку набудуть статусу процесуальних джерел доказів у кримінальному провадженні; 4) установлення достатніх фактів, що засвідчують перебування потенційних предметів пошуку у житлі чи іншому приміщенні, де планується проведення обшуку.

3. Піддано ґрунтовному аналізу й визначено загальні тактичні основи обшуку, а також специфічні, до яких віднесено проведення обшуку в умовах надзвичайних правових режимів, зокрема під час дії воєнного стану. Охарактеризовано тактичні прийоми, застосування яких під час обшуку є найбільш результативним. Наголошено на доцільності консультування з обізнаними особами щодо доцільності застосування окремих тактичних прийомів, ураховуючи при цьому ще й особливості об'єкту обшуку, характеристики предметів пошуку, виду та характеру тактичних завдань, реалізація яких запланована шляхом проведення обшуку.

4. Обґрунтовано, що при формуванні слідчо-оперативної групи, яка братиме участь у проведенні обшуку, важливо залучати представників різної статевої приналежності, адже може виникнути потреба здійснення особистого обшуку присутніх осіб, проведення якого допустиме лише представниками тієї ж статі, що й особа, яка обшукується.

5. З'ясовано, що особливості правосуб'єктності обізнаних осіб у кримінальному провадженні визначаються положеннями КПК України, Закону України «Про судову експертизу», а також рядом підзаконних нормативно-правових актів, однак наголошено, що в будь-якому разі під час участі в обшуку вони отримують статус спеціаліста.

6. Ураховуючи, що проведення обшуку складається з трьох етапів, серед яких: підготовчий, робочий і заключний, обґрунтовано, що застосування спеціальних знань, залученими до них спеціалістами, може здійснювати як у процесуальній, так і непроцесуальній формі.

7. Установлено, що до функцій, які покладаються на вирішення залученого до обшуку спеціаліста, слід відносити: консультаційну; технічну;

довідкову; організаційно-технічну; інформаційну.

8. Визначено, що важливими стадіями підготовчого етапу обшуку, до участі в яких неодмінно слід залучати спеціаліста є такі як: вивчення матеріалів кримінального провадження; збирання орієнтуючої інформації про об'єкт обшуку, предмети пошуку, осіб, у житлі чи іншому приміщенні яких планується проведення обшуку; підготовка техніко-криміналістичних засобів; планування обшуку.

9. Обґрунтовано, що на етапі вивчення матеріалів кримінального провадження доступ до матеріалів кримінального провадження варто надати залученій обізнаній особі з огляду на те, що об'єктивне ознайомлення з окремими фактичними даними, із застосуванням прогностичного методу дозволить йому: 1) надати консультативну допомогу щодо техніко-криміналістичних засобів, які необхідно буде застосувати на робочому та заключному етапах обшуку; 2) визначити інших учасників слідчо-оперативної групи, яка проводитиме обшук специфічного об'єкту; 3) визначити техніко-криміналістичні прийоми та спланувати тактику проведення обшуку в залежності від їх особливостей; 4) визначити імовірні місця тайників, схованок та в цілому місця зберігання предметів пошуку; 5) встановити ідентифікаційні ознаки предметів пошуку, відомості про які варто буде вказати в клопотанні про проведення обшуку тощо.

10. Визначено умови, яких слід дотримуватися під час залучення обізнаної особи до ознайомлення із матеріалами кримінального провадження на підготовчому етапі проведення обшуку, а саме:

1) пересвідчитися у компетентності залученого спеціаліста, зокрема шляхом ознайомлення з документами, що засвідчують набуття ним освіти певного рівня; спеціальності у зв'язку зі здійсненням трудової діяльності (засвоєння спеціальних навичок) або інших документів чи відомостей, що засвідчують наявність відповідних знань і навичок у галузі, наприклад, мистецтва або ремесла;

2) встановити відсутність підстав, що свідчать про будь-яку

заінтересованість обізнаної особи у результатах кримінального провадження, тобто, які є підставами для відводу спеціаліста;

3) попередити залученого спеціаліста про недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування (ст. 222 КПК України), а також про кримінальну відповідальність за порушення цієї заборони (ст. 387 КК України).

11. Охарактеризовано особливості участі залученої обізнаної особи до збирання орієнтуючої інформації, що має вагоме значення у прогнозуванні найефективнішої стратегії обшуку, визначенні додаткових завдань, котрі треба буде розв'язати на підготовчому етапі проведення обшуку тощо. Визначено, які форми використання спеціальних знань можуть бути реалізовані на цій стадії підготовчого етапу, зокрема, розкрито можливості такої із них як залучення спеціаліста до проведення перевірок за криміналістичними обліками.

За типом відомостей орієнтуючу інформацію класифіковано на інформацію про: 1) про об'єкт обшуку: його конструктивні особливості, площа, способи охорони, наявність сигналізації, відеоспостереження, підключення до електронних комунікаційних мереж (локальних, Інтернету); 2) про предмети пошуку: їхні ідентифікаційні ознаки, чи вилучені вони законом з обігу, можуть становити небезпеку для учасників обшуку, які імовірні місця їх приховання, особливості їх вилучення та фіксації, які вимоги висуваються щодо їх пакування, транспортування та подальшого зберігання тощо; 3) щодо обшукуваних осіб: соціально-демографічні відомості; соціально-біологічні характеристики; соціально-психологічні якості; девіантні прояви або інші особливості психологічного портрету; наявність у володінні зброї, навичок поводження із нею, кримінального досвіду тощо; 4) про техніко-криміналістичні засоби: вид, марку, умови застосування, кількість, особливості експлуатації, способи застосування за цільовим призначенням тощо; 5) щодо особливостей реалізації тактичних прийомів залежно від слідчої ситуації.

12. Охарактеризовано роль залученої обізнаної особи до планування

обшуку та визначено напрями взаємодії із такою особою представників сторони обвинувачення, визначено деякі аспекти залучення та подальшої участі в обшуку перекладача. Визначено, що діяльність спеціаліста під час планування обшуку має аналітично-прогностичний характер та передбачає узагальнення встановлених відомостей про подію кримінального правопорушення, об'єкт, де проводитиметься обшук, особливості потенційних предметів пошуку, та за результатами цього визначення тактичних прийомів проведення обшуку, застосування яких сприятиме забезпеченню результативності слідчої (розшукової) дії, надання технічної допомоги, зокрема щодо застосування засобів техніко-криміналістичного забезпечення тощо, потреба у використанні яких може виникнути на робочому етапі проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

13. Визначено перелік типових питань, вирішення яких може бути покладено на залученого до планування обшуку спеціаліста, серед яких: 1) чи є вірогідність того, що під час обшуку існуватиме потреба у проведенні робіт, які неможливо чи складно виконати (провести) без участі спеціаліста; 2) чи існуватиме потреба під час проведення обшуку залучення спеціаліста певного фаху; 3) чи можливо для раціональної організації обшуку, наприклад, для пришвидшення строку його перебігу, доручити проведення певного виду робіт спеціалісту або групі спеціалістів; 4) чи планується застосування техніко-криміналістичних засобів, навички поводження з якими відсутні у представників сторони обвинувачення, яким слідчим суддею надано дозвіл на проведення обшуку; 5) чи може виникнути під час проведення обшуку потреба в попередньому дослідженні предметів пошуку тощо, зокрема проведення попередніх криміналістичних та інших досліджень; 6) працівника якої організації, установи, підприємства слід залучити як спеціаліста; 7) яку кількість спеціалістів варто залучити для правильного й оперативного розв'язання поставлених завдань та ін.

14. Запропоновано алгоритм залучення спеціаліста до участі в обшуку, зокрема, у разі усвідомлення обов'язкової участі в обшуку спеціаліста певного

фаху, який, зокрема, є працівником певної установи, підприємства, організації, вказано на можливість вказівки щодо його залучення у відповідному клопотанні про проведення обшуку, що подається на розгляд слідчого судді. Обґрунтовано таку потребу з огляду на те, що: 1) у разі наявності відповідної вказівки про це в ухвалі слідчого судді, вона стане обов'язковою для виконавців, а тому процес узгодження подальшого порядку взаємодії із особою, на яку керівник такої організації покладатиме виконання згаданої ухвали, буде більш врегульованим; 2) це не створюватиме потребу вирішення додаткових організаційних питань, що пов'язані із підшукуванням спеціаліста, який братиме участь у обшуку на договірних засадах (порядок реалізації яких досі не врегульовано на рівні законодавства). Альтернативним способом залучення спеціаліста до проведення обшуку є винесення відповідної постанови у порядку ч. 3 ст. 110 КПК України. Охарактеризовано інші тактичні особливості участі обізнаних осіб в статусі спеціалістів у проведенні обшуку.

15. Обґрунтовано, що для позначення тих технічних засобів, котрі застосовуються під час проведення обшуків доцільно використовувати термінологічну конструкцію «техніко-криміналістичний засіб», з огляду на такі підстави: 1) засоби та знаряддя, що використовуються для досягнення окремих цілей обшуку не завжди є науковими; 2) не допустимо використовувати ті поняття, що мають інше семантичне значення, такі-от як: «Криміналістична техніка» та ін.; 3) за своєю сутністю всі застосовані засоби є надбанням техніки, а завдяки пристосуванню їх можливостей (за призначенням) до цілей криміналістики, кримінального судочинства, вони можуть бути віднесені не тільки до категорії технічних, а ще й криміналістичних, що дозволяє визначити сферу їх застосування; 4) використання терміну «технічний» цілком достатньо для того, щоб вказати на їх науковість (тих, що є надбанням науки), оскільки технічні науки є самостійною науковою галуззю; 5) Використання терміну «науково-технічний засіб», виходячи з притаманною ним специфікою, відмежовує їх від усіх інших технічних засобів, що застосовуються у кримінальному судочинстві, а тому відповідає правилам юридичної техніки,

зокрема в частині застосування засобів правотворчої техніки.

16. Узагальнено, що до категорії типових техніко-криміналістичних засобів, котрі застосовуються під час проведення обшуків належать: засоби пошуку, фіксації та вилучення слідів і матеріальних об'єктів, зокрема засоби фотозйомки та відеозапису; засоби унеможливлення технічного витоку інформації; засоби відпирання замкнених приміщень, сейфів тощо; спеціальні засоби роботи з комп'ютерною технікою та електронними комунікаційними мережами.

Сформульовано рекомендації, який слід дотримуватися під час підготовки техніко-криміналістичних засобів до проведення обшуку, серед яких: пересвідчитися у їх справності та коректності роботи; перевірити ампераж (ємність) акумуляторної батареї (за наявності), забезпечити максимальний рівень заряду, у тому числі змінних акумуляторних батарей; пересвідчитися в належному пакуванні комплекту технічних засобів (їхній укомплектованості відповідно до вимог); ознайомитися із правилами експлуатації, використання та заходами безпеки під час застосування техніко-криміналістичних засобів, їх можливостями та іншими характеристиками; у випадку відсутності навичок застосування або усвідомлення неможливості їх самостійного використання слідчим під час проведення обшуку, залучити обізнану особу відповідного фаху; з'ясувати технічні характеристики техніко-криміналістичних засобів, застосування яких планується, оскільки їх слід повідомити на початку обшуку всім учасникам слідчої (розшукової) дії; визначити особливості пакування потенційних предметів пошуку та ін.

17. З'ясовано, що обшук житла чи іншого володіння особи – це складна слідча (розшукова) дія, метою якої є виявлення, фіксація фактичних даних про подію кримінального правопорушення або пов'язана із ним, відшукання та вилучення знарядь кримінального правопорушення, майна, набутого протиправним шляхом або предметів, вилучених законом з обігу, а також установлення місцезнаходження розшукуваних осіб, що пов'язана з обмеженням прав особи у житлі чи приміщенні якої він проводиться.

Удосконалено класифікацію обшуків. В якості їх класифікаційних підстав запропоновано використовувати такі: 1) об'єкт обшуку; 2) юридична підстава проведення процесуальної дії; 3) мета проведення та значення предметів пошуку для розслідування; 4) суб'єкт проведення; 5) статус учасників, котрі залучені до його проведення; 6) професійний, політичний або інший статус особи, яка обшукується; 7) тип проведених пошукових дій; 8) особливості тактики проведення; 9) характер діяльності і тип вирішуваних залученими спеціалістами завдань; 10) форма власності об'єкта обшуку; 11) тип охорони об'єкту обшуку; 12) специфіка діючого правового режиму; 13) обсяг обстеження; 14) послідовність проведення процесуальної дії; 15) одночасність проведення процесуальних дій (в одному кримінальному провадженні); 16) кількість суб'єктів, котрі проводять пошукові дії.

18. Загальні слідчі ситуації обшуку класифіковано за рівнем вчинення особою, яка обшукується, або власником чи користувачем приміщення протидії; за ступенем сприяння обшукуваним у реалізації цілей обшуку; за присутністю на місці проведення обшуку особи, яка причетна до вчинення кримінального правопорушення, чи інших сторонніх осіб; залежно від ступеня інтенсивності прояву конфлікту під час проведення обшуку.

19. Обґрунтовано, що обшук – це одна з найрезультативніших дій у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом зброї, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності чи комп'ютерних технологій, адже за результатами її проведення можливо вилучити та зафіксувати об'єкти й інші обставини, що підлягають встановленню та дослідженню під час розслідування. Охарактеризовано специфіку участі обізнаних осіб залежно від специфіки предметів пошуку.

20. Визначено засади, яких слід дотримуватися при проведенні обшуку за участю спеціалістів, серед яких: 1) законність; 2) верховенство права; 3) науковість, що передбачає застосування науково обґрунтованого підходу, якісних та апробованих методик і сучасних техніко-криміналістичних засобів;

4) якісна технічна оснащеність; 5) збереження таємниці досудового розслідування; 6) неупередженість; 7) повага до людської гідності; 8) ефективна комунікація, що полягає у відповідальному ставленні до вказівок слідчого, дізнавача або прокурора, котрі проводять обшук, а також у якісному виконанні покладених на спеціаліста завдань. Саме за умови їх дотримання, проведений обшук стане результативним та сприятиме отриманню інформації, що підлягає встановленню або має орієнтує значення для кримінального провадження.

21. На підставі аналізу положень КПК України, виявлено, що деякі із них, що спрямовані на визначення порядку фіксації обшуку, неузгоджені між собою, а тому потребують унесення відповідних змін задля забезпечення їх одноманітності і уніфікації правозастосовної практики. Серед них, зокрема: положення ч. 10 ст. 236 КПК України та ч. 2 ст. 104 КПК України, у частині фіксації обшуку; норми ч. 2 ст. 104 КПК України та ст. 84 КПК України щодо визначення обсягу фіксації дій та обставин проведення обшуку; положення ч. 1 ст. 236 КПК України та ст. 46 КПК України у контексті визначення повноважень захисника щодо залучення спеціаліста до участі в обшуку. Обґрунтовано, що вирішення і приведення їх у відповідність між собою забезпечить «урівноваженість» обсягу правосуб'єктності сторони захисту та сторони обвинувачення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абушов Т. А. Система організаційних і тактичних дій під час проведення обшуку. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 6. С. 198–205.
2. Азаров Д. С. Злочини у сфері комп'ютерної інформації (кримінальноправове дослідження): монографія. Київ: Атіка, 2007. 304 с.
3. Аленин Ю. П. Процессуальные особенности производства следственных действий. Одесса: К-д, Центрально-Украинское издательство. 2002. 264 с.
4. Батюк О. В., Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навч. посіб. / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьВДУВС, 2011. 323 с.
5. Біленчук П. Д., Гель А. П. Основи криміналістичної тактики: Курс лекцій. Вінниця: Вінницька філія МАУП, 2001. 116 с.
6. Благодир А. Примусове проведення обшуку й огляду житла та іншого володіння. *Актуальні проблеми правознавства*. 2002. Вип. 5. С. 253–257.
7. Боднар А. В. Використання спеціальних знань під час розслідування знищення або пошкодження майна: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2019. 205 с.
8. Бондаренко О. О. Процесуальний статус обізнаних осіб та їх правовідносини з дізнавачем і слідчим у кримінальному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2004. 260 с.
9. Борець Т. О. Провадження слідчих дій в житлі чи іншому володінні особи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 16 с.
10. Бухонський С. О. Залучення спеціаліста, як форма використання спеціальних знань у чинному кримінально-процесуальному законодавстві. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. № 4. С. 190–198.

11. Вапнярчук В. В. Поняття і система слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2018. Вип. 2. Т. 2. С. 73–77.
12. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Харків : Юрайт, 2017. 408 с.
13. Вегера-Іжевська І. В. Забезпечення права на недоторканність житла чи іншого володіння особи в кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 20 с.
14. Вегера-Іжевська І. В. Проблемні питання забезпечення права на недоторканність житла під час проведення обшуку. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2017. № 1 (23). С. 126–129.
15. Великий В. М. Конфліктологія : навчальний посібник. Херсон : Видавець Чуєв С.М., 2006. 340 с.
16. Веліканов С. В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2002. 19 с.
17. Вирок Апостолівського районного суду Дніпропетровської області від 17.07.2020 р., у справі № 171/1774/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90444761> (дата звернення: 23.03.2024).
18. Вирок Бобровицького районного суду Чернігівської області від 26.09.2022 р., у справі № 729/700/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106509503> (дата звернення: 23.03.2024).
19. Вирок Добровеличківського районного суду Кіровоградської області від 11.06.2019 р., у справі 387/324/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82363877> (дата звернення: 27.10.2023).
20. Вирок Зарічного районного суду м. Суми від 22.02.2019 р. у справі №591/4742/16-к (провадження № 1-кп/591/36/19). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80042046> (дата

звернення: 28.02.2024).

21. Вирок Кам'янець-Подільського міськрайонного суду від 13.05.2019 р., у справі № 676/3330/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/81678197> (дата звернення: 28.02.2024).

22. Вирок Люботинського міського суду Харківської області від 14.05.2019, у справі №630/530/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/81719957> (дата звернення 03.11.2023).

23. Вирок Нововоронцовського районного суду Херсонської області від 26.02.2024 р., у справі №954/954/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/117236772> (дата звернення: 21.02.2024).

24. Вирок Первомайського міськрайонного суду Харківської області від 30.10.2019 р., у справі № 632/2265/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/85322201> (дата звернення: 21.02.2024).

25. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 05.12.2023 р., у справі №522/20191/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/115418963> (дата звернення: 30.03.2024).

26. Вирок Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 26.06.2023 р., у справі № 191/3639/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/111763470> (дата звернення: 26.02.2024).

27. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 20.09.2020 р., у справі № 243/8124/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/93018132> (дата звернення: 20.03.2024).

28. Волобоєв А. О. Тактичні особливості обшуку за фактом незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Том 30 (69). № 5. С. 199–

204. DOI: <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2019.5/34>.

29. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва : монографія. Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. 336 с.

30. Волобуєва О. О. Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, що скоїла злочин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2006. 20 с.

31. Вуйма А. Г. Використання спеціальних знань під час розслідування вбивств: дис. ...д-ра філософії: 081 Право. Харків, 2023. 297 с.

32. Вуйма А. Г. Поняття, сутність та форми спеціальних знань, що використовуються під час розслідування вбивств. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. №1 (89). С. 54–62.

33. Вуйма А. Г. Участь спеціалістів у проведенні огляду місця події під час розслідування вбивства. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2 (93). С. 256–265. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2021.2.22>.

34. Галаган В. І., Дульський О. Л. Процесуальна діяльність захисника з дотримання прав та законних інтересів учасників проведення обшуку. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2019. № 14. С. 155–163. DOI: <https://doi.org/10.33244/2521-1196.14.2019.155-163>.

35. Галиця О. С. Поняття обшуку транспортних засобів і його відмінність від слідчого і митного огляду. *Радянське право*. 1981. № 4. С. 36–38.

36. Галиця О. С. Поняття та види обшуку. *Радянське право*. 1976. № 5. С. 75–77.

37. Гарасимів О. Особливості проведення обшуку в умовах воєнного стану. Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: матер. наук.-практ. конф. (м. Львів, 21 жовтня 2022 р.). Львів, 2022. С. 104–106.

38. Гловюк І. В. Проблемні питання забезпечення належної правової процедури обшуку (у розрізі новел КПК України). *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 14. С. 141–149.
39. Головка М. Б., Осипенко І. П. Обшук (юридико-психологічні аспекти організації та проведення): навч.-метод. посіб. Чернігів: Чернігівський нац. тех. ун-т, 2015. 126 с.
40. Гончаренко В. И. Научно-технические средства в следственной практике: монография. Київ: Вища школа, 1984. 150 с.
41. Грига М. А. Деякі процесуальні та тактичні недоліки під час організації і проведення обшуку. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 195–197.
42. Гусєва В. О. Особливості тактики обшуку під час розслідування злочинів, пов'язаних із посяганням на життя працівників правоохоронних органів. *Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 листопада 2019 р.) Харків : ХНУВС, 2019. С. 49–51.
43. Гусєва В. О. Теоретичні основи методики розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2021. 538 с.
44. Давиденко С. В., Мавдрік Д. О. Проблеми вдосконалення правового регулювання процедури проведення обшуку слідчим, дізнавачем, прокурором. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. С. 51–63. DOI: <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i90.3207>.
45. Даніч Є. О. Використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 238 с.
46. Демидова Є. Є. Тактика допиту обізнаних осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2013. 20 с.
47. Денисюк С. Ф. Система тактичних прийомів обшуку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 1999. 18 с.

48. Деревняк Д. В. Криміналістична тактика обшуку та особистий обшук: необхідність удосконалення. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 2 (23). С. 104–108.
49. Досудове розслідування: навч. посібник / Р. І. Благута, А.-М. Ю. Ангеленюк, Ю. В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Ю. А. Комісарчук та А. Я. Хитри. Львів: ЛьВДУВС, 2019. 600 с.
50. Дульський О. Л. Забезпечення стороною захисту дотримання прав та законних інтересів учасників проведення обшуку: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Київ, 2020. 275 с.
51. Журавель В. А. Слідчі (розшукові) дії як засоби формування доказів за чинним Кримінальним процесуальним кодексом України. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2013. №13. С. 22–30.
52. Журавель В. А. Фіксація доказової інформації: сучасний стан та перспективи розвитку. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. № 44. С. 164–169.
53. Завидняк І. О. Участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій та його консультативна допомога. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 6. С. 453–456.
54. Загальна декларація прав людини: міжнар. док. від 10 груд. 1948 р. №995_015. БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 01.11.2023).
55. Зеленюк Д. Снимать нельзя останавливать: о главных проблемах видеофиксации обыска. Вебресурс Pravo.ua. URL: <https://pravo.ua/snimat-nelzja-ostanavlivat-o-glavnyh-probely-videofiksacii-obyska> (дата звернення: 01.03.2024).
56. Зелькіна Т. Є. Обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування: дис. ... д-ра філос.: 081 Право. Київ, 2021. 291 с.
57. Іванцова О. В. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій у ході розслідування злочинів у галузі цукрового виробництва. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 1. С. 97–101.

58. Інструкція про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду: затв. спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, Державної податкової адміністрації України, Служби безпеки України, Верховного Суду України, Державної судової адміністрації України від 27 серпня 2010 року № 51/401/649/471/23/125. База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0051900-10#Text> (дата звернення: 10.01.2024).

59. Інструкція щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання: наказ ДСА України від 06.06.2022 №156 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0156750-22#Text> (дата звернення: 01.11.2023).

60. Капліна О. В. Проблеми вдосконалення нормативного регулювання проведення слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 40–48.

61. Капліна О. В. Проблеми нормативного регулювання та практики проведення обшуку під час кримінального провадження. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2015. № 2(12). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/n2/15kovckp.pdf> (дата звернення: 14.04.2023).

62. Карпушин С. Ю. Проведення слідчих (розшукових) дій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 210 с.

63. Керевич О.В. Застосування технічних засобів фіксування за новим КПК України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2003. № 1. С. 367–372.

64. Кислий М. В., Мовчан Р. В. Особливості проведення обшуку під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Юридична наука*. 2020.

№ 9 (111). С. 141–150. DOI: <https://doi.org/10.32844/10.32844/2222-5374-2020-111-9.17>.

65. Ківалов С. В., Міщенко С. М., Захарченко В. Ю. Кримінальний процесуальний кодекс : наук.-практ. комент. Харків: Одісей, 2013. 1104 с.

66. Кікінчук В. В., Савчук Т. І. Загальні положення криміналістичної техніки. Криміналістика: криміналістична техніка : навч. посіб. / Р. Л. Степанюк, В. О. Гусєва, В. В. Кікінчук та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 388 с.

67. Ковалевська Є. В. Використання спеціальних медичних знань під час розслідування злочинів. автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 22 с.

68. Коваленко А. В. Деякі аспекти прийняття тактичних і процесуальних рішень під час досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Організаційно-правове забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 07 липня 2023 року). Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2023. С. 147–149.

69. Коваленко В. В. Актуальні проблеми застосування науково-технічних засобів спеціалістами при провадженні слідчих дій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2004. 14 с.

70. Коваленко В. В. Застосування науково-технічних засобів спеціалістами при проведенні слідчих дій: монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2007. 248 с.

71. Коваленко В. В. Організація й тактика огляду вогнепальної зброї та боєприпасів на місці їх виявлення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2017. Вип. 1 (77). С. 189–197.

72. Коваленко Є. Г. Кримінальний процес України: підручник / Є. Г. Коваленко, В. Т. Маляренко. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.

73. Коваленко О. О. Ознаки обшуку як слідчої (розшукової) дії.

Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 19 квіт. 2024 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. правових наук України ; Кримінол. асоц. України. Вінниця : ХНУВС, 2024. С. 385–388.

74. Коваленко О. О. Особливості проведення обшуку за участю спеціаліста в умовах воєнного стану. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.). Дніпро: ДДУВС. 2024. С. 405–408.

75. Коваленко О. О. Особливості участі спеціаліста в обшуку, метою якого є відшукання зброї, вибухових пристроїв і вибухових речовин. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: матер. V щорічної міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 грудня 2023 р.) / за заг. ред. Н. В. Нестор; уклад.: А. О. Полянський, О. В. Баулін, Ю. О. Мазниченко, Н. А. Гаврилюк, Ю. Б. Форіс; Міністерство юстиції України. Київ: Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. 2023. С. 202–206.

76. Коваленко О. О. Правові й тактичні основи проведення обшуку житла чи іншого володіння особи: окреслення шляхів вирішення дискусійних запитань. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. № 4 (103). С. 214–223. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.4.20>.

77. Коваленко О. О. Участь спеціаліста у підготовці до проведення обшуку. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту ім. Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 1 (105). С. 317–327. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.105.317-327>.

78. Колесниченко А. Н. Общие положения расследования отдельных видов преступлений. Харьков: Юрид. ин-т, 1976. 28 с.

79. Колодін Д. О. Реформування кримінального законодавства України щодо незаконного обігу зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи

вибухових пристроїв. *Правничий часопис*. 2023. №1. С. 62–66.
<https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.11>.

80. Комарницька О. Б. Окремі питання здійснення обшуку житла стороною обвинувачення. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 4 (31). С. 118–129.

81. Комарова М. В. Кримінальні процесуальні підстави проведення обшуку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 3. Том 2. С. 104–107.

82. Комарова М. В. Підстави проведення слідчих (розшукових) дій. *Міжнародні та національні правові виміри забезпечення стабільності*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 15-16 квітня 2016 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2016. С. 25–27.

83. Комарова М. В. Поняття обшуку як самостійної слідчої (розшукової) дії у кримінальному процесі України. *Проблеми та стандарти дотримання захисту прав людини в Україні*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 14-15 серпня 2015 р.) Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2015. С. 25–27.

84. Комарова М. В. Правові та організаційні засади обшуку у кримінальному провадженні: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2019. 22 с.

85. Комарова М. В. Правові та організаційні засади обшуку у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2019. 256 с.

86. Комп'ютерна злочинність: навч. посіб. П. Д. Біленчук, Б. В. Романюк, В. С. Цимбалюк та ін. Київ: Атіка, 2002. 385 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/poln_text/knigi/komp_zlo_2002.htm (дата звернення: 14.04.2023).

87. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ від 04.11.1950 № 995_004: ратифікована Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР // БД «Законодавство України» / ВР

України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 15.10.2023).

88. Коновалова В. О. Обшук: тактика і психологія: навчальний посібник / В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько. Харків : Гриф, 1997. 80 с.

89. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: Академічний курс : підручн. для студ. юрид. спец. вищ. навч. зал. Київ : Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2004. 424 с.

90. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.11.2023).

91. Косміна Н. М. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2010. 219 с.

92. Кравченко О. А. Застосування спеціальних знань під час збирання, дослідження та використання речових доказів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Запоріжжя, 2012. 212 с.

93. Кривонос М. В., Бондар В. С. Теорія та практика використання спеціальних знань в розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів: монографія. Сєвєродонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2017. 412 с.

94. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін. ; за заг. ред. В.В. Пясковського / 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Право, 2020. 752 с.

95. Криміналістика : підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. 4-те вид., переробл. і доповн. Харків : Право, 2008. 464 с.

96. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / [А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярвої ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр.

справ. Харків, 2018. 384 с.

97. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. 456 с.

98. Криміналістика. Академічний курс: підручник / Т. В. Варфоломеева, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров та ін. Київ. Юрінком Інтер. 2011. 496 с.

99. Криміналістика: підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексеев та ін. Київ: ЦУЛ, 2015. 544 с.

100. Криміналістика: підручник: у 2 т.: Т. 1 / А. Ф. Волобуєв та ін. Харків: ХНУВС, 2018. 384 с.

101. Криміналістична техніка. Книга друга : Навчальний посібник / А. В. Кофанов, В. В. Арешонков, П. Д. Біленчук, О. Г. Волошин та ін. Київ : Кий, 2009. 416 с.

102. Криміналістична техніка: навч. посіб. Київ: КИЙ, 2009. 416 с.

103. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 26.02.2024).

104. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / за заг. ред. Ю. П. Аленіна; відпов. за вип. І. В. Гловюк. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 1148 с.

105. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 12.04.2012 № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 15.11.2023).

106. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар. Т. 1 / [О. М Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.]; за заг. ред. В. Я. Тація та ін. Харків: Право, 2012. 768 с.

107. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко,

В. Ю. Захарченко. Харків: Одіссей, 2013. 1104 с.

108. Кубарєв І., Бархан С. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування рейдерства. *Krakowskie Studia Małopolskie*. 2022. № 3 (35). С. 87–101.

109. Кузик Т. М. Теоретико-правові та процесуальні аспекти участі перекладача у кримінальному провадженні: автореф. ...дис. канд. юрид. наук. Одеса, 2014. 22 с.

110. Кулик М. Й. Особливості проведення обшуку (при розслідуванні привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Митна справа*. 2015. № 2 (98). С. 183–188.

111. Кулик М., Терещенко Ю., Симчук А. Процесуальний аналіз особливостей проведення обшуку в умовах воєнного стану. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 10 (16). URL : [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-10\(16\)-341-351](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-10(16)-341-351) (дата звернення: 14.04.2023).

112. Куриленко Д. В. Інститут обізнаних осіб у змагальному кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 18 с.

113. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (Особлива частина) / Міністерство внутрішніх справ України; Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2012. 283 с.

114. Лазебний А. М. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2016. 227 с.

115. Лисенко В. В. Обшук: проблеми реалізації положень кримінального процесуального законодавства в судовій практиці. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2023. № 2. С. 250–268.

116. Лисиченко В. К., Циркаль В. В. Формы использования специальных познаний и виды участия специалистов на предварительном следствии. *Применение специальных познаний в борьбе с преступностью*. 1983.

С. 11–15.

117. Лісніченко Д. В. Особливості вилучення за допомогою технічних засобів інформації з мобільних терміналів зв'язку (смартфонів) під час кримінального провадження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 120–125.

118. Літвінова І. Ф., Лобай Д. М. Особливості проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи в умовах воєнного стану в Україні. *Юридичний вісник*. 2022. № 4 (65). С. 172–178.

119. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. Київ : Істина, 2014. 432 с.

120. Лоскутов Т. О. Правове регулювання фіксування кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. №1. С. 340–345. URL <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/260331/256689> (дата звернення: 14.04.2023).

121. Лук'янчиков Б. Є., Лук'янчиков Є. Д. Слідчі (розшукові) дії, як засоби інформаційного забезпечення кримінального провадження. *Інформація і право*. 2016. № 3 (18). С. 68–72.

122. Маринич Ю. В. Інститут тимчасового доступу до речей та документів в системі заходів забезпечення кримінального провадження: дис. ...д-ра філософії: 081 Право, 2023. 292 с.

123. Маркусь В. О. Криміналістика. Навчальний посібник. Київ: Кондор, 2007. 558 с.

124. Мархевка О. В. Підстави та умови залучення перекладача до участі в кримінальному провадженні. *Митна справа*. 2014. № 2. С. 259–265.

125. Матюшкова Т. П. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. *Актуальні питання протидії злочинності в умовах воєнного стану: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.(м. Кривий Ріг, 25 листоп. 2022 р.)*. Кривий Ріг: ДонДУВС, 2022. С. 126–131.

126. Мельниченко С. П. Криміналістична характеристика та особливості

розслідування незаконного переміщення вогнепальної зброї: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2016. 207 с.

127. Мирошниченко Ю. М. Використання спеціальних знань під час судового розгляду кримінальних справ. *Omul, criminologia, știința*. 2023. №1. С. 473–476.

128. Михайлова А. І. Відеозапис як засіб фіксації під час обшуку. *Молодий вчений*. 2021. № 4(2). С. 265–268.

129. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 19.10.1973. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 02.02.2024).

130. Могила В. С. Повноваження слідчого та слідчого судді при поданні, розгляді та вирішенні клопотань про проведення слідчих (розшукових) дій: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Одеса, 2021. 262 с.

131. Музиченко О. В. Реалізація конституційного принципу недоторканості права власності на стадії досудового розслідування: дис. ... канд. юрид наук: 12.00.09. Харків, 2016. 267 с.

132. Мурзановська А. В. Кримінально-процесуальна відповідальність за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. 237 с.

133. Назаренко Г. А. Розслідування незаконного заволодіння зброєю та бойовими припасами, вчиненого військовослужбовцем у складі групи осіб: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2019. 222 с.

134. Нечваль А. О. Окремі питання кримінальної процесуальної регламентації проведення обшуку за законодавством США та країн Європейського Союзу. *Актуальні проблеми досудового розслідування* : матеріали міжвідом. наук.- практич. конф. (м. Київ, 5 лип. 2017 р.). Київ, 2017. С. 186–190.

135. Нечваль А. О. Окремі питання фіксації обшуку під час досудового розслідування. *Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування*: матеріали Всеукр. наук.-практич. конф. (м. Дніпро, 08 черв. 2018

р.). Дніпро, 2018. С. 97–98.

136. Нечваль А. О. Тактика обшуку у житлі та іншому володінні особи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2020. 219 с.

137. Огерук І. С. Особливості обшуку в умовах воєнного стану. *Правова політика України: історія та сучасність*: матеріали III Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Житомир, 7 жовтня 2022 року). Житомир: Житомирська політехніка, 2022. С. 65–68.

138. Осмотр компьютерных средств на месте происшествия : [метод. рек.] / отв. ред. проф. В. С. Зеленецкий. Харьков : НИИ ИПП АПрНУ, 1999. 10 с.

139. Особливості застосування безпілотних літальних апаратів органами та підрозділами поліції: метод. рек. / А. А. Саковський, С. М. Науменко, С. І. Кравченко, І. М. Єфіменко та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ. 2022. 72 с.

140. Особливості тактики проведення окремих слідчих дій : навч. посіб. / О. О. Андрєєв, Д. Д. Заяць, В. В. Колесніков та ін.; за заг. ред. Д. Д. Зайця ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2010. 192 с.

141. Охріменко С. С. Залучення слідчим спеціалістів під час розслідування комп'ютерних злочинів. *Актуальні проблеми досудового розслідування* : матеріали міжвідомчої наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 липн. 2017 р.). Київ : Нац. акад.. внутр.. справ, 2017. С. 178–182.

142. Пасько О. М. Готовність слідчого до проведення обшуку та огляду крізь призму вмінь. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. №1. С. 91–99.

143. Перепелиця С. І. Місце спеціальних знань спеціаліста у розслідуванні злочинів, пов'язаних із колабораційною діяльністю. *Наукові перспективи*. 2024. №2 (44). С. 1195–1205.

144. Перлін С. І. Особливості застосування техніко-криміналістичних засобів під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. №41. Т. 2. С. 118–122.

145. Перцова-Годорова Л. М. Забезпечення прав та законних інтересів

осіб під час проведення обшуку на стадії досудового розслідування: дис. ... д-ра філософії: 081 «Право», Київ, 2022. 246 с.

146. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2015. 432 с.

147. Пиріг І. В., Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні: навчальний посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 140 с.

148. Плетенець В. М. Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню: монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 424 с.

149. Погорецький М. А. Слідчі (розшукові) дії: поняття та класифікація. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ: Науково-теоретичний журнал*. 2008. №1. С. 150–156.

150. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків: Арсіс, ЛТД, 2007. 576 с.

151. Поляк Ю. П. Використання технічних засобів під час обшуку. *Visegrad journal on human rights*. 2021. № 5. С. 114–118.

152. Поляк Ю. П. Право сторін кримінального провадження на застосування технічних засобів під час проведення процесуальних дій. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 18-19 червня 2021 р.)*. Львів: Центр правничих ініціатив, 2021. С. 75–79.

153. Попович І. М. Гносеологічні та процесуальні засади оцінки і перевірки висновку експерта за кримінальним процесуальним законодавством України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 499–502.

154. Посібник за статтею 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод Право на повагу до приватного і сімейного життя (Переклад з доповненнями О. Дроздова та О. Дроздової). Перше видання. 83 с.

155. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08 червня 2022 року у справі № 2-591/11 // Єдиний державний реєстр судових рішень / Судова влада України. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105110382?fbclid=IwAR3dBsaRQqoBmoBYSqzH8YI57YI2e8Dffah9Pw8tO9zTjLVjcKFbh7ujW2c> (дата звернення: 07.11.2023).

156. Постанова Верховного Суду від 29 січ. 2019 р. у справі № 466/896/17 (провадження № 51-7795км18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79601140> (дата звернення: 14.04.2023).

157. Постанова ККС Верховного суду від 13.02.2020 р. у справі № 755/6685/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87760561> (дата звернення: 14.04.2023).

158. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 р. № 5076-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 03.11.2023).

159. Про власність: Закон України від 07.02.1991 №697-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697-12#Text> (дата звернення: 24.01.2024).

160. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (2013–2024 рр.). *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 02.02.2024).

161. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя // Постанова Пленуму Верховного Суду від 01.11.1996 р. № 9 // Законодавство України про працю. Львів, 2001. С.348–349.

162. Проведення слідчих (розшукових) дій із застосуванням звуко- та відеозаписувальних технічних засобів: метод. рек. / [В. В. Невгад, Р. М. Дударець, А. А. Саковський, М. П. Климчук]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 67 с.

163. Прокопанич Г. К. Використання спеціальних знань в кримінальному, цивільному та господарському процесі України. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2013. Том 26 (65). № 1. С. 266–271.

164. Разумова А. Е. Деякі аспекти застосування спеціальних знань при підготовці до обшуку. *Право і безпека*. 2005. №. 4. С. 107–110.

165. Ревака В. М. Форми використання спеціальних пізнань в досудовому провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2007. 21 с.

166. Рівчаченко О. А. Використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним використанням обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4 (97). С. 74–85.

167. Рішення ЄСПЛ у справі «Войкін та інші проти України» (заява № 47889/08), 27 черв. 2018 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d20#Text (дата звернення: 27.12.2023).

168. Рішення ЄСПЛ у справі «Володимир Поліщук та Світлана Поліщук проти України» (заява № 12451/04), 21 лютого 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_822#Text (дата звернення: 27.12.2023).

169. Рішення ЄСПЛ у справі «Волохи проти України» (заява №31939/06), 2 листопада 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_138 (дата звернення: 27.12.2023).

170. Рішення ЄСПЛ у справі «Головань проти України» (заява № 41716/06), 5 липня 2012 р. URL : [https:// privacy.khpg.org/1604922488](https://privacy.khpg.org/1604922488) (дата звернення: 27.12.2023).

171. Рішення ЄСПЛ у справі «Класс та інші проти Німеччини» 06.09.1978 // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_093#Text (дата звернення: 14.04.2023).

172. Рішення ЄСПЛ у справі «Смірнов проти Росії» (заява № 71362/01), 7 черв. 2007 р. URL : <https://docs.cntd.ru/document/902107273>. (дата звернення:

27.12.2023).

173. Рішення Конституційного Суду України від 02 листопада 2004 р. № 15–рп/2004 // Конституційний Суд України. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/504> (дата звернення: 01.11.2023).

174. Садчікова К. А. Використання спеціальних знань на стадії досудового розслідування (процесуальний аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. 233 с.

175. Салманов О. В. Слідчі (розшукові) дії, що обмежують недоторканність житла чи іншого володіння особи: загальна характеристика та процесуальний порядок проведення : монографія. Харків: Факт, 2021. 283 с.

176. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2008. 588 с.

177. Свобода Є. Ю., Кофанов А. В., Самодін А. В. та ін. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій: навч. посіб. Вінниця: ТОВ “Нілан-ЛТД”, 2018. 432 с.

178. Семенюк О. А. Особливості участі спеціаліста в обшуку під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 639–643.

179. Слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні [навч. наочн. посіб. у схемах і таблицях] / О. А. Осауленко, А. В. Самодін, Г. М. Степанова та ін. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 140 с.

180. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР, Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua/s/uminnja> (дата звернення: 27.01.2024).

181. Смірнов О. С. Обшук у кримінальному провадженні: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Кропивницький, 2023. 250 с.

182. Смірнов О. С., Тетерятник Г. К. Організаційно-правові питання фіксування обшуку технічними засобами. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С. 176–179. <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.3-42>.

183. Сокиран Ф. М. Застосування технічних засобів під час слідчих (розшукових) дій як елемент психологічного впливу. *Криміналістичний вісник*. 2020. Т. 34. № 2. С. 66–74.

184. Сокурєнко В. А. Обшук житла чи іншого володіння особи як слідча (розшукова) дія в контексті права особи на недоторканність житла. *Молодий вчений*. 2019. № 5 (69). С. 491. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-5-69-106> (дата звернення: 14.04.2023).

185. Солдатенко О. Проблемні питання та перспективи вдосконалення правового регулювання процедури проведення обшуку як слідчої (розшукової) дії. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. №2. С. 294–302. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-2-294-302>.

186. Степанюк Р. Л. Ситуаційний підхід у формуванні методик розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України. *Право і безпека*. 2013. № 3 (50). С. 110–115.

187. Стовба О. В. Оскарження рішень слідчого судді: практика європейського суду з прав людини. *Правова позиція*. 2023. № 3 (40). С. 98–102.

188. Стовба О. В. Слідчий суддя та право на свободу: практика європейського суду з прав людини. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. №13 (27). С. 203–212.

189. Стовба О. В. Суддя та слідчий суддя: змагальність чи об'єктивна істина? *Наукові перспективи*. 2023. №11 (41). С. 1053–1062.

190. Стратонов В. М., Стратонова О. В. Окремі проблеми слідчих (розшукових) дій. *Вісник ЛТЕУ. Юридичні науки*. 2015. № 1. С. 174–186.

191. Судовий контроль у кримінальному провадженні : навч. посіб. / О. В. Капліна, М. О. Карпенко, В. І. Маринів та ін. Харків : Право, 2015. 88 с.

192. Схрон зброї та майже 6 мільйонів доларів готівкою: у Дніпрі затримано організоване злочинне угруповання. *Головне Управління Національної поліції в Дніпропетровській області*. URL: <https://dp.npu.gov.ua/news/skhron-zbroi-ta-maizhe-6-milioniv-dolariv-hotivkoiu-u->

dnipri-zatrymano-orhanizovane-zlochynne-uhrupovannia (дата звернення: 01.12.2023).

193. Тарасюк С. М. Кримінальний процесуальний механізм забезпечення конституційних прав особи при проведенні в її житлі чи іншому володінні слідчих (розшукових) дій: дис. ... д-ра філос.: 081 Право. Одеса, 2021. 255 с.

194. Теплицький Б. Б. Застосування техніко-криміналістичних засобів при проведенні обшуку під час розслідування злочинів у сфері використання комп'ютерів, систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. *Юридична наука*. 2020. Т. 2. № 5 (107). С. 151–157.

195. Теплицький Б. Б. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку: дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2021. 268 с.

196. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Особлива частина: підручник. Академічне видання. Київ: Алерта, 2014. 420 с.

197. Тертышник В. М. Обыск: Учебное пособие. Харків: ИКФ «Гриф». 1997. 36 с.

198. Тетерятник Г. К. Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів: теоретико-методологічні та праксеологічні основи: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 500 с.

199. Тетерятник Г. К. Теоретико-правові питання проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій в умовах надзвичайних правових режимів. *Правова позиція*. 2021. № 1 (30). С. 137–141.

200. Тетерятник Г. К., Цехан Д. М. Затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення: окремі питання нормативно-правового регулювання. *Юридичний електронний журнал*. 2022. №6. С.505–507.

201. Тимчишин А. М. Спеціальні знання у кримінальному процесі України: теорія та практика: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Кропивницький, 2023. 438 с.

202. Удалова Л. Д. Кримінальний процес України: Особлива частина: Підручник. Київ: Кондор, 2005. 280 с.
203. Удалова Л. Д., Рожнова В. В., Савицький Д. О., Хабло О. Ю. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях, 3 вид., перероб. і доп. Київ: Видавець, 2012. 275 с.
204. Ухвала Богунського районного суду м. Житомира від 12 січня 2024 року у справі №295/567/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/116348940>. (дата звернення: 21.01.2024).
205. Ухвала Долинського районного суду Івано-Франківської області від 17 січня 2024 року у справі №343/2933/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/116348940>. (дата звернення: 21.01.2024).
206. Ухвала Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 11 січня 2024 року у справі № 382/1183/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/116321437>. (дата звернення: 21.01.2024).
207. Ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 18 вересня 2020 року у справі №760/20124/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/91798856>. (дата звернення: 05.01.2024).
208. Ухвала Соснівського районного суду м. Черкаси від 12 січня 2024 року у справі № 712/401/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/116249667> (дата звернення: 21.01.2024).
209. Участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій під час розслідування корупційних злочинів: метод. рек. / Б. Б. Теплицький, О. М. Шрамко, В. В. Юсупов. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 71 с.
210. Фролов О. П. Поняття та основні риси обшуку у формі спеціальної операції. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. № 1–2 (10–11). С. 318–324.
211. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів.

– 2-ге вид. випр., допов. Київ, 2015. 208 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/232716.pdf> (дата звернення: 01.02.2024).

212. Хабло О. Ю. Тимчасовий доступ до речей і документів в системі процесуальних дій. *Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики* : зб. тез доп. V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8 лип. 2016 р.) / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. С. 172–174. URL: https://www.naiou.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovizaxodi/zbirniki/2016/zbirn_nayk_zabezpech.pdf (дата звернення: 14.04.2023).

213. Хань О. О. Теоретичні основи планування та програмування провадження слідчих (розшукових) дій : монографія; за заг. ред. В. А. Журавля. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 198 с.

214. Хитра А. Я., Татарин І. І. Обшук особи як слідча (розшукова) дія, яка потребує невідкладності. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 1. С. 157–161.

215. Цехан Д. М., Падалка Л. О. Структура аналітичної діяльності під час протидії злочинності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. №3. С. 92–98. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/3/3_2022.pdf#page=92 (дата звернення: 14.04.2023).

216. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 24.01.2024).

217. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монографія. Дніпропетровськ: РВВ ДДУВС, 2006. 308 с.

218. Шаповал А. О. Доступ до телефонів та комп'ютерів під час огляду чи обшуку транспортного засобу. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : у 2 т. : матеріали

міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 483–486.

219. Шаповал А. О. Огляд та обшук транспортного засобу адвоката. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021. № 94 (3). С. 284–291. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2021.3.26>.

220. Шаповал А. О. Огляд та обшук транспортного засобу в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2022. №56. С. 102–105.

221. Шаповал О. В. Особливості організаційно-тактичного забезпечення обшуку під час розслідування економічних злочинів. *Судова апеляція*. 2016. № 4. С. 71–79.

222. Шевчук В. М. Основи методики розслідування контрабанди : навчальний посібник. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2001. 49 с.

223. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія. Харків: Харків юрид., 2007. 432 с.

224. Шепітько В. Ю. Довідник слідчого. Київ: Ін Юре, 2001. 208 с.

225. Шепітько В. Ю. Криміналістичні та спеціальні знання: сутність, співвідношення, тенденції використання. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*. Київ : КНДІСЕ Мінюста України, 2019. С. 611–616.

226. Шеремет А. П. Криміналістика : навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / А.П. Шеремет. [2-ге вид.]. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

227. Шинкарьов Ю. В. Окремі аспекти здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2024. № 1. С. 28–32.

228. Шульга А. О. Невідкладність слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 2 (63). С. 160–163.

229. Шумило М. Є. Становлення системи негласного розслідування у

кримінально-процесуальному законодавстві України : матеріали круглого столу (м. Київ, 7 листоп. 2011 р.). Київ : Вид. Ліпкан О. С., 2011. С. 24–29.

230. Щербаковський М. Г., Кравченко А.А. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений. Харьков : Ун-т внутр. дел, 1999. 78 с.

231. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні. Монографія. Харків, 2015. 560 с.

232. Щербаковський М. Г., Андреев Д. В. Розслідування незаконного обігу зброї: моногр. Харків, 2021. 192 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5e96c448-1de7-4432-95ce-88d3ecd70379/content> (дата звернення: 18.11.2023).

233. Щербаковський М. Г., Куриленко Д. В. Обізнані особи у судочинстві України. *Теорія та практика судової експертизи*. 2019. Вип. 19. С. 142–157. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2019.011/>

234. Юдківська Г. Ю. Принцип пропорційності в системі захисту прав людини. *Слово Національної школи суддів України*. 2015. № 4 (13). С. 118–123.

235. Яремчук В. О. Організація і тактика залучення спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій : монографія; за ред. проф. В. Ю. Шепітька. Харків : Вид. агенція «Апостіль», 2015. 228 с.

236. Яремчук В. О. Організаційні засади участі спеціаліста у проведенні обшуку. *Теорія і практика правознавства*. 2016. Т. 2. № 10. С. 1–9.

237. Яремчук В. О. Участь спеціаліста при плануванні розслідування злочину. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2017. Вип. 17. С. 100–108.

238. Kovalenko O. O. Features Of Tactics And Fixation The Results Of A Search Carried Out With The Participation Of A Specialist. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. 2023. № 2 (8). P. 99–105. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.8.2023.07>.

239. Pitskhelauri Sh. A. Problems of using scientific and technical means and special knowledge in the process of preliminary investigation (based on materials

from Georgia and Ukraine): abstract of Ph.D. thesis. 12.00.03. Tbilisi, 2002. 51 p.

240. Tishchenko V., Tsekhan D., Tesliuk I., Chumak S., Yatskevych R. Peculiarities of conducting investigative actions during the investigation of criminal activity of leaders of criminal groups. *Amazonia Investiga*. 2022. № 11(51). P. 210–219.

ДОДАТКИ

Результати узагальнення матеріалів кримінальних проваджень і судових вироків та інших рішень, ухвалених за результатами розгляду клопотань про проведення обшуків

№	Зміст досліджуваного запитання	Обставини кримінального провадження	Результати (%)
1.	Форми спеціальних знань, що використовувалися під час проведення обшуку:	надання технічної допомоги	91
		залучення спеціаліста для отримання консультацій	39
		проведення попередніх досліджень	6
		перевірки об'єктів за криміналістичними обліками	3
2.	Галузі наукових знань, потреба у використанні яких виникла під час проведення обшуку	охорона здоров'я (медицина)	3
		біологія	60
		матеріалознавство	51
		природничі науки (хімія, фізика)	76
		педагогіка	1
3.	Форми участі спеціалістів-психіатрів та спеціалістів-психологів у кримінальному провадженні:	надання консультацій під час планування обшуку	3
		складення психологічного портрету	9
		безпосередня участь в обшуку	4
4.	Недоліки, що мали місце під час проведення обшуку, пов'язані з порушенням правових та/або організаційних засад використання спеціальних знань:	незалучення до обшуку поєданого з відшукання та оглядом трупа, людських решток судово-медичного експерта або лікаря	19
		не проведення огляду трупа під час розслідування вбивства	6
5.	Як спеціалісти до участі в обшуку залучалися:	спеціаліст-криміналіст	92
		кінолог	13
		водолаз	2
		хімік	25
		агроном	12
		біолог	13
		баліст	25
		перекладач	12
		вибухотехнік	33
геолог	1		
6.	До участі в обшуку залучалися такі спеціалісти:	спеціаліст-криміналіст	97
		судово-медичний експерт (лікар) або біолог	6
		працівники підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій	3

		кінологи зі службово-розшуковими собаками	3
		спеціалісти у галузі вибухотехніки	1
7.	Функції, що покладалися на залучених до участі в обшуку спеціалістів-криміналістів:	безперервна фіксація перебігу слідчої (розшукової) дії, шляхом здійснення, відеозйомки і фотофіксації	94
		складенні планів і схем	13
		виявлення, вилучення, пакування слідів і різноманітних речей матеріального світу	47
8.	Види обшуків, що найчастіше проводилися:	житла чи іншого володіння особи	74
		транспортних засобів	10
		особистий обшук	16

**Узагальнення результатів анкетування слідчих, дізнавачів органів
Національної поліції України, а також прокурорів щодо особливостей
проведення обшуків під час досудового розслідування, результатів оцінки
зібраних матеріалів за результатами проведення цієї процесуальної дії у
судовому засіданні**

За результатами анкетування опитано 60 слідчих, з яких 15 – керівники органів досудового розслідування, 20 дізнавачів, 24 прокурорів.

1. Займана посада:

- а) начальник органу досудового розслідування – 13%;
- б) начальник органу дізнання – 0;
- в) слідчий – 41 %;
- г) старший слідчий – 9 %;
- г) дізнавач – 17 %;
- д) прокурор – 20%;
- е) керівник органу прокуратури – 0;
- є) інша посада – менше 1%.

2. Стаж роботи на посаді:

- а) до 2-х років – 39%;
- б) від 2-х до 5-ти років – 38%;
- в) від 5-ти до 10-ти років – 18%;
- г) понад 10 років – 5 %.

3. Якими, на Вашу думку, є основні проблеми, що знижують ефективність проведення обшуків:¹

- а) недоліки кримінального процесуального законодавства – 48%;
- б) недостатня професійна підготовка слідчих, оперативних працівників, спеціалістів, судових експертів - 13%;
- в) надмірна завантаженість на роботі - 67%;
- г) недосконалість техніко-криміналістичного забезпечення - 22%;
- г) відсутність належної взаємодії між слідчими та дізнавачами з оперативними підрозділами, експертними установами, спеціалістами - 41%;
- д) високий рівень протидії зі сторони обвинувачення – 15%;

4. Які, на Вашу думку, об'єкти найчастіше стають місцем проведення обшуку:

- а) земельні ділянки або інші ділянки місцевості – 11% ;
- б) виробничі приміщення підприємств, організацій – 29% ;
- в) адміністративні будівлі та офісні приміщення підприємств, установ, організацій – 25 %;
- г) гаражі та приміщення, призначені для зберігання якихось предметів (сховища) – 19 %;
- г) житло громадян – 79%;
- д) транспортні засоби – 63 %;
- е) особистий обшук громадян – 70%.

---

¹ під час надання відповіді на питання № 3-14 можна одночасно обирати декілька запропонованих варіантів.

5. Що, на Вашу думку, найчастіше стає предметом пошуку під час обшуку:

- а) предмети та речовини, вилучені з обігу – 96%;
- б) комп'ютерні дані – 47%;
- в) знаряддя вчинення кримінального правопорушення – 79%;
- г) документи – 41%;
- ґ) грошові кошти – 9%;
- д) мобільні телефони, планшети – 13%;
- е) розшукувані особи – 3%.

6. Основними місцями приховання предметів пошуку злочинцями є:

- а) нежитлові приміщення, розташовані на території домоволодіння – 19%;
- б) система вентиляції приміщення – 24%;
- в) конструкції меблів та побутових приладів – 41 %;
- г) в землі – 12 %;
- ґ) у підвальних приміщеннях, у системі водопроводу – 19%.

7. Які категорії осіб найчастіше обшуковуються:

- а) службові особи органів місцевого самоврядування - 3%;
- б) службові особи правоохоронних органів – 3%;
- в) особи, які мають кримінальний досвід – 49%;
- г) приватні підприємці та службові особи недержавних підприємств, установ, організацій – 13%;
- ґ) наркозалежні – 12%;
- д) особи з розладами психіки, психічними захворюваннями, розладами поведінки – 5%.
- е) інші категорії осіб - 17%.

8. Які форми взаємодії слідчих і співробітників оперативних підрозділів найчастіше застосовуються під час проведення обшуку:

- а) надання слідчим письмових доручень про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій та наступне їх виконання працівниками оперативних підрозділів - 16%;
- б) співпраця при направленні оперативним підрозділом матеріалів за результатами виконаного доручення - 62%;
- в) діяльність слідчо-оперативних груп - 39%;
- г) обмін інформацією, спільний аналіз і оцінка оперативної обстановки, обговорення матеріалів кримінальних проваджень - 19%;
- ґ) надання слідчими рекомендацій щодо тактики і методики розслідування - 13%;
- д) узгоджене планування слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій - 39%;
- е) складання і обговорення звітів слідчих та співробітників оперативних підрозділів про хід виконання запланованих заходів - 11%.

9. Які форми взаємодії слідчих і спеціалістів найчастіше застосовуються під час проведення обшуку:

- а) виконання вказівок щодо надання технічної допомоги – 65%;
- б) виконання вказівок щодо відшукування та вилучення слідів - 54%;
- в) планування обшуку – 27%;
- г) виконання запитів щодо перевірки об'єктів за криміналістичними обшуками – 19%;
- ґ) надання довідково-консультативної допомоги – 22%;
- д) проведення попередніх досліджень виявлених під час обшуку предметів – 7 %.

10. Якими, на Вашу думку, є основні труднощі, що виникають під час проведення обшуку у слідчих, дізнавачів, прокурорів:

- а) відсутність необхідних знань і навичок – 34 %;
- б) труднощі у залученні фахівців належної кваліфікації – 44%;
- в) труднощі у точному визначенні координаті, меж та площі обшуку – 15%
- г) відсутність необхідних технічних засобів для належного обшуку - 62%;
- г) інше – 30 %.

11. Які особи найчастіше залучаються як спеціалісти до проведення обшуків:

- а) інспектори-криміналісти - 94%;
- б) перекладачі – 8%;
- в) спеціалісти в галузі комп'ютерних технологій, комп'ютерних наук та інформаційних технологій – 18%;
- г) судово-медичні експерти або лікарі – 2%;
- г) спеціалісти в галузі хімії – 21%;
- д) спеціалісти в галузі балістики - 31%;
- е) судові експерти за спеціальністю вибухотехніка – 17%;
- є) агрономи – 4%;
- ж) біологи – 9 %;
- з) співробітники Державної служби України з надзвичайних ситуацій – 30 %;
- и) інші – 13%.

12. Як Ви особисто процесуально оформлюєте залучення спеціаліста до участі в обшуку:

- а) складаю постанову про залучення спеціаліста – 29 %;
- б) вказую цю вимогу в клопотанні про проведення обшуку – 2%;
- в) звертаюсь із відповідною заявою-клопотанням до відповідного органу, установи, організації – 13 %;
- г) жодних процесуальних документів не складаю, здійснюю це усно – 67 %;
- г) в іншій формі – 1%.

13. З огляду на Ваш особистий досвід, у яких формах під час проведення обшуку найчастіше використовуються спеціальні знання:

- а) у формі консультацій, порад, рекомендацій без процесуального оформлення отриманої інформації - 35%;
- б) шляхом самостійного використання спеціальних знань слідчим – 39%;
- в) у формі залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій для надання технічної допомоги - 70%;
- г) проведення попередніх перевірок об'єктів за криміналістичними обліками – 14%;
- г) проведення попередніх досліджень виявлених предметів або слідів – 9%.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Kovalenko O. O. Features Of Tactics And Fixation The Results Of A Search Carried Out With The Participation Of A Specialist. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. 2023. № 2 (8). P. 99–105.

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.8.2023.07>.

2. Коваленко О. О. Правові й тактичні основи проведення обшуку житла чи іншого володіння особи: окреслення шляхів вирішення дискусійних запитань. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. № 4 (103). С. 214–223.

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.4.20>.

3. Коваленко О. О. Участь спеціаліста у підготовці до проведення обшуку. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту ім. Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 1 (105). С. 317–327.

DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.105.317-327>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Коваленко О. О. Особливості участі спеціаліста в обшуку, метою якого є відшукування зброї, вибухових пристроїв і вибухових речовин. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу: матер. V щорічної міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 грудня 2023 р.)* / за заг. ред. Н. В. Нестор; уклад.: А. О. Полянський, О. В. Баулін, Ю. О. Мазниченко, Н. А. Гаврилюк, Ю. Б. Форіс; Міністерство юстиції України. Київ: Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. 2023. С. 202–206.

5. Коваленко О. О. Особливості проведення обшуку за участю спеціаліста в умовах воєнного стану. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали VIII міжнародної науково-*

практичної конференції (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.). Дніпро: ДДУВС. 2024. С. 405–408.

6. Коваленко О. О. Ознаки обшуку як слідчої (розшукової) дії. *Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама* : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 19 квіт. 2024 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. правових наук України ; Кримінол. асоц. України. Вінниця : ХНУВС, 2024. С. 385–388.

Акти впровадження**ЗАТВЕРДЖУЮ**

Перший заступник директора
Національного наукового
центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України

Ганна СПИЦИНА

27 березня 2024 року

А К Т

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження Коваленко
Оксана Олександрівна «Залучення обізнаних осіб при проведенні обшуку»,
поданого на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право
у освітню діяльність Національного наукового центру «Інститут судових
експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України**

Комісія в складі:

1. Лубенцова Андрія Васильовича, заступника директора з експертної роботи Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, кандидата юридичних наук;
2. Хоші Вадима Віталійовича, в.о. завідувача відділу підвищення кваліфікації судових експертів Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, кандидата юридичних наук, старшого дослідника;
3. Михальського Олега Олександровича, завідувача лабораторії Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, кандидата юридичних наук, старшого дослідника

— цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Коваленко Оксани Олександрівни «Залучення обізнаних осіб при проведенні обшуку», поданого на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право використовуються у освітній діяльності.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Коваленко Оксани Олександрівни «Залучення обізнаних осіб при проведенні обшуку» у освітню діяльність Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України

забезпечило розширення науково-методичного інструментарію під час опрацювання предмету та меж судово-експертної діяльності.

Впроваджені у освітню діяльність Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України результати дисертаційного дослідження Коваленко Оксани Олександрівни «Залучення обізнаних осіб при проведенні обшуку» мають необхідний теоретичний рівень, практичну спрямованість та сприятимуть підвищенню якості правового та організаційного забезпечення судово-експертної діяльності в Україні.

Голова

Андрій ЛУБЕНЦОВ

Члени комісії

Вадим ХОША

Олег МИХАЛЬСЬКИЙ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Харківського національного університету
внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Олександр МУЗИЧУК

2024 року

А К Т

**про впровадження результатів дисертації Коваленко Оксани Олександрівни
«Залучення обізнаних осіб при проведенні обшуку»
в освітній процес та науково-дослідну діяльність
Харківського національного університету внутрішніх справ**

Комісія у складі:

начальника відділу організації наукової діяльності та захисту інтелектуальної інформації, кандидата юридичних наук, доцента Абламського С.Є. (голова);

начальнику відділу організації освітньо-наукової підготовки (докторантури та ад'юнктури (аспірантури)), кандидата юридичних наук, доцента Іванцова В. О.;

декана факультету № 2, кандидата юридичних наук, доцента Кікінчука В.В.

склала цей акт з приводу того, що комісією вивчено наукові положення, пропозиції і рекомендації аспірантки Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України щодо впровадження результатів дисертаційного дослідження Коваленко Оксани Олександрівни з теми «Залучення обізнаних осіб при проведенні обшуку» в освітній процес і науково-дослідну діяльність Харківського національного університету внутрішніх справ.

Комісією проаналізовано основні результати дослідження, зокрема, наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Kovalenko O. O. Features Of Tactics And Fixation The Results Of A Search Carried Out With The Participation Of A Specialist. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. 2023. № 2 (8). P. 99-105. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.8.2023.07>.

2. Коваленко О. О. Правові й тактичні основи проведення обшуку житла чи іншого володіння особи: окреслення шляхів вирішення дискусійних запитань. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. № 4 (103). С. 214-223. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.4.20>.

3. Коваленко О. О. Участь спеціаліста у підготовці до проведення обшуку. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту ім. Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 1 (105).

4. Коваленко О. О. Особливості участі спеціаліста в обшуку, метою якого є відшукування зброї, вибухових пристроїв і вибухових речовин. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу: матер. V щорічної міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 грудня 2023 р.) / за заг. ред. Н. В. Нестор; уклад.: А. О. Полянський, О. В. Баулін, Ю. О. Мазниченко, Н. А. Гаврилюк, Ю. Б. Форіс; Міністерство юстиції України. Київ: Київський науково-дослідний інститут судових експертиз*. 2023. С. 389-392.

5. Коваленко О. О. Особливості проведення обшуку за участю спеціаліста в умовах воєнного стану. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.)*. Дніпро: ДДУВС, 2024.

6. Коваленко О. О. Ознаки обшуку як слідчої (розшукової) дії. *Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама»: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 19 квітня 2024 р.)*. Вінниця: ХНУВС, 2024.

На підставі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що подані наукові праці Коваленко О. О. містять науково обґрунтовані теоретичні положення та практичні рекомендації, що дають підстави запровадити їх в

освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ, зокрема при викладанні таких навчальних дисциплін: «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень»; «Доктрини криміналістики та судової експертизи: історія та сучасність»; «Напрями розвитку науки «криміналістика та судова експертиза» тощо і мають важливе теоретичне та практичне значення для підготовки навчальних і методичних посібників, лекцій, методичних рекомендацій, а також для вдосконалення вже існуючих й розробки нових навчальних планів і програм до навчальних дисциплін, що викладаються у закладі вищої освіти.

Комісія дійшла висновку, що результати дисертаційної роботи на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» Коваленко Оксани Олександрівни з теми: «Залучення обізнаних осіб при проведенні обшуку» слід вважати впровадженими в освітній процес і науково-дослідну діяльність Харківського національного університету внутрішніх справ.

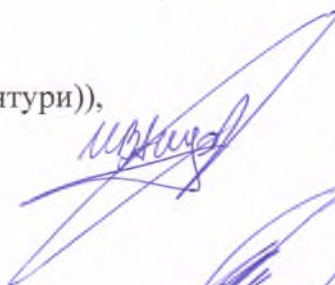
Члени комісії

Начальник відділу організації наукової діяльності та захисту інформації,
кандидат юридичних наук, доцент

Сергій АБЛАМСЬКИЙ

Начальник відділу організації освітньо-наукової підготовки (докторантури та ад'юнктури (аспірантури)),
кандидат юридичних наук, доцент

Володимир ІВАНЦОВ

Декан факультету № 2
кандидат юридичних наук, доцент

Василь КІКІНЧУК